

HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ (METİN-İNCELEME)

Deniz DENKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

Erzurum-2026

Her Hakkı Saklıdır.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ (METİN-İNCELEME)

Deniz DENKTAŞ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Erzurum-2026

Her hakkı saklıdır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI

Deniz DENKTAŞ tarafından hazırlanan **HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ (METİN-İNCELEME)** adlı bu çalışma 09.02.2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ☒ **oybirliği**/☐ **oyçokluğu** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı** Ana Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Prof. Dr. Bülent ŞİĞVA Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	İmza
Danışman	Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza

Deniz DENKTAŞ tarafından hazırlanan **Hikâye-İ Sâhir-İ Hindî (Metin-İnceleme)** başlıklı yüksek lisans tezi kabul edilmiştir. 09.02.2026

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA

Enstitü Müdürü

* Bu tez çalışması tarafından nolu proje ile desteklenmiştir

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sorumluluğu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

08.02.2026

İmza
Deniz DENKTAŞ
Öğrenci

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ VE ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki tüm bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etik ilkelere uygun davrandığımı ve tezin hazırlanması sürecinde üretken yapay zekâ programlarından , içeriğin ve sonuçların özgünlük sorumluluğunun tarafıma ait olması ve çalışmanın bilimsel niteliğini etkilemeyecek düzeyde, yalnızca yardımcı bir araç olarak sınırlı düzeyde destek alındığını beyan ederim. 08.02.2026

İmza

Deniz DENKTAŞ

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması/patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- ☐ Teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VIII
TABLO LİSTESİ	X
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ	1
A. HİKÂYE KAVRAMI.....	1
B. HİKÂYELERİN TASNİFİ	2
C. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
ESERİN MUHTEVA VE ŞEKİL BAKIMINDAN İNCELENMESİ	
1.1. HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ HAKKINDA.....	12
1.1.1. Yazar ve Eser Hakkında	12
1.1.2. Hikâyenin Özeti.....	13
1.2. HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ’NİN YAPI BAKIMINDAN İNCELEMESİ	15
1.2.1. Yapısal İnceleme	15
1.2.1.1. Anlatıcı Bakış Açısı.....	15
1.2.1.2. Yazar Anlatıcı ve Hâkim Bakış Açısı.....	15
1.2.2. Olay Örgüsü.....	18
1.2.2.1. Tek Zincirli (Kronolojik) Olay Örgüsüne Sahip Hikâyeler.....	19
1.2.2.2. Helezonik Olay Örgüsü ve Çerçeve Anlatı	19
1.2.2.3. Olayların Gelişimi	21
1.2.2.4. Anlatı Tekniği.....	21
1.2.2.5. Olay Örgüsünün Özellikleri	21
1.2.3. Zaman	22
1.2.4. Mekân	24
1.3. ŞAHİS KADROSU	26
1.3.1. Gerçek Kişiler.....	28
1.3.2. Olağanüstü ve Fantastik Ögeler.....	28
1.3.3. Dini Kaynaklı Kişiler.....	31
1.3.4. Tipler	33
1.3.4.1. Âşık-Sevgili ve Yardımcı Tipler	33
1.3.4.2. Mirasyedi Tipi	40
1.3.4.3. Kadın Tiplemleri.....	40
1.3.4.4. Masal ve Efsane Unsurları.....	42
1.3.4.5. Geçiş Dönemleri	48
1.3.4.5.1. Doğum	48
1.3.4.5.2. Ad Verme	49
1.3.4.5.3. Ölüm	49

1.3.4.5.4. Halk Eğlenceleri	50
1.4. DİL VE ANLATIM.....	54
1.4.1. Anlatım Hususiyetleri.....	54
1.5. MANZUMELER	58
1.6. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	63
1.6.1. Klasik Anlatı Geleneği	66
1.6.2. Betimleyici ve Tasvirî Anlatım	66
1.6.3. Diyaloglarla Desteklenen Anlatım	66
1.6.4. Didaktik (Öğretici) Anlatım	67
1.7. ATASÖZLERİ, DEYİMLER VE ARKAİK KELİMELEER.....	67
1.7.1. Atasözleri.....	68
1.7.2. Deyimler	68
İKİNCİ BÖLÜM	
METNİN LATİN HARFLERİNE AKTARIMI	
2.1. HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ	77
SONUÇ.....	124
KAYNAKLAR.....	126

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ (METİN-İNCELEME)

Deniz DENKTAŞ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

2026, 128 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK (Danışman)

Prof. Dr. Bülent ŞİĞVA (Üye)

Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK (Üye)

Bu çalışma, klasik Türk edebiyatı hikâye geleneğinin örneklerinden biri olan *Hikâye-i Sâhir-i Hindî* adlı eseri ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, söz konusu metni hem metin neşri hem de içerik incelemesi bakımından ele alarak klasik Türk hikâye geleneği içerisindeki yerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk aşamasında eserin matbu nüshasından hareketle Latin harflerine aktarımı yapılmıştır. Böylece eserin günümüz araştırmacıları tarafından daha kolay okunabilir ve incelenebilir hâle getirilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda metnin günümüz okuyucularına kazandırılması ve araştırmalara kaynaklık edebilecek bir metin niteliği kazanması hedeflenmiştir.

Metnin inceleme bölümünde eser; olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân unsurları ile anlatıcı bakış açısı bakımından değerlendirilmiştir. Bu çerçevede hikâyenin yapısal özellikleri ortaya konulmuş, anlatının kuruluşunda yer alan unsurlar sistemli bir şekilde incelenmiştir. Eserde yer alan karakterler tip ve şahıs özellikleri bakımından ele alınmış; hikâyede gerçek ve olağanüstü nitelik taşıyan varlıkların anlatı içerisindeki işlevleri değerlendirilmiştir. Ayrıca anlatının zaman ve mekân kurgusu incelenerek metnin olay akışı içerisindeki düzeni açıklanmaya çalışılmıştır. Bu inceleme ile metnin anlatı yapısının nasıl kurulduğu ve olayların hangi unsurlar etrafında şekillendiği belirgin hâle getirilmiştir.

Çalışmada ayrıca metinde yer alan masal ve efsane unsurları, olağanüstü varlıklar, cin, peri, dev, ejderha ve sihirli nesneler gibi fantastik öğeler ile dinî motifler tespit edilerek değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, metinde kullanılan atasözleri, deyimler ve arkaik kelimeler de incelenmiş; bu unsurların anlatı üzerindeki etkileri ve hikâye geleneği içerisindeki işlevleri üzerinde durulmuştur. Böylece eserin geleneksel anlatı unsurlarını nasıl kullandığı ve bu unsurların metnin kurgusuna nasıl katkı sağladığı ortaya konulmuştur.

Dil ve üslup incelemesi sonucunda ise metnin dönemin anlatım anlayışını yansıtan sade ve akıcı bir dil kullanımı sergilediği görülmüştür. Bunun yanında eserin sözlü anlatı geleneği ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu ve anlatım özelliklerinin bu geleneğin izlerini taşıdığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” nin, yapı ve içerik özellikleriyle klasik Türk edebiyatı hikâye geleneğinde akademik açıdan incelenmeye değer bir metin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Hikâye Geleneği, Hikâye-i Sâhir-i Hindî, Metin İncelemesi

ABSTRACT

MS. Thesis

HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ (TEXT-ANALYSIS)

Deniz DENKTAŞ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK

2026, 128 pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK (Consultant)

Prof. Dr. Bülent ŞİĞVA Member)

Assoc. Prof. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK Member)

This study examines *Hikâye-i Sâhir-i Hindî*, one of the examples of the narrative tradition in Classical Turkish Literature. The main aim of the study is to determine the place of this work within the classical Turkish narrative tradition by analyzing the text both in terms of text publication and content analysis. In this context, in the first stage of the study, the printed copy of the work was transcribed into the Latin alphabet. In this way, it was aimed to make the work more accessible and easier to read and examine for contemporary researchers. At the same time, it was intended to introduce the text to modern readers and to provide a source text that could contribute to future academic studies.

In the analysis section of the study, the work is evaluated in terms of plot structure, character roster, time and space elements, and narrative point of view. Within this framework, the structural characteristics of the story are revealed, and the elements involved in the construction of the narrative are systematically examined. The characters in the work are discussed in terms of both typological and individual characteristics, and the functions of real and extraordinary beings within the narrative are evaluated. In addition, by examining the temporal and spatial organization of the narrative, the arrangement of events within the flow of the story is explained. Through this analysis, it has been clarified how the narrative structure of the text is constructed and around which elements the events are shaped.

The study also identifies and evaluates fairy-tale and legendary elements, extraordinary beings, and fantastic motifs such as jinn, fairies, giants, dragons, and magical objects, as well as religious motifs present in the text. In addition, proverbs, idioms, and archaic words used in

the text are examined, and their effects on the narrative as well as their functions within the tradition of storytelling are discussed. Thus, it is demonstrated how the work employs traditional narrative elements and how these elements contribute to the structure and composition of the text.

As a result of the analysis of language and style, it has been observed that the text displays a clear and fluent language reflecting the narrative understanding of its period. Moreover, the work has a close relationship with the oral narrative tradition, and its stylistic features bear the traces of this tradition. Consequently, *Hikâye-i Sâhir-i Hindî* is considered to be a text worthy of academic examination within the narrative tradition of Classical Turkish Literature in terms of its structural and thematic characteristics.

Keywords: Old Turkish Literature, Narrative Tradition, *Hikâye-i Sâhir-i Hindî*, Text Analysis.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1.....	12
Tablo 1.2 Âşık-Sevgili ve Yardımcı Tipler.....	34
Tablo 2.1 Hâtime	123

ÖN SÖZ

Türk edebiyatı, farklı anlatı biçimlerinin, zengin tasvirlerin ve hayal gücünün eşsiz bir ürünü olarak kuşaktan kuşağa aktarılan metinlerle doludur. Bilhassa Eski Türk edebiyatı bünyesinde yer alan hikâye metinleri, halkın düşünce yapısını, inanç sistemini ve estetik zevkini yansıtan önemli kaynaklar olmuştur. Yazma ve matbu olarak karşımıza çıkabilen bu hikâyeler, sadece dönemin kültürel hususiyetlerini değil, aynı zamanda edebî gelenek içerisinde şekillenmiş anlatı tekniklerini ve anlatım unsurlarını da bünyesinde barındırır. Bu yönüyle hikâyeler, araştırılması ve değerlendirilmesi gereken kıymetli eserler arasında yer alır.

Bu çalışma, Eski Türk edebiyatı sahasında kaleme alınmış bir hikâye olan “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*”yi Latin harflerine aktarmayı ve yapı unsurları bakımından tahlil etmeyi hedeflemektedir. Bu bakımdan “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” adlı eser, bir giriş ve iki bölüm altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde Eski Türk edebiyatında hikâye ve hikâyelere yönelik yapılmış olan tasnif çalışmalarına değinilmiştir. Hikâyenin yapısal incelemesinin yapıldığı birinci bölümde eser hakkında bilgiler verilmiş; eser şekil ve muhteva bakımından çeşitli alt başlıklar altında incelenmiştir. Şekil incelemesi hikâyenin dil, üslup ve anlatım özellikleri; muhteva incelemesi ise hikâyenin olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadrosu gibi alt başlıklar altında ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise hikâyenin Latin harflerine aktarımına yer verilmiştir. Bu yönüyle çalışma, Türk edebiyatında hikâye türünün tarihsel ve yapısal gelişimine ve hikâye geleneğine mutevazı bir katkı sunmayı hedeflemiştir.

Çalışmalarım sırasında değerli bilgi ve yönlendirmeleriyle bana rehberlik eden, danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Akif Gözitok’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eğitimim süresince edindiğim akademik altyapıyı inşa etmemde, derslerde aktardıkları bilgilerle bu tezin temelini oluşturan kıymetli hocalarıma teşekkür ederim. Araştırma sürecinde kaynaklara ulaşmamda destek olan kütüphane çalışanlarına, her konuda olduğu gibi eğitim sürecimde de maddi ve manevi desteğini tüm kalbimle hissettiğim sevgili eşim Öğr. Gör. Ömer Denктаş’a, varlıklarıyla beni motive eden ve güç veren canım kızlarım Beyza Denктаş ve Azra Denктаş’a, hayatım boyunca her konuda arkamda olduklarını hissettiğim çok sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi ve minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Deniz DENKTAŞ

Erzurum-2026

GİRİŞ

A. HİKÂYE KAVRAMI

Sözlü kültürün zengin bir kolu olan hikâye, kavramsal olarak ilk defa “dokuzuncu yüzyılda Cahiz tarafından kullanılmış olup,”¹ “Arapça hakeve kökünden türemiştir. Bu kelime, anlatma, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal rivayet manalarını ifade eder. Hikâye en basit manasıyla olay demektir.”² Dünya edebiyatında hikâye, sözlü kültür geleneğinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren bireyler, yaşadıkları olayları, karşılaştıkları durumları ve iç dünyalarında oluşan duygu dalgalanmalarını bir anlatı örgüsü içine yerleştirerek aktarmışlardır. Diğer taraftan sözlükte hikâye kavramı “bir sözü ve bir haberi nakl ve rivayet eylemektedir. Olaya dayalı anlatım, edebî tür. Olmuş ve olması mümkün olayları yazılı ve sözlü olarak anlatma.”³ anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle hikâye, yalnızca bir edebî tür değil; aynı zamanda insanın kendini ifade etme ihtiyacının, toplumsal hafızayı canlı tutma isteğinin ve kültürel mirası kuşaklar arasında aktarma sorumluluğunun bir ürünüdür. “Eskiden kullanılmış olan rivayât, navâdir ve kıssa kelimelerinin yerini, zamanla “hekâye-hikâye” almıştır.”⁴ Mevcut literatürün sunduğu bulgular doğrultusunda ilk anlatıların toplumların mitolojik, kahramanlık veya günlük yaşam deneyimlerini sözlü olarak aktardığı kısa olay merkezli anlatılar olduğu dikkat çekmektedir.⁵ Hikâye özünde bir anlatma eylemine dayansa da her dönem kendi estetik anlayışına, kültürel kodlarına ve toplumsal ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenmiştir. Dolayısıyla tarihsel süreç incelendiğinde, hikâye kavramının özellikle sözlü kültür ortamlarında ritüeller, inanışlar, efsaneler ve gündelik deneyimlerle şekillendiği; yazılı kültüre geçişle birlikte daha belirgin bir anlatı düzenine kavuştuğu görülmektedir.⁶ Nitekim “İslâm kültürü içerisinde ise XI. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadıkları sahalarda, uzun tarih devirleri boyunca meydana getirdikleri zengin edebî mahsuller arasında hikâye geniş yer tutar.”⁷ Türk edebiyatı, asırlardır toplumun ortak hafızasını, kültürel

¹ A. Berat Alptekin, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, II. cilt, Ankara, 2002, s. 313.

² Hamdi Güleç, **Türk Halk Edebiyatı**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002, s. 58.

³ Güleç, **Türk Halk Edebiyatı**, s. 58.

⁴ Güleç, **Türk Halk Edebiyatı**, s. 58.

⁵ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 3-12.

⁶ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 15-22.

⁷ Hasibe Mazıoğlu, “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 533.

kodlarını ve değişen değerlerini yansıtan zengin bir anlatı geleneğine sahiptir. Bu gelenek içinde hikâye, sözlü ve yazılı kültürün en önemli unsurlarından biri olmuştur. Yeryüzündeki milletlerin edebiyatları, tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri din, dil ve coğrafya değişiklikleri ile bu değişikliklere bağlı olarak ilişki kurdukları milletlerin uygarlık, kültür ve edebiyatlarının etkisi altında şekillenmektedir. “Çünkü toplumlar her zaman diğerlerinden etkilenmekte, başka toplumun kültürünü, inançlarını, adetlerini, dillerinden kelimeleri, edebi ürünlerini almakta zaman içerisinde kendi dil ve kültürüne katmaktadır.”⁸

Türk edebiyatında hikâye üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, türün hem sözlü hem yazılı kültürün önemli bir anlatı türü olarak tarihsel süreç içerisinde kesintisiz bir dönüşüm çizgisi izlediğini göstermektedir. “...Milletlerin milli kimliklerini oluşturan ortak kabuller, geniş ölçüde sözlü kültür içerisinde teşekkül eder.”⁹ Fuat Köprülü, hikâye anlatmanın “Türk, İran ve Araplarda yaygın olduğunu, İslâmiyet’le birlikte geleneğin Türklerde yeni bir hüviyet kazandığını belirtmektedir.”¹⁰ Yerleşik hayata geçiş, devletler arası mücadeleler, İslamiyet’in kabulüyle yeni bir kültür ve medeniyet anlayışıyla şekillenen hikâyeler “doğdukları ve yayıldıkları muhitlerin sosyal gelişimiyle çok yakından ilgilidir.”¹¹ Yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki, tarihsel gelişimi boyunca hem toplumu hem de bireyi yansıtan hikâye türü, Türk edebiyatında yalnızca bir anlatı formu değil; kültürel sürekliliğin, estetik dönüşümün ve bireyin kendi varlığını anlamlandırma çabasının en canlı, en üretken ve değişime en açık alanlarından biri olmayı sürdürmektedir. Türk edebiyatı, tarihsel birikimi ve kültürel çeşitliliğiyle milletin düşünce, duygu ve estetik dünyasını yüzyıllar boyunca söz ve yazı aracılığıyla yansıtan köklü bir miras olarak kültürel hafızayı beslemeye ve geleceğe aktarmaya devam edecektir.

B. HİKÂYELERİN TASNİFİ

Hikâye kavramı, Türk edebiyatı araştırmalarında hem türün tarihsel gelişimini hem de anlatı yapısının temel unsurlarını açıklamak amacıyla çeşitli tasniflere konu olmuştur. Hikâyenin neyi ifade ettiği, hangi ölçütlere göre sınıflandırılacağı ve diğer anlatı türlerinden nasıl ayrıldığı meselesi, özellikle modern edebiyat araştırmacılarının üzerinde önemle durduğu

⁸ Orhan Oğuz, Çok Kısa Hikâye Kavramı ile Kur’an Kıssaları ve Nevadir Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar, **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 14/03, 2019, s. 495.

⁹ Dursun Yıldırım, **Türk Bitiği**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 38.

¹⁰ Fuat Köprülü, **Edebiyat Araştırmaları**, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s. 362-370.

¹¹ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 57.

bir alan haline gelmiştir. Bu nedenle hikâye türünün incelemesi, yalnızca metinlerin içerik özelliklerini belirlemekle sınırlı kalmaz; aynı zamanda türün estetik, anlatısal ve yapısal yönlerini ortaya koymayı amaçlayan teorik bir çerçeve de sunar.

Türk edebiyatında hikâye üzerine yapılan tasnifler genel olarak, tarihsel gelişim eksenli, yapısal-unsur temelli tasnifler ve anlatım tekniklerini esas alan tasnifler olarak değerlendirilse de konuyla ilgili Hasan Kavruk'un bu değerlendirmesi dikkat çekicidir. "Hangi tür sınıflandırmada olursa olsun klâsik hikâyeleri kesin olarak tek bir gruba dahil etmek mümkün değildir. Genellikle hikâyeler bir gurubun ağırlıklı özelliğini taşımakla beraber başka bir guruba ait özelliklere de sahip oluyor. Mesela dinî konunun ağırlıklı olduğu bir hikâyede ikinci planda aşk veya kahramanlık, bir aşk hikâyesinde ahlâk konusunun işlendiğini her zaman görebiliriz"¹² Türk halk hikâyeciliğinin sistemli biçimde sınıflandırılmasında önemli bir yere sahip olan Pertev Naili Boratav, Halk hikâyelerini umumi olarak mevzuları bakımından ikiye ayırmıştır.

1. Kahramanlık hikâyeleri.
 - A. Köroğlu kolları
 - B. Diğer kahramanlık hikâyeleri:
 - a. Köroğlu dairesine bağlı olanlar
 - b. Diğer hikâyeler
2. Aşk hikâyeleri:
 - A. Kahramanları muhayyel olanlar
 - B. Âşık- şairlerin romanlaşmış hayatları:
 - a. Yaşadıkları rivayet olunan âşıklar
 - b. Yaşadıkları muhakkak olan olanlar
3. Bu kategoriye tamamiyle girmeyen hikâyeler:
 - A. Aşk maceraları
 - B. Meşhur koçaklara (eşkıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler¹³

¹² Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB, Yayınları, İstanbul, 1998, s. 14.

¹³ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 16-18

Mustafa Nihat Özön ise hikâye kavramını beş başlık altında değerlendirmiştir:

1. Klasik edebiyatımızın manzum türleri
2. Aynı edebiyatın mensur hikâyeleri
3. Halk arasında yazılışından okunan hikâyeler
4. Halk arasında ağızdan ağıza aktarılan hikâyeler
5. Zümrelerin kendi amaçlarına uygun şekle soktukları hikâyeler¹⁴

Türk edebiyatında Agah Sırrı Levend'in hikâye tasnifi, bu alandaki en kapsamlı ve özgün sınıflandırmalardan biridir.

Konularını aldığı kaynaklara göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap Fars edebiyatından alınmış anonim hikâyeler.
2. Konuları ulusal hayatımızdan alınmış yerli hikâyeler¹⁵

Hasan Kavruk'un tasnifinin Levend'in tasnifiyle benzerlik taşıdığı görülmektedir.

1. Çeviri hikâyeler
 - a. Arapçadan çeviriler,
 - b. Farsçadan çeviriler,
 - c. Diğer dillerden çeviriler,¹⁶

Konuları ve niteliklerine göre:

1. Dini konular, enbiya ve evliya menkabeleri
2. Aşk hikâyeleri
3. Kahramanları, tarihten alınmış hikâyeler
4. Temsilî hikâyeler

¹⁴ Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 46.

¹⁵ Agâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, 2. cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 162.

¹⁶ Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB, Yayınları, İstanbul, 1998, s. 14.

5. Tasavvufî hikâyeler
6. Serüven hikâyeleri
7. Sergüzeşt-name ve hasbihâl yollu hikâyeler¹⁷

Halk hikâyeleri nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Nesir kısımlarda olaylar aktarılırken, nazım kısımlarında duygular dile getirilmektedir. Nitekim Hasibe Mazıoğlu “Divan Edebiyatında Hikâye” adlı makalesinde hikâyeleri şekil bakımından üç başlık altında incelemiştir.

Şekillerine göre:

1. Manzum
2. Mensur
3. Manzum-mensur¹⁸

Klasik Türk edebiyatının tasnifinin yanı sıra kaynaklarına göre farklı guruplandırmalar da yapılmıştır. Klasik Türk hikâyesi, destan geleneğinden mesnevilere, halk hikâyelerinden meddah anlatılarına kadar geniş bir anlatı geleneğini kapsamaktadır. Günümüzde edebiyat araştırmacıları tarafından incelenen bu tür, hem sözlü hemde yazılı gelenek içerisinde gelişmiş, farklı edebî formlar ve kültürel etkileşimlerle şekillenmiştir. Hasan Kavruk “Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler” adlı çalışmasında, mensur hikâyeleri kaynaklarına ve konularına göre sınıflandırarak kapsamlı bir analiz sunmuştur.

A. Kaynaklarına göre:

1. Çeviri hikâyeler
 - a. Arapçadan çeviriler
 - b. Farsçadan çeviriler
 - c. Diğer dillerden çeviriler
2. Telif hikâyeler

¹⁷ Agâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, 2. cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 162-163.

¹⁸ Hasibe Mazıoğlu, “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 533.

3. Uyarlama- Adaptasyon hikâyeler

B. Konularına göre:

1. Aşk hikâyeleri

2. Kahramanlık hikâyeleri

3. Dinî-Tasavvufî hikâyeler

4. Ahlâkî hikâyeler

5. Serüven hikâyeleri

6. Olağanüstü olayları ihtiva eden macera hikâyeleri

7. Latifeler¹⁹

Hasan Kavruk'un bu tasnifi, Türk edebiyatında hikâyenin daha sistematik ve bilimsel bir şekilde incelenmesine olanak tanımıştır. Eserlerin kaynak ve konularına göre sınıflandırılması, edebiyat tarihçilerinin ve araştırmacılarının çalışmalarını daha düzenli bir çerçevede yürütmelerine yardımcı olmuştur.

Bu tasniflerden hareketle “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de yer alan hikâyeleri kaynakları ve konuları bakımından şu şekilde tasnif edebiliriz:

A. Kaynakları bakımından hikâyeler:

1. Geleneksel özellikler gösteren hikâyeler

2. Realist özellikler gösteren hikâyeler

B. Konuları bakımından hikâyeler:

1. Fantastik unsurlar barındıran macera hikâyeleri

2. İkili aşk hikâyeleri

3. Dinî-Tasavvufî hikâyeler

4. Ahlâkî hikâyeler

¹⁹ Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB, Yayınları, İstanbul, 1998, s. 14.

Birbiriyle bağlantılı, zincirleme anlatım tekniğiyle yazılmış, manzum-mensur karışık kaleme alınmış “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*”, hikâye geleneğinin bir çok farklı unsurunu içinde barındırması bakımından önemlidir.

C. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE

Klasik Türk edebiyatında hikâye, sözlü ve yazılı anlatı geleneğinin birleştiği, kültürün derin hafızasını taşıyan önemli bir türdür. Hacim bakımından ve uzun anlatımıyla diğer halk anlatılarından ayrılan hikâyeler klasik edebiyatın da önemli türlerinden biridir. Her ne kadar edebî sistemin merkezinde şiir bulunsa da, hikâye geleneği yüzyıllar boyunca toplumun hayal dünyasını, dinî algılarını, değer yargılarını ve gündelik yaşam tecrübelerini aktaran güçlü bir ifade alanı oluşturmuştur. Kıssa, menkıbe, masal ve destan unsurlarını bünyesinde barındıran klasik dönem hikâyeleri; didaktik yönü ağır basan, aynı zamanda sembolik anlatımlarla zenginleşen metinler olarak dikkat çekmektedir. “Klasik Türk edebiyatı, yalnızca estetik zarafet ve söz ustalığını sergileme amacı taşıyan bir edebiyat değildir. Bu gelenek, insanın ruhsal derinliklerini, varoluşsal boyutlarını, zaaf ve meziyetlerini hasılı insana dair her şeyi ve her mevzuyu konu edinebilen çok yönlü bir edebiyattır.”²⁰ “Bu eserlerin genel olarak işlenişinde insan ve insanın toplum içerisindeki ahlaki davranışları ön plana çıkarılır.”²¹ Türk edebiyatının yazılı kaynakları incelendiğinde çeşitli araştırmalarda sunulan bilgiler ışığında Türklerin *ozan*, *baksı*, *kam*, *şaman* geleneğinin hikâye anlatmada önemli bir yeri olduğu açıkça görülmektedir. “Bu ayinlerde en eski Türk baksı-ozanları tarafından söylenen eserler özel birer ilahi özelliğini taşıyorken takip eden dönemlerde yabancı kültürlerin etkisi ve içtimai iş bölümü sonucunda dini-sihirbazane hüviyete bürünmüş ve nihayetinde din dışı kalmıştır.”²²

Bu hikâyelerde olay örgüsü çoğu zaman dinî bir mesaj ya da ahlakî bir öğüt etrafında şekillenmektedir. “Bu anlatılarda hayalî yahut gerçekçi karakterler, çoğunlukla bir zaafın ya da meziyetin timsali hâline getirilerek okuyucunun vicdanını harekete geçirecek şekilde kurgulanır.”²³ Kahramanlar idealize edilerek sunulur; olağanüstü olaylar, mucizeler ve ibret alınacak sonuçlar anlatının vazgeçilmez bileşenleridir. “İlim, irfan ve hikmet bu hikâyelerin kurgusuna yerleştirilerek okuyucuların seçiciliği artırılır. İstenilen insan tipinin

²⁰ Mehmet Akif Gözitok, “Necâî’nin Hoş-Pesendîde Adlı Mesnevisi”, *Culture and Civilization*, 21/10, 2025, s. 44.

²¹ Meheddin İspir, “Klasik Türk Edebiyatındaki Hikâyelerde Ahlaki Eleştiri”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/11, 2019, s. 545.

²² Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yayınları, Ankara, 1986, *Edebiyat Araştırmaları 1*, s. 88-106.

²³ Gözitok, *Necâî’nin Hoş-Pesendîde Adlı Mesnevisi*, s. 44.

yetiştirilmesinde gelenek ve görenekler, inanç ve itikatlar esas alınarak hikâyelerin seçimi yapılır ve istenilmeyen davranışlar baskın bir şekilde eleştirilir.”²⁴ Dönemin zihniyetini yansıtan bu yapılar, hem bireyin dünya ile kurduğu ilişkiyi hem de toplumun değer sistemini görünür kılmaktadır. “Her halükârda anlatı, okuyucunun dikkatini çekmek, kendisinden bir şeyler bulmasını sağlamak, bireyde ibret duygusunu uyandırmak ve nasihat yoluyla onu eğitmek gibi işlevlerle yüklüdür.”²⁵

Klasik Türk edebiyatında hikâyeyi incelemek, yalnızca edebî bir türün geçirdiği dönüşümü değil, beraberinde Osmanlı toplumunun düşünce dünyasını, inanç sistemini ve kültürel sürekliliğini anlamak açısından da önem taşımaktadır. Nitekim bu eserler “...dönemin yaşantısı, yönetim anlayışı, devlet erkânı ile halk arasındaki ilişkiler, insanlar arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkiler, toplumun genel yapısı, gelenek ve görenekler, inançlar, efsaneler, destanlar ve büyüler o günün ahlaki anlayışı içerisinde ele alınır ve işlenir.”²⁶ Bu yönüyle hikâye, hem edebiyat tarihinin hem de kültürel hafızanın temel kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında hikâyeler, biçimsel özellikleriyle de dikkat çeken metinlerdir. Bu hikâyelerin önemli bir kısmı “... nazım, nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Bu özellik masal, efsane, menkıbe ve fıkralarda pek görülmez (manzum parçalarda da nadiren rastlanır).”²⁷ Bu bilgiler ışığında klasik hikâyelerin, anlatım çeşitliliğini artıran ve metne estetik bir derinlik kazandırarak, hem geleneksel anlatımın estetik çizgisini koruma hem de hikâyenin duygu yoğunluğunu belirli noktalarda artırma amacı taşıdığı görülmektedir.

“Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı (olaylar) mensur, duygu ve heyecanı ifade eden bölümler ise manzum olarak söylenir.”²⁸ Bu bağlamda klasik hikâyelerde mensur kısımlar genellikle olay örgüsünün aktarılmasında, karakterlerin tanıtılmasında ve anlatının genel çerçevesinin kurulmasında kullanılmaktadır. Düz yazının akıcı yapısı, anlatıcının olayları kronolojik bir düzen içinde sunmasına olanak tanır ve böylece hikâyenin iskeleti mensur kısımlar üzerinden şekillenir. Buna karşılık manzum bölümler, çoğu zaman hikâyenin duygu

²⁴ İspir, **Klasik Türk Edebiyatındaki Hikâyelerde Ahlaki Eleştiri**, s. 544.

²⁵ Mehmet Akif Gözitok, “Necâti’nin Hoş-Pesendîde Adlı Mesnevisi”, **Culture and Civilization**, 21/10, 2025, s. 44.

²⁶ Meheddin İspir, “Klasik Türk Edebiyatındaki Hikâyelerde Ahlaki Eleştiri”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7/11, 2019, s. 545.

²⁷ A. Berat Alptekin, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, II. cilt, Ankara, 2002, s. 320.

²⁸ Alptekin, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, s. 320.

yoğunluğunun yükseldiği noktalarda ortaya çıkmaktadır. “Yalnız mühim hadiselerde şiddetli hislerin ifade edilmesi gereken yerlerde kahraman telle söylemeyi dille söylemeye tercih eder.”²⁹ Bu bilgiler ışığında kahramanların duygularını ifade ettikleri, acılarını dile getirdikleri, aşklarını anlattıkları veya ilahi bir mesajın vurgulandığı yerlerde şiir devreye girerek anlatıya hem lirizm hem de estetik bir incelik kazandırdığı görülmektedir.

Hikâyelerde bu karışık yapı, metne yalnızca estetik bir çeşitlilik kazandırmaz, aynı zamanda klasik dönemin edebî anlayışını da yansıtmaktadır. Zira klasik Türk edebiyatında şiir, sözün en üstün biçimi kabul edilmiş ve bu nedenle hikâyeye gibi düz yazı türlerinde bile şiirin varlığı anlatıya değer katan bir unsur olarak görülmüştür. “Nasıl ki bir romancıda şiir duyarlılığı, tasvir gücünden kaynaklanan resmetme kabiliyeti bulunabiliyorsa, bir şairde de tahkiye etme (hikâyeleştirme) becerisinin yansımaları görülebilir.”³⁰ Bu bilgiler ışığında görülüyor ki manzum parçaların hikâyeye içinde yer alması, metne hem ritmik bir hareketlilik kazandırmakta hem de okurun duygusal bağını güçlendirmektedir. Böylece hikâyeye, hem akla hem de kalbe hitap eden çok yönlü bir yapı barındırmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında hikâyeye türünün önemli bir kısmı, Farsça ve Arapça eserlerden yapılan tercümelerden ya da bu dillerdeki anlatı geleneğinden esinlenilerek oluşturulan metinlerden meydana gelmektedir. “Bu eserler ya aynen tercüme edilmiş ya eklemeler yapılmış veya konu alınarak telife yakın adaptasyon eserler meydana getirilmiştir.”³¹ Osmanlı entelektüel dünyası uzun yıllar boyunca İslam kültür coğrafyasının merkezinde yer almış ve bu nedenle Arapça ilmî birikimin, Farsça ise edebî ve estetik geleneğin temel kaynakları olarak kabul edilmiştir.³²

Klasik Türk edebiyatı hikâyelerinde dikkat çeken temel özelliklerden biri de metinlerin yoğun biçimde Arapça ve Farsça terkiplerle örülü bir anlatı yapısına sahip olmasıdır. “Coğrafi yakınlık ile birlikte din ve edebiyat yoluyla gerçekleşmiş bulunan kültürel münasebet Arapça ve Farsça unsurların Türkçe’ye daha yoğun bir şekilde girmesine yol açmış...”³³ bunun sonucunda ağır ve sanatlı bir üslup oluşmuştur. “Klasik edebiyattaki mensur hikâyelerde

²⁹ Gülhan Atnur, *Şîrvân Şâh ve Şemâ’il Bânû Hikâyesi*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2011, s. 22.

³⁰ Selçuk Çıkla, “Şiir ve Hikâye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzum Hikâye ve Öykü-Şiir”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2009, s. 63.

³¹ Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 21.

³² Kavruk, İskender Pala, “Hikâye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, s. 491.

³³ Musa Duman, “Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Cümleye Katılma Şekilleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31/7, 2012, s. 35.

Arapça ve Farsça terkiplerle dolu ağır ve sanatlı süslü nesir örnekleri bulunduğu gibi, çoğunluğu sade ve yalın bir halk diliyle yazılmıştır.”³⁴ Farsça ve Arapça kaynaklı metinlerin yaygın olarak çevrilmesi, Osmanlı’daki edebî üretimin yabancı dillere bağımlı olduğu anlamına gelmez; aksine bu süreç, kültürel aktarımın doğal bir parçasıdır. Müelliflerin çeviri faaliyetleri sayesinde klasik Türk hikâyeciliği hem İslam dünyasının ortak anlatı mirasını devralmış hem de bu mirası kendi kültürel birikimiyle yeniden şekillendirmiştir.

Klasik Türk edebiyatı her ne kadar yüksek bir dil ve estetik anlayış üzerine kurulmuş görünse de, bünyesinde halk kültürünün izlerini taşıyan pek çok unsur barındırmaktadır. Bu unsurların başında da masal geleneğine özgü motifler ve anlatım biçimlerine çokça rastlanmaktadır.³⁵ Saray ve medrese çevresinde şekillenen edebî üretimin, çoğu zaman idealize edilmiş dünyalar, olağanüstü kahramanlar ve sembolik olay örgüleri kullanarak masalsı bir atmosfer yarattığı görülmektedir. Bu durum, klasik edebiyatın halk anlatılarıyla kurduğu gizli, fakat güçlü bağın bir göstergesidir.

Klasik mensur ve manzum hikâyelerde karşımıza çıkan olaylarda, “Anlatılan olayı süslemek amacıyla soyut tasvirlerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Olayların gerçekmiş gibi gösterildiği ya da gerçek olduğu belirtilen hikâyelerde olaylar tek düzeyde verilmektedir.”³⁶ Cinler, periler, devler, sihirli nesneler, olağanüstü yolculuklar, mucizevî kurtuluş sahneleri veya kahramanın kaderini belirleyen gizemli varlıklar, doğrudan masal dünyasının etkisini yansıtmaktadır. Bu tür unsurlar yalnızca anlatıya fantastik bir boyut kazandırmakla kalmayıp aynı zamanda metnin sembolik anlam evrenini de genişletmektedir. Ayrıca masal unsurlarının klasik edebiyatta yer alması, toplumun kültürel hafızası ile yüksek edebî gelenek arasında bir köprü kurmaktadır. Hikâyelerde masal unsurlarının bulunmasına rağmen “olmuş veya olması mümkün olan, gerçek hayatı yansıtan sosyal konulu olayları anlatan hikâyelerin bulunduğu da görülür.”³⁷ Şöyle ki “...hikâyelerin de anlatıcının yaşadığı bölgeyle ilgili birtakım örf ve adetlere, kültürel özelliklere rastlanabilir.”³⁸ İlgili literatürün sunduğu bulgular sonucunda bu edebiyat geleneğinin, hayal ile gerçeği aynı potada eriten bir yapıya sahip olduğu

³⁴ Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 169.

³⁵ A. Berat Alptekin, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, II. cilt, Ankara, 2002, s. 328.

³⁶ Musa Tılfarlıoğlu, “Klasik Türk Edebiyatında Hikâye ve Ali Bin Nakib Hamza’nın Tuhfetü’l- Letaif’i”, **Eski Türk Edebiyatı Dergisi**, 5, 1/5, 2022. s. 210.

³⁷ Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 167.

³⁸ Alptekin, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, s. 330.

görülmektedir. Dolayısıyla masal motiflerinin yanında gerçek hayattan izler taşıyan olay ve durumlara da sıkça rastlanmaktadır.

Örneğin; aşk ilişkileri, aile çatışmaları, iktidar mücadeleleri, yolculuklar, ticaret hayatı, savaş ve toplumsal düzen gibi temalar; metni edebî bir forma kavuşturmaktadır. Aslında hikâyeler “...ortaya konulan bir konunun işlenişini daha iyi bir şekilde anlatma ve kavratma esasına dayalı olarak insanın yaşayacağı hayat gerçeklerine uygun düşecek eş değer anlatımlarla ele alınmış ve yazılmışlardır.”³⁹ Bu gerçekçi unsurların varlığı anlatıya inandırıcılık kazandırırmanın yanı sıra okuyucunun metinle duygusal bir bağ kurmasını da sağlamaktadır. Zira masalsı varlıklar ve olağanüstü olaylar hikâyenin hayal gücünü genişletirken, gerçek hayata ait sahnelerin varlığıyla da metin somut bir zemine oturtmaktadır.

³⁹ Meheddin İspir, “Klasik Türk Edebiyatındaki Hikâyelerde Ahlaki Eleştiri”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7/11, 2019, s. 549-550.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERİN MUHTEVA VE ŞEKİL BAKIMINDAN İNCELENMESİ

1.1. HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ HAKKINDA

1.1.1. Yazar ve Eser Hakkında

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” adlı eserin müellifinin kimliği üzerine yapılan araştırmalar neticesinde, kütüphane kayıtlarında ve biyografik kaynaklarda müellifin kimliğine dair kesin bir veriye ulaşılamamıştır. Fakat eserin zahriyesinden hareketle Hicrî 1289 Miladî 1872/1873 yılında Camlı Han’da tab olunduğunu, Hâtîme’sinde yer alan ve özellikle mütercimın kendi kimliğini açıkça belirttiği manzum kısımlardan ise eserin müstakıl bir teliften ziyade bir tercüme faaliyetinin mahsulü olduğu açıkça görülmektedir.

Eserin sonunda yer alan tarih manzumesinden hareketle, eserin bir çeviri olduğunu ve çevirinin Hicrî 1289 Miladî 1872/1873 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Mütercim, eserin hatimesinde kaleme aldığı şu Farsça beyitlerle kendine dair somut veriler vermektedir.

Nümûdem in hikâye men mütercem

Ki yâbed ehl-i dil ez vey safâ’î

(Ben bu hikâyeyi tercüme ettim ki gönül ehli ondan bir safâ bulsun.)

Egerçi bûdeem meşhûr Es’ad

Velî geşte merâ mahlas Ziyâ’î

(Her ne kadar Es’ad diye meşhur olmuşsam da bana Ziyâ’î mahlası verilmiştir.)

Bu beyitler ışığında, asıl adı Esad olan mütercimın Ziyâ’î mahlasını kullandığı ve eseri "ehl-i dil" olarak vasıflandırdığı okuyucu kitlesinin istifadesine sunmak amacıyla Türkçeye kazandırdığı tespit edilmiştir. Bunun dışında eserin sonuna kaydedilen şu tarih manzumesi de eserin tercümesinin bittiği yıla işaret eder:

Tablo 1.1

Ziyâ’î goft behr-i tab‘ u târîh	ضیائی گفت بهر طبع و تاریخ
Ki bâşed defter in ez men bekâ’î (1289)	که باشد دفتر این از من بقائی
(Ziyâ’î, eserin basımı için tarih söyledi: Bu defter benden geriye bir baki [hatıra] kalsın.)	

Eserin hangi kaynaktan veya hangi dilden aktarıldığına dair metin içerisinde sarıh bir atıf bulunmasa da anlatının kurgusu, olay örgüsü ve barındırdığı fantastik unsurlar, kaynak metnin kökeni hakkında önemli ipuçları vermektedir. İçerisinde barındırdığı fantastik unsurlar, iç içe geçen hikayeler eserin Binbir Gece Masallar'ından çevrilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Bunun tespiti bu çalışmanın kapsamını aşacağından bunun müstakil başka çalışmalarla irdelenmesi gerekmektedir.

1.1.2. Hikâyenin Özeti

Hikâye, yedi iklimde hüküm süren pâdişâhın huzurunda bir sebepten ötürü pâdişâhın gazabına uğrayan dervîşin keramet yoluyla havuza dalıp kaybolmasıyla başlar. Pâdişâh bu duruma sinirlense de merakına yenilip olayı çözmesi için bir adam talep eder. Oğlu şehzâde Kays dervîşi aramaya, bu durumu çözmeye talip olur ve babasından izin ister. Pâdişâh oğluna izin verir. Şehzâde dervîşi aramak için tebdîl-i kıyâfet ile bir dervîş kılığına girer ve yola revân olur. Birkaç gün sonra bir dağın dibine gelir. Bir harâbe yer görür ve orada dinlenmek ister. Gece yarısı olunca harâbeye harâmilerin geldiğini gören şehzâde korkup saklanır. Harâmilerden biri diğer arkadaşlarını uykudayken öldürünce şehzâde bu duruma kızar ve harâmiyle cenk eder. Harâmiyi öldürdükten sonra tekrâr yola revân olur. Yolda bir dervîşle karşılaşır. Şehzâde dervîşe olan biteni anlatır dervîşi aramak için yola çıktığını söyler. Dervîş ise şehzâdeyi uyarır. Dervîşi aramanın çok tehlikeli olduğunu söyler. Bu dervîş pâdişâhın huzurunda gazaba uğrayıp havuza dalarak kaçan dervîştir. Şehzâde'nin vazgeçmeyeceğini anlayınca onu kerametiyle Yemen sahralarından bir sahraya bırakır. Şehzâde bir zaman sonra kendine gelir. Bu yolculukta dervîşle birlikte birçok olağanüstü olaylar yaşarlar. Dervîş Şehzâde'ye ders olması için daha önce yaşanmış bir olayı anlatır. Zamanında Hâcî Mehmed Ağa ve oğullarının başına gelenleri anlatmaya başlar. Hâcî Mehmed Ağa'nın yıllar sonra dervîşin kerametiyle olan oğlu Ahmed Bey'in babası ölünce üvey kardeşi Hasan Bey'le arasında yaşanan türlü olaylar ve Ahmed Bey'in tesadüfen görüp aşık olduğu bir pâdişâh kızı olan Gül Ferâh Bânû ile kavuşmak için verdiği türlü mücadeleleri ve başına gelenleri anlatır. "Söz dinlemeyenin başına gelenleri gördün mü şehzâdem" der. Şehzâde ise dervîşe hak verir ama "pâdişâh huzurunda söz verdim sözümünden dönemem" deyerek dervîşi aramaktan vazgeçmeyeceğini söyler. Dervîş ise çok kızar ve şehzâdeyi hiddetle sallayarak ilm-i simyâ kuvvetiyle Yemen sahralarından bir sahraya götürür. Şehzâde kırk gün yol gittikten sonra bir şehre dâhil olur. Orada bir Yahûdî'nin yanında yevmiye karşılığı çalışmayı kabul eder. Yahûdî ise şehzâdeye bir görev verir. Şehzâde'yi bir devenin karnına saklar ve bir dağın tepesine çıkarır. Dağın taşlarının hep mücevher olduğunu

söyler ve onları kendisine atmasını emreder. Mücevherleri alan Yahûdî şehzâdeyi orada bırakır gider. Şehzâde bir müddet sonra ihtişamlı bir saray görür. Bu saraya daha sonra korkunç görünümlü bir dev gelir. Şehzâde devden çok korkar ve Allah'tan yardım diler. Dev ise şehzâdeyle muhabbet eder ve kendisinin bir zamanlar bir insan olduğunu evlenip bir çocuğa sahip olduğunu fakat bir düşman tarafından tılsımla bir deve dönüştürüldüğünü anlatır. Meğer bu oğlan çocuğu şehzâdeymiş. Bu dev şehzâdeyi, diğer dev kardeşleriyle tanıştırır. Anne dev şehzâdeye kendilerine ait yedi bâğın olduğunu ve canı sıkılınca o bâğları gezebileceğini söyler. Fakat yedinci bâğa asla gitmemesini tenbihler. Şehzâde ise merak eder ve yedinci bâğa gider. Gözlerine inanamaz cennet misâli bir bâğ ve çok güzel perîler görür. Tesâdüfen gördüğü bir perîye aşık olur ve aşkıdan mecnûna döner. Annesi ve dev kardeşleri şehzâdenin yasak olan bâğa girmesine kızsada şehzâdenin halini görünce çok üzölürler ve ona yardım etmeye karar verirler. Büyük olan Ekvân dev dostları olan Şeyh Dücâne adında bir perîden yardım isterler. Kızın bir şâh kızı olan Meymûne Hâtûn olduğunu söylerler. Perî, Ekvân devi kırmaz ve onlara yardım eder. Türlü maceralardan sonra Pâdişâh kızı Meymûne Hâtûn'u şehzâdeye verir. Fakat o esnada havadan Küheyle Câdı nâzil olur ve pâdişâha bir elma verir. Küheyle pâdişâha elmanın dervîş olduğunu söyler pâdişâh şaşırıp elmayı dâmâdı şâhzâdeye verir. Küheyle bir efsûn okur elma dervîşe dönüşür. Kendisini pâdişâh huzurunda gören dervîş tekrâr firâr yolunu aramaya başlar. Küheyle bir efsûn daha okur ve dervîşin mecâli kalmaz. Dervîş bu duruma şaşırıp merak eden pâdişâha olayların sebebini anlatmaya başlar. Bir zamanlar pederi Hoca Fettâh'ın Hindistân'a sefer ettiğini ve kendisini de yanında götürdüğünü söyler. Hindistâna gidince babası oraların tehlikeli olduğunu dışarı çıkmamasını tenbihler. Fakat Yûsuf babasını dinlemez ve çarşıya çıkar. Yanına bir adam gelir ve bu adam Yûsuf'u meydanın üstüne götürür. Orada türlü olağanüstü olaylarla karşılaşır. Zekâsı ve becerisiyle olaylardan kurtulan Yûsuf, daha sonra babasıyla bir deniz yolculuğuna çıkarlar. Yolculukta saldırıya uğrarlar bir pâdişâhın konağına götürölürler kırk gün burada tutulurlar. Pâdişâh'ın ise esirlere önce iyi muamele yaptıktan sonra kırk günün ardından esirlere gazap ederek onları tılsımlı olaylarla öldürmektedir. Yûsuf ve diğerleri ise yine türlü olağanüstü olaylar sonucu bir efsûnla pâdişâhdan kurtulurlar. Dervîş huzur-ı pâdişâhda başlarına gelen olayları anlatır. Olanları dinleyen pâdişâh dervîşe merhamet eder. Sonra kızı Meymûne Hâtûn ve Şehzâde'nin düğün hazırlığı emrini verir. Kırk gün şehir-i Sabâ'da şenlikler yaparlar ve pâdişâh saltanatını dâmâdı şehzâdeye bırakır. Nihâyetin de Şehzâde ve Meymûne Hâtûn türlü belalar ve mücadelelerden sonra birbirlerine kavuşurlar.

1.2. HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ'NİN YAPI BAKIMINDAN İNCELEMESİ

1.2.1. Yapısal İnceleme

1.2.1.1. Anlatıcı Bakış Açısı

Nurullah Çetin, anlatıcı bakış açısını şöyle ifade etmektedir. “Anlatıcı romanda geçen tüm olan biteni, kişileri, davranışlarını, düşünce, duygu ve hayallerini, çevreyi, mekânı, zaman; kısaca romanda bulunan her şeyi okuyucuya aktaran sunan kişidir.”⁴⁰ Yani olayları aktaran ve dinleyiciye yönlendirme yapan bir dış ses konumundadır. “Klasik Türk edebiyatının mensur ya da manzum olan tahkiye ağırlıklı metinlerinin anlatımında genellikle hâkim bakış açısının/yazar-anlatıcının ağırlıkta olduğu görülmektedir.”⁴¹

Anlatıcı bakış açısı metnin anlamını, okurun olay örgüsünü algılama biçimini ve karakterlerle kurulan psikolojik bağın yoğunluğunu doğrudan etkileyen temel bir yapısal unsurdur. “Sanatkâr ifade etmek istediği fikre göre bir bakış açısı seçmek zorundadır.”⁴²

1.2.1.2. Yazar Anlatıcı ve Hâkim Bakış Açısı

“Kurgusal bir metinde olayların okuyucuya kimin gözünden, kimin ağzından ulaştığı sorusu bakış açısı kavramını doğurur. Nitekim başta roman ve hikâye olmak üzere bütün anlatmaya dayalı metinlerde anlatılacak bir olay, onu aktaran bir anlatıcı ve bakış açısı vardır.”⁴³ Klasik Türk edebiyatında anlatıcılar genellikle hâkim (ilâhi) bakış açısına sahiptir. Hâkim bakış açısına sahip anlatıcı, mit ve destan anlatımından modern türlere gelinceye kadar ki süreçte devamlılığı olan bir anlatım türüdür. Hâkim bakış açısı anlatıcının her şeyi bildiği, olaylara ve karakterlere tam anlamıyla hâkim olduğu bir anlatım tekniğidir. “Bu anlatıcı romanın bütününe, kişilerin ruh dünyaların, zamanın öncesi, şimdisi ve sonrasına uzayın her mekânına nüfuz eden soyut biliştir.”⁴⁴ Bu bilgiler ışığında hâkim bakış açısı, Tanrısal konumu itibarıyla hem anlatı dünyasındaki karakterleri, hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir. İsterse kahramanların zihinlerine, iç dünyalarına girer, gizli kalmış duygu ve düşünceleri dışa vurabilir. Hatta olayları hızlandırıp yavaşlatabilir.

⁴⁰ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Basımevi, Ankara, 2004, s. 105.

⁴¹ Mehmet Akif Gözitok-Muhammet Emin Altınışık, **Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Buseyrî**, Gece Kitaplığı, 2020, s. 39.

⁴² Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ, Ankara, 1998, s. 83.

⁴³ Meral Demiryürek, Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı. **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi [Internet]**. 01 Aralık 2013; (2), s. 120.

⁴⁴ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Basımevi, Ankara, 2004, s. 109.

Geleneğin izinde yazılan “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” eser, incelendiğinde yazar anlatıcı ve hâkim bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Hikâye kahramanın yaşadığı dönem, mekân, bulunduğu konumun tanıtımı ile başlamaktadır. Kahramanların başından geçen gerek realist gerek fantastik olaylar en ince ayrıntısı ile anlatılır. Olaylar ifade edilirken, anlatıcı olayları bu ayrıntılar ile süslemektedir. Ayrıca bu hikâyede tahkiyeli metinlerde kullanılan anlatım tekniklerinden iç monolog ve diyaloga sıkça başvurulduğu da görülmektedir. Anlatıcı, zaman ve makânla sınırlandırılmamış hikâyede realist ve fantastik farklı şekillerde okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Hikâyede anlatıcının kendini belli ettiği en belirgin kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

[129] “Şehzâde ise bed’-i kelâm edip babası huzûrunda suya dalıp gâ’ib olan dervîşin hikâyesinden, *bu ana gelince beyân ettiğimiz üzere nakl u beyân eyledi.*”⁴⁵

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de geleneksel bir yapı barındıran giriş kısmına şahit oluyoruz:

[2] “Râviyân-ı ahbâr u nâkilân-ı âsâr u tûtîyân-ı şeker-şiken-i şîrîn-i güftâr u muhaddîsân-ı rûzigâr, câmi’-i hikâyâtıdan şöyle rivâyet etmişler ki: Zamân-ı sâbıkda bir pâdişâh-ı Azîmü’ş-şân var idi ki, ekâlim-i seb’aya hükm-mecrâ idi. O pâdişâh-ı zîşânın tavk-ı inkiyâdından bir zî-hayât için istihlâs aslâ mümkün değil iken bir gün, dîvân-ı hümayûnda cem’ ve küllisi dîvân durdukları hâlde bir dervîş-i pür-endîş, bâ-hayl-i teşvîş huzûr-ı pâdişâha şeref-yâb birle âh u efgân etmeye şurû’ eyleyip...”

[23] “Zamân-ı kadîmde ve sâlifü’l-‘asr u’l-evânda, bir Melikü’l-Azîmü’ş-şânın zîr-i idâresinde Hâcî [24] Mehmed Ağa isminde bir tüccâr olup, mâlın hesâbını ancak Allâh-ı Zü’l-celâl hazretleri bilir idi.”

Kahramanın içinden geçenler şöyle dile getirilmiştir:

[5] “Fakat düşünür idi ki: “*Acaba hangi tarafa ve ne kıyâfet ile gidersem şu dervîşi derdest ederim?*” diye kendi kendine der ki: “*Evvelâ bu adam cin ehlinden olmak gerekdir. Zîrâ ki, ahâlî-yi cinden mâ’adâ kimse böyle acâ’ib şeylere mâhir olamaz ve saltanat kıyâfetiyle dahi dervîş aramak münâsib değil.*”

⁴⁵ Anlatıcının devreye girdiği nadir anlardan biridir.

[12] “Bir haylî zamândan sonra aklın başına cem‘ eyleyip tefekkür eyledi ki: “*Şimdi benim başıma böyle bir kaza-yı nâgehânî geldi. Böyle bir pür-beyâbânda korkmanın fâ‘idesi yoktur. Hemân bir taraftan bir yol bulup gitmenin çâresine bakmalı.*”

Eser de karşılıklı diyalogun yoğunluğu da dikkat çekmektedir:

[10] “Eğer beni dinleyip nasîhat kabul edersen, bundan böyle geriye avdet edip kendi taht-ı hükûmetinde ayş u işretinde o dervîşi aramakdan ferâgat eyle.” diye bast-ı makâl eyledi. Şehzâde Kays, dervîşi aramakdan ferâgat etmeyeceğini anlatıp dervîş tekrâr cevâba mütesaddî olup eyder ki: “Ben bilirim, şu dervîşi aramakda senin başına çok belâlar gelir. Fakat her hâlde tövbeden ayrılma.”

[13] “Şehzâde’ye selâm verip o dahi “aleyk” alıp civân atından piyâde olup atını bir semt-i hânda bir mahale bağladı. Şehzâde’ye hitâben: “Ey baba dervîş! Bir kahve pişir, içelim.” Şehzâde: “Efendim, kahve takımı yoktur.” diye cevap eyledi.”

Klasik Türk edebiyatında anlatıcı, sadece bir hikâye anlatmaz, bilge bir rehber gibi duruma göre kahramanların zihnine giren, kişiden kişiye, olaydan olaya hareket edebilen bir anlatıcı kimliğine bürünür. Geleneksel anlatıcı üslubunun kullanıldığı bu bölümlerde anlatıcının okuyucuyla sohbet edermiş gibi araya girerek kendini hissettirdiği görülmektedir:

[10] “*Meğer bu dervîş, huzûr-ı pâdişâhda havza dalıp nâ-bûd ve nâ-peydâ olan dervîş imiş.* Şehzâde’nin hüsn-i cemâline [11] ve şîrîn güftârına ve tâze civânlığına meyyâl olarak mâkam-ı nasîhatde Şehzâde’ye zuhûr etmiş idi ki belki Şehzâde şunu aramakdan fâriğ gele.”

[60] “*Meğer bunlar o asrın pâdişâhı [61] ile nüdemâları imiş!* Mezbûr dervîş, bunları ilm-i simyâ kuvvetiyle nezdine celb eylemiş idi.”

Aşağıdaki örneklerde ise anlatıcının araya girerek kendini hissettirmek ve hikâyenin gerçekliğini vurgulamak için kullandığı üslup tarzı dikkat çekmektedir:

[88] “Akşam olup Yahûdî gelip, bin dirhem akçe bir câriyenin yedine teslim birle Şehzâde’ye gönderir. Şehzâde ise kemâl-iistirâhatde iken bakar ki feth-i bâb olup bir âfet-i devrân, mahbûbe-i cihân, mânend-i hurşîd-i dirahşân kız, ayın on dördü gibi tulû‘ edip içeriye dâhil olup.”

Hikâyelerde anlatıcının kendini hissettirdiği bir diğer anlatım şekli ise kalıplaşmış ifadelerdir:

[75] “Zîrâ bu taşı her kimin yedinde bulunur ise bizler ona hizmetkâr oluruz.” deyip *ba‘de Ahmed Bey su’âl eyledi ki:*”

[8] “*Âhiru’l-emr, müşârün-ileyhân* şehzâde kalkıp o harâmîye dilrâne: “Yâ Allâh!” deyip aşk ile bir seyf vurdu ki, o harâmîzâdeyi iki pâre eyledi.”

1.2.2. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, anlatmaya bağlı metinlerin temel yapı taşlarından biridir. Eski Türk edebiyatında hikâyeler, hem anlatı tekniği hem de yapı bakımından belirli kalıplar çerçevesinde şekillenir. “Bu hikâyelerde olay örgüsü, metnin temel iskeletini oluşturarak anlatının ilerleyişini sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Olay örgüsü klasik ve modern anlatılarda farklı işleyişlere sahiptir.”⁴⁶ Klasik hikâye ve romanlarda olay örgüsü, belirli bir düzen içinde başlar, gelişir ve çözülür. “Olayların gelişmesi için bir çatışmanın, çelişkinin, kısaca komplike bir durumun bulunması gerekir. Gerilimin son noktaya ulaşması, çözümün de başladığı noktadır.”⁴⁷

Olay örgüsünün temel amacı, okuyucuyu anlatı içerisinde tutmak ve karakterlerin başlarından geçen olaylar aracılığıyla belirli bir mesajı ya da düşüncüyü aktarmaktır. Eski Türk edebiyatında mensur hikâyeler, gerek sözlü kültür geleneğinden aldığı motiflerle gerekse yazılı edebiyatın estetik anlayışıyla şekillenen zengin bir olay örgüsü yapısına sahiptir. Bu anlatılarda olay örgüsü, genellikle geleneksel anlatı şeması çerçevesinde gelişir ve belli kalıplar etrafında şekillenir.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” hikâyesi de geleneksel hikâye anlatı şeklinde olduğu gibi serim-düğüm-çözüm düzeninde kurgulanmıştır. Geleneksel giriş bölümleri olay örgüsünün aydınlatılmasıyla ve olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkisini kurmakta temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” hikâyesinin giriş bölümünden:

[2] “Râviyân-ı ahbâr u nâkilân-ı âsâr u tûtîyân-ı şeker-şiken-i şîrîn-i güftâr u muhaddîsân-ı rûzigâr, câmi’-i hikâyâtdan şöyle rivâyet etmişler ki: Zamân-ı sâbıkda bir

⁴⁶ İsmail Çetışli, **Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman-Tiyatro**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 60.

⁴⁷ Hasan Boynukara, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi**, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, 46/47, Hece Basın Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 35.

pâdişâh-ı Azîmü’ş-şân var idi ki, ekâlim-i seb‘aya hükm-mecrâ idi. O pâdişâh-ı zîşânın tavk-ı inkiyâdından bir zî-hayât için istihlâs aslâ mümkün değil iken bir gün...”

[23] “Zamân-ı kadîmde ve sâlifü’l-‘asr u’l-evânda, bir Melikü’l-Azîmü’ş-şânın zîr-i idâresinde Hâcî [24] Mehmed Ağa isminde bir tüccâr olup, mâlın hesâbını ancak Allâh-ı Zü’l-celâl hazretleri bilir idi.”

1.2.2.1. Tek Zincirli (Kronolojik) Olay Örgüsüne Sahip Hikâyeler

Bu anlatılarda olaylar, herhangi bir geriye dönüş veya yan hikâyeye sapmadan zamansal ve mantıksal bir sıra içinde ilerler. Bu durum anlatıyı kolay anlaşılır ve etkili bir hale getirir. Tek zincirli kronolojik kurgu özellikle Klasik Türk edebiyatı ile halk hikâyelerinde sıkça görülmektedir. Örneğin; bir kahramanın memleketinden ayrılıp maceralara atılması, düşmanlarını yenmesi ve sonunda eve geri dönmesi gibi; kronolojik hikâye, olayların doğal zaman akışı içinde yalnızca bir ana olay akışı üzerinden gelişen yapıya sahiptir.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” hikâyesi; çok zengin olan Hâcî Mehmed Ağa’nın keramet sonucu Ahmed Bey adında bir oğlunun oluşu ve sonrasında büyüüşü, babasının ölümü, kahramanın bu olayın ardından üvey kardeşi Hasan Bey’in entrikalarıyla mücadelesi, sonrasında yaşadığı yokluk ve sefalet, tesadüf sonucu görüp âşık olduğu Gül Ferah Bânû’ya kavuşmak için fantastik mücadeleler sonucu kavuşması, çok çaresiz kaldığı anda kerametiyle doğumuna sebep olan dervişin yardımına gelmesiyle, başından geçen olaylar ve düşmanlarla mücadeleler sonucunda sevdiği kıza kavuşup saltanatın başına geçişi, başlangıçtan sonuna kadar kesintisiz bir şekilde anlatılıyor. Ahmed Bey’in hayatında iki kırılma noktası vardır. Biri babasının ölümü ikincisi ise yardımına gelen dervişin kerametleri, olağanüstü olaylarla sürükleyici kugusuyla ibret verici bir hayat hikâyesi olarak okuyucuya sunulduğu görülmektedir.

1.2.2.2. Helezonik Olay Örgüsü ve Çerçeve Anlatı

Bu tarz anlatılar doğrusal bir çizgide ilerlemek yerine döngüsel, katmanlı ve giderek genişleyen bir kurgu biçimidir. “Bu tür metinlerde merkezî konumu işgal eden ve çıkış noktasını oluşturan bir ana olay (birinci düzey olay ya da çerçeve hikâye) vardır ve ona bağlı olarak uzayıp giden yan olaylar ve hikâyeler (ikinci düzey olaylar ve hikâyeler) vardır.”⁴⁸ Olayların iç içe geçtiği, sarmal bir yapıda kurgulanan anlatılarda bir ana hikâye içinde alt

⁴⁸ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Basımevi, Ankara, 2004, s. 199.

hikâyeler zaman zaman ana hikâyeye bağlı olarak anlatılır ve iç içe geçerek olaylar birbirine bağlanır. Bu iç anlatılar arasındaki gidip gelme metne hem ritmik bir akış kazandırır hem de tematik derinliği artırır.

“Çerçeve öykü; içinde yer alan farklı bir (ya da birde çok) daha öncelikle hikayeyi sunmak amacıyla kurgulanmış olan bir anlatıdır. Çerçeve öykü, sadece daha derinlikli anlatılar oluşturmak için bir yöntem değil, aynı zamanda kurgusal bir eserin, okuyucusuyla arasında oluşması gereken güven ve inanç ilişkisinin kurulmasını kolaylaştırmak adına yazarların kullanabileceği efektif bir araçtır.”⁴⁹ Bu tür anlatı yapıları, geleneksel anlatım tekniklerinden farklı olarak okuyucunun beklentilerini sarsar ve metnin okunuş biçimini çeşitlendirir. Eski Türk edebiyatında hikâye türleri, genellikle belirli anlatı kalıpları ve geleneksel olay örgüsü düzenleri çerçevesinde şekillenir. Bu tür metinlerde olaylar, kahramanın başından geçen maceralar, olağanüstü durumlar ve ahlâkî derslerle örülü bir yapı sergiler. Klasik hikâye geleneğine uygun olarak sebep-sonuç ilişkisiyle gelişen ve serim, gelişme, çözüm bölümleri belirgin olan bir olay örgüsü dikkat çekmektedir.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” hikâyesinde de helezonik olay örgüsü çerçeve anlatı tekniği Hâcî Mehmed Ağa hikâyesinde somut bir şekilde görülmektedir.

Hâcî Mehmed Ağa, oğulları Ahmed Bey ile Hasan Bey hikâyesi çerçeve anlatı tekniğine güzel bir örnektir. Zîrâ dervîşin Şehzâde’yi çıktığı tehlikeli yolculuktan vazgeçmesi için Şehzâde’ye ders olması için anlattığı bir hikâyedir.

Hikâyeden bir kesit:

[23] “Eğer beni dinler isen ve nasîhatim ile âmil olur isen, gel bu dervîşin aramasından ferâgat eyle. Zîrâ bu def’â dahi seni bir beliyeye ilkâ eder de ben o tarafda bulunmam. Seni bir helâke ata sonra kendini kurtaramazsın. Son peşîmânlık dahi fâ’ide etmez. Zîrâ senin gibi vakt-i evâ’inde bir tüccârın oğluna olduğu, sana dahi olur. Ol senin gibi dervîşin sözünü dinlemeyip nice bin helâke dûcâr oldu. Eğer dervîş erişmemiş olaydı, helâk olaydı, eyi olur muydu?” deyince, Şehzâde Kays, du’â ve senâ eyledikten sonra, “Nicedir o hikâye?” dedi. Dervîş şu vechile hikâyeye bed’ eyledi: “Zamân-ı kadîmde ve sâlifü’l-‘asr u’l-evânda, bir

⁴⁹ Kadri Görkem Aka, “Çerçeve Yönteminin Kurgusal Hikâyelerde İnandırıcılığa Etkisi”, **Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)**, 3(2), 2025, s. 44.

Melikü'l-Azîmü's-şânın zîr-i idâresinde Hâcî [24] Mehmed Ağa isminde bir tüccâr olup, mâlın hesâbını ancak Allâh-ı Zü'l-celâl hazretleri bilir idi.”

1.2.2.3. Olayların Gelişimi

Eserdeki olay örgüsü şu aşamalarla kurgulanmıştır:

1. **Serim (Giriş):** Hikâye, dervîşin pâdişâh huzurunda cezaya çarptırılması ve sonrasında yaşananlarla başlamaktadır. Bu bölümde olayın kahramanları ve temel çatışma unsuru belirlenir.
2. **Düğüm (Gelişme):** Dervîşin havuzda kaybolması, pâdişâhın olaya duyduğu merak, şehzâdenin arayışa çıkması ve yolculuğu sırasında harâmîlerle karşılaşması, olay örgüsünün gerilimini artıran gelişmeler olarak sıralanır. Özellikle şehzâdenin gece yarısı hana sığınması ve harâmîlerin mallarını paylaşması sahnesi, hikâyenin en dramatik noktasıdır.
3. **Çözüm (Sonuç):** Harâmîlerin birbirini öldürmesi, şehzâdenin hayatta kalan harâmîyle mücadelesi ve sonunda onu yenmesiyle olaylar sona erer. Sabah olduğunda şehzâde yoluna devam eder ve böylece hikâyenin ilk olay döngüsü tamamlanır. Bu yapı, Eski Türk hikâyeciliğinde sık rastlanan **macera-dönüş-anlatısı** geleneğine uygun bir örnek teşkil etmektedir.

1.2.2.4. Anlatı Tekniği

Hikâye, üçüncü şahıs ilahi bakış açısıyla aktarılmıştır. Anlatıcı, olayları geniş bir perspektiften sunar ve kahramanların ruh hâlleri, düşünceleri hakkında da bilgi vermektedir. Bu anlatım tarzı, klasik hikâyelerde sıkça tercih edilen ve anlatının akıcılığını destekleyen bir tekniktir.

1.2.2.5. Olay Örgüsünün Özellikleri

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” nin olay örgüsünde, olağanüstü ve gerçekçi unsurlar birlikte yer almaktadır. Dervîşin altın kolu, havuzda kaybolması ve harâmîlerin iç hesaplaşması gibi motifler, anlatının fantastik yapısını güçlendirirken; şehzâdenin cesareti ve adaleti sağlama çabası, metnin ahlâkî boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca olayların tesadüf ve mucizevî olaylar zinciriyle ilerlemesi, klasik hikâye anlatısının belirgin özelliklerinden biridir. Bu yapı sayesinde hikâye, sadece eğlendirici bir anlatı olmanın ötesine geçerek, dönemin sosyal değerlerini ve ideal insan tipini okuyucuya sunan didaktik bir işlev de üstlenmektedir.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de ana olay: Pâdişâh huzurunda bulunan dervîşin söylemlerine hiddetlenen pâdişâhın, fermanıyla saray görevlilerine dövün emrini verdiği dervîşin, kerametiyle saray bahçesindeki havuza dalıp yok olmasıyla başlıyor. Sonrasında duruma gazap eden padişah oğlu Şehzâde Kays’a veliahtlık sözü vererek o dervîşi bulup getirmesini söyler. Şehzâde Kays’ın dervîşi bulmak için çıktığı yolda başına türlü gerçek ve fantastik olaylar gelir. Yolda bir dervîş ile karşılaşır ve birlikte yola devam ederler. Birkaç gün yol aldıktan sonra dervîş, Şehzâde Kays’a nasihat eder. Şehzâde’ye dervîşi aramaktan vazgeçmesini bunun tehlikeli olduğunu söyler. Kays ise dervîşe vazgeçmeyeceğini söyler. Meğer Şehzâde Kays’ı uyaran dervîş, pâdişâhın huzurunda ki dervîşmiş. Yola devam eden şehzâdenin başına türlü belalar gelir. Bir takım atlı adamlarla savaşırken şehzâde mağlup olur. Tam başını gövdesinden ayıracaklarken dervîş yetişir. Kerametiyle şehzâdeyi kurtarır. Sonra şehzâdeyi uyarır çıktığı yolun yanlış olduğunu ona ispat etmek için ana olay içerisinde yeni bir olay örgüsüne sahip farklı bir hikâye anlatmasına zemin hazırlar. Metinde hikâye içinde hikâye tekniğinden faydalandırarak bir ana olayın iç hikâyelerle genişletilerek anlatılması sağlanmış, aynı zamanda iç hikâyelerde ki ben dili anlatımla üslupta farklılaşma yaşanmıştır. Bu hikâyeler, ana hikâyedeki temel olayın olumlu sonuçlanması için birer vasıta olmuştur.

Hikâye, yıllarca çocuğu olmayan Hâcî Mehmed Ağa’nın dervîşin kerametiyle olan Ahmed Bey’in üvey kardeşi Hasan Bey ile arasında yaşanan ibret ve ders çıkarılmasını amaçlayan hikâyedir.

Bu çerçeve hikâye ana olayı destekleyici nitelikte olup kendi içerisinde ayrı olay örgüsüne sahip müstakil bir hikâyedir.

1.2.3. Zaman

Klasik Türk edebiyatında hikâyede zaman kavramı, modern hikâyeye kıyasla farklı bir anlayışa sahiptir. Zaman, genellikle döngüsel, masalsı ve belirsiz bir yapıya sahiptir. Hikâyede zaman unsuru kesin sınırlarla belirlenmemiş olup anlatı, belirsiz ve geniş bir zaman dilimi içinde kurgulanmıştır.

Olaylar, günümüz tarihsel takvimine bağlı olmaksızın, geçmişte yaşandığı varsayılan ve “bir zamanlar” atmosferinde anlatılır. “Bu ürünlerde zaman kronolojik özelliğe sahiptir ve çok hızlı seyreder.”⁵⁰ Bu durum, halk hikâyelerinin anlatı geleneğinde sıkça görülen genelleştirilmiş

⁵⁰ Mehmet Tekin, **Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, s. 111.

zaman anlayışıyla örtüşmektedir. Ayrıca, olayların akışı gece, gündüz, sabah ve akşam gibi tabii zaman dilimleriyle belirlenmiş ve bu dilimler özellikle gerilimli ve olağanüstü olayların vuku bulduğu anlar olarak seçilmiştir.

Örneğin, harâmîlerin hana gelişi gece yarısı, şehzâdenin onların cinayetini seyredip müdahale edişi ise nısfu'l-leyl (gecenin yarısı) zamanında gerçekleşmektedir. Anlatıda subh-i sâdık (sabahın ilk ışıkları) gibi zaman ifadeleri, klasik metinlerde sıkça rastlanan, olayların dönüm noktalarını ve mistik atmosferi güçlendiren unsurlar olarak değerlendirilebiliriz.

Genellikle tanrısal bakış açısıyla olayları zamandan bağımsız bir şekilde aktarabilir. Hikâyenin temel unsuru olan zaman kavramı, nesnel zaman ve vak'a zamanı olarak incelendiğinde "*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*" de yer alan hikâyelerin zamanın geçtiği dönem hikâyenin başında ifade edilmiş olsa bile hikâyelerde çoğunlukla olaylara ve kişilere yoğunlaşıldığından, zaman soyut ve genel bir planda kalmıştır. Geleneksel özellikler gösteren hikâyelerde olayların geçtiği zamanın eski bilinmeyen zamanlarda olduğuna dair göndermelerde bulunmaktadır. Bu tarz hikâyelerde olayların ne zaman başladığı ve ne zaman bittiği kestirilememekte ve olayların hangi zaman diliminde yaşandığına dair bir çıkarım yapılamamaktadır.

Klasik Türk edebiyatında zaman kavramı, anlatının ana teması ve amacı doğrultusunda şekillenmektedir. Çoğu hikâyede zaman belirsiz ve döngüseldir.

Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde "*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*" hikâyesinde nesnel zamanın bilinmezliğini göstermek için hikâyenin giriş bölümünde "*zamân-ı sabıkta*", "*zamân-ı kadimde*" ve "*devr-i kadimde*" ifadeleri kullanılırken, vak'anın geçmiş zamanda meydana geldiği açıkça görülmektedir. Diğer taraftan da mekân ve kahramanlar realist bir ifadeyle aktarılacak bir gerçeklik algısı oluşturulmuştur:

[2] *Zamân-ı sâbıkda* bir pâdişâh-ı Azîmü's-şân var idi ki, ekâlim-i seb'aya hükm-mecrâ idi. O pâdişâh-ı zîşânın tavk-ı inkiyâdından bir zî-hayât için istihlâs aslâ mümkün değil iken..."

[23] "*Zamân-ı kadimde* ve sâlifü'l-'asr u'l-evânda, bir Melikü'l-Azîmü's-şânın zîr-i idâresinde Hâcî [24] Mehmed Ağa isminde bir tüccâr olup, mâlın hesabını ancak Allâh-ı Zü'l-celâl hazretleri bilir idi.

[136] "Bu kulunuz, *devr-i kadimde* bir tüccâr-ı mu'teberin oğlu idim. Pederime Hoca Fettâh tesmiye ederler idi ve bu bende-i nâçizelerim, eyyâm-ı sabâvetde, ömr-i dünyevîde tîr-endâzlıktan mâ'adâ bir şeye heves-kâr olmaz idim.

Diğer taraftan hikâyede geleneksel hikâye unsuru olan çok uzun zaman diliminde yaşanacak olaylar, anlık zaman dilimi *bast-ı zaman* ve *tayy-ı mekân* kavramlarıyla ve fantastik unsurlarla süslenerek yansıtılmıştır:

[11] “Şu Şehzâde Kays’ı bir muhavvef mühlikeye ilkâ’ edelim de bakalım belki havf edip de benim ardım sıra dolaşmadan fâriğ gelir.” deyip *ilm-i simyâ kuvvetimle* Şehzâde’yi yatdığı mahalden kaldırıp Yemen sahrâlarından bir sahrâya bırakıp hâl-i sebîline geçti. Şehzâde ise uykudan uyanıp gördü ki ne olduğu şehirden ve ne de sâkin olduğu kahveden bir eser var. Belki yer yer beyâbâna tebeddül eylemiş.”

[67] “...gel gelelim Dîvâne Ahmed Bey’e. *Tayy-ı merâhil ü kat’-ı menâzil* ederek, konup göçerek nice bin dağ ve nice dere geçerek kırk gün gider. Akşam garîb yine o mahalde istirahat eyler. Derken sabâh olur, gözün açar, bir de bakar ki dervîş başı ucunda oturur.”

1.2.4. Mekân

Eserde geçen mekânlar, sembolik ve işlevsel özellikler taşımaktadır. Mekân olayların seyrini yönlendiren, olağanüstü unsurlarla iç içe geçmiş ve anlatının masalsı atmosferini güçlendiren bir unsur olarak işlev görmektedir. Anlatının temel mekânları; pâdişâhın sarayı, divân, hân, dağ, harâbe ve havuz gibi bölgelerdir. Bu mekânlar, hikâyenin olay örgüsüne yön vermekte ve karakterlerin psikolojik dünyasını da yansıtmaktadır. “Her ne kadar zaman gibi mekân da itibari olsa da kullanılma sebebi, olaylara gerçeklik kazandırmak, okuyucuyu olaylara hazırlamak ve anlamasını kolaylaştırmaktır.”⁵¹

Saray ve divân, otorite ve düzenin merkezi olarak işlev görürken, hân ve harâbe, kargaşa ve tehlikenin kol gezdiği, maceranın ve çatışmanın yaşandığı mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Havuz ise hikâyenin masalsı boyutunu destekleyen, dervîşin kayboluşuna zemin hazırlayan doğaüstü bir ortam olarak kullanılmıştır. Özellikle bu havuz sahnesi, anlatıya mistik bir atmosfer kazandırmış ve dervîş tipinin olağanüstü yönünü pekiştirmektedir.

İsmail Çetişli mekânı, “eserde yaşanan olayların sahnesi” olarak tanımlamıştır.⁵² Geleneksel ve realist özellikler barındıran “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” hikâyesinde mekân, zaman mefhûmu gibi yardımcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekân, hikâyelerin bazı bölümlerinde kahramanların duygu ve düşüncelerini belirleyen bir faktör değildir. Daha çok

⁵¹ Mehmet Tekin, **Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, Tekin, s. 129-130.

⁵² İsmail Çetişli, **Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman-Tiyatro**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 77.

tasvirine girilmemiş ve ismi geçen dış mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen de mekânla şahıslar arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir.

Mekân bu eserde olayların başlatıcısı konumundadır. Olaylar kahramanın bir mekândan başka bir mekâna seyahatiyle başlar. Bu bağlamda “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*”, zaman ve mekân unsurlarını geleneksel anlatı estetiğine uygun biçimde kullanarak klasik Türk hikâyesi formunu başarıyla yansıtan örneklerinden biri olmuştur.

Eseri mekân bağlamında realist ve fantastik olmak üzere iki ana başlıkta inceleyecek olursak, realist özellikler taşıyan mekânların tasviri belirgin bir şekilde yer almamıştır.

Örneğin;

[5] “...ve birkaç gün mürûrundan [6] sonra bir *dağın dibine* gelip gördü ki vakitsizdir. Akşama yakın olup dağa revân olmanın zamânı geçmiş. Lâkin gördüğü hân misillü *bir harâbe* var. “Şu harâbede bu gece süknâ edip yarın sabâh giderim.” deyip o handa kaldı.”

[11] “Kays ise bir taraftan gelip bir şehir-i azîme dâhil oldu ve garîbü’*d-diyâr* olmak hasebiyle gelip kahvenin birinde iskân eyledi. Tâ ki akşam olup kahve kapkanıp uyuyacak zamân gelip, *kahvenin bir köşesinde* uyuya kaldı.”

Eserin fantastik unsurlarla örülmüş bölümlerinde mekân, olayların sunumunda ve sıralanmasında kahramanların duygu ve düşüncelerinin belirlenmesi ve değişmesinde belirgin bir işleve sahiptir:

[22] “Dervîş, bunlara pür-hiddet olup tez elden bir efsûn okuyup ilm-i simyâ kuvvetiyle Şehzâde’yi bir bıldırcın hey’etine tebdîl eyledi. Şimdi bu hâl-i pür-hikmeti süvârlardan müşâhede edince, o zamân dervîşin üzerine gülûv eylediler. Dervîş bakdı ki olmaz, tez elden bir efsûn okuyup kendisin dahi şâhîne tebdîl edip, ikisi birden pervâz eylediler.”

[59] “Amân baba sultân, bizim bahçede köşk yoktur.” demekde iken dervîş bunu tekdîr edip kapıyı açmaya gönderir. Der-akab Ahmed Bey gelip kapıyı açıp, bahçedeki köşke buyurun diye bunlara ta’zîm eder dek alıp her ne kadar bahçe tarafına gider ise de o kadar çekinir idi; zîrâ bilirdi ki bahçede köşk değil, hatta bir koyun kuşârâsı dahi yok idi. Hele her ne hâl ise bahçe kapısına varır, bir de ânı müşâhede eyler ki bahçenin derûnunda bir köşk var! Amâ gören gözler kamaşır, akıllar çâk olur. Böyle bir kasr-ı âlî ki, hâlâ o asrın şâhında bulunmaz idi ve kasr-ı pâdişâhî demekle sezâ idi ve derûnu türlü akmişe ilen ferş olunmuş; böyle bî-nazîr kasrdır.”

Hikâyede Şehzâde'nin yasağı dinlemeyip girdiği bağın tasviri:

[100] “Hemân ayağa kıyâm birle gelip, yedinci bağın kapısını feth içeriye dâhil oldu. Lâkin ne temâşâ eyledi! Bir bağ ki gûşe-i cennet demekliğe sezâ, gülistân-ı İrem ta'bir olunur ise revâdır. Serv mânend, kadd-i dilberân, baş ufk-ı Süreyyâ'ya çekmiş, bid-i Mecnûn, zülf-i zîbâyân gibi saçın ayağa dökmüş, kumru hasret-i dilberden kûkû-zenân, bülbül iştiyâk-ı güllerden nağme-künân 'ar'ar kâmet sanevberden hacâlet-keşân olup herkes kendi efkârı ile zevk ü sefâyâb olurlar idi. Şehzâde, bu gûnâ bağ-ı cennet-misâl içre geşt ü güzâr, seyr ü temâşâ ederken zamân karîb olur.”

Yine hikâyede mekân tasviri yapılırken, kahramanın yoğun duygu geçişlerine de rastlanmaktadır:

[101] “...ânı müşâhede eyler ki, üç aded acîbü'l-hilkat kebûter gelip havzun kenârında bir ağacın dalına kondular. Şehzâde, bu gûnâ kebûter görmediğine mebnî ihtifâ edip temâşâ ederken, gördü ki kebûterler, ağaçdan pervâz birle havzun kenarına konarak kuşluk hey'etinden tebeddül birle üç aded zîbâ sanem zâhir oldu ki aslâ yeryüzünde görülmemiş.”

[102] “Bu esnâda gördü ki kızlar tahliye-i esvâb edip havuza girip gusla şurû' ederler. Şehzâde, vücûd-i dilberi bî-perde görünce, âteş-i aşk hiddet ibrâz edip dahi mukâvemetle devâm edemeyip kâlib-ı bî-rûh gibi düşüp kalır.”

1.3. ŞAHIS KADROSU

“Hikâye, roman ve tiyatroda anlatılan/sahnelenen olayları var eden ve yaşayan insan ve insan hüviyetine büründürülmüş varlıklardır.”⁵³ Çetişli'nin şahıs kadrosu üzerine yaptığı analizden yola çıkarak hikâyelerde şahıs kadrosu, anlatı dünyasında yer alan tüm karakterleri ifade ettiğini söyleyebiliriz. Hikâyede şahıs kadrosu, olay örgüsünün gelişimini sağlayan temel karakterler ile anlatının akışını destekleyen yardımcı şahıslardan oluştuğu görülmektedir. Bu karakterler insan, hayvan, doğaüstü varlıklar veya kişileştirilmiş cansız nesneler olabilir. Şahıs kadrosu, anlatının temel yapı taşlarından biri olup olay örgüsünü ilerletme, temaları destekleme ve okuyucu ile bağ kurma işlevlerine sahiptir.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de pâdişâhlardan, şehzâde ve devlet adamlarına, hizmetkârlardan, esirlere, dervîşten, pîrlere, sıradan insanlara, harâmîlerden, cinlere, perîlere ve

⁵³ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman-Tiyatro*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 67.

devlerden, ejderhâlara kadar geniş bir kadroya sahiptir. Eski Türk edebiyatı hikâyelerinde şahıs kadrosu, genellikle geleneksel anlatıların kalıplaşmış tiplerinden oluşur. Eserde yer alan tipler; iyi-kötü, kahraman-yardımcı, hükümdar, âşık ya da olağanüstü varlıklar gibi belirgin niteliklerle çizilmiş olup Klasik Türk edebiyatı anlatı geleneğinin tipik örneklerini yansıtmaktadır. Anlatıdaki karakterler; iyiler, kötüler, yardımcı unsurlar ve otorite figürleri gibi sınıflandırmalara tabi tutulur. “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” adlı eserde de bu tipolojik yapı açık biçimde görülmektedir.

Hikâyenin başkarakteri Dervîş, anlatının merkez figürüdür. Dervîş tipi, Eski Türk hikâyelerinde sıkça rastlanan, olağanüstü güçleri veya hikmetli tavırlarıyla öne çıkan karakterlerden biridir. Dervîşin pâdişâh huzurunda yaşadığı olay ve suya dalarak kaybolması, karakterin sıradışı ve fantastik yönünü ön plana çıkarmaktadır. Bu yönüyle dervîş tipi, hikâyelerde çoğunlukla ilâhi iradenin ya da gizli hikmetin temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde rehberlik ve sınama işlevi üstlenen bir figür olarak karşımıza çıkan dervîşin, zaman zaman kaybolup yeniden ortaya çıkması, olağanüstü güçlere sahip oluşu ve Ahmed Bey’i sert biçimde uyarması, onun dünyevî bir şahıstan ziyade tasavvufî bir rehber niteliği taşıdığını göstermektedir.

Bir diğer önemli karakter pâdişâhtır. Pâdişâh, hikâyede otoriteyi temsil eder ve dervîşin sırrını öğrenmek için oğlunu görevlendirir. Pâdişâh figürü, Eski Türk edebiyatı hikâyelerinde devlet ve düzenin temsili olduğu gibi, hikâyenin ilerlemesini sağlayan otorite mekanizmasıdır.

Hikâyenin hareketli figürü Şehzâde Kays, babasının emriyle göreve çıkan ve tebdil-i kıyafet ederek maceraya atılan kahramandır. Bu karakter cesaret, doğruluk ve adalet arayışıyla anlatının ideal insan tipini temsil etmektedir. Yolculuk sırasında karşılaştığı harâmîler ise kötü karakterleri oluşturur. Harâmîler, hikâyede kötülüğü, haksızlığı ve fesadı temsil ederler.

Yardımcı karakterler ise ahâlî, huddâm ve dervîşin darbedilmesine emr olunan encûm-sipâh, gibi yan figürlerden oluşur. Bu karakterler, olay örgüsünün ilerlemesi ve temel karakterlerin rolünü güçlendiren işlevsel figürlerdir. Zengin şahıs kadrosuyla dikkat çeken “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” şahıs kadrosu bakımından geniş bir yelpazeye sahiptir. “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*”

- Gerçek Kişiler
- Dinî Kaynaklı Kişiler
- Olağanüstü Varlıklar

şeklinde sınıflandırılabilir.

1.3.1. Gerçek Kişiler

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de hikâyelerin başkahramanlarının yanında geleneksel özellikler gösteren pâdişâh, sultân, vezîr, şehzâde, lâlâ, devlet adamları ve bunların çevresindeki kişilerden oluşan şahıs kadrosunun efsanevi-masalsı özellikleriyle şahıs kadrosunda yer aldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca realist özellikler gösteren yan karakterler örneğin; imâm, cemâât, tüccâr, hizmetkârlar vb. kişiler hikâyelerde fon görevi görüp sadece adlarıyla var olan kişilerdir. Ana kahramanları idealize edilmiş kişiler olup hikâyelerdeki olayları baştan sona kadar sürükleyen insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ana hikâyede bir cihân pâdişâhı, huzurunda ki dervîşe gazap edip onu cezalandırmak ister. Hikâye, kerametiyle kurtulup ortadan kaybolan dervîşi pâdişâhın isteğiyle şehzâdenin bulup huzuruna getirmesiyle devam eder. Şehzâde’ye bu zorlu yolculuğunda karşısına çıkan civân İbrâhim, süvârlar, harâmîler ve dervîş eşlik eder. Hepsiyle farklı maceralar yaşayan Şehzâde Kays’ın, tesadüf sonucu âşık olduğu kıza kavuşmak için verdiği mücadeleler sürükleyici bir serüvenle devam edip sevdiği kıza kavuşmasıyla sona ermektedir.

Çerçeve hikâyede, çok zengin olan Hâcî Mehmed Ağa’nın yıllar sonra dervîşin himmetiyle olan oğlu Ahmed Bey’in, câmi musallasında terk edilmiş halde bulunan ve imâmın vasıtasıyla Hâcî Mehmed Ağa’nın sahiplenip adını Hasan Bey koyduğu üvey kardeşiyle arasında geçen türlü olaylar, tesadüfen görüp âşık olduğu Sultan Kassâm Şah’ın kerimesi Sultan Gül Ferâh Bânû’yu bulmak için başına gelen maceralar yan şahıs kadrosuyla anlatılmaktadır.

Klasik Türk hikâye geleneğinin tüm yönlerini barındıran “*Hikâye-i Dervîş*” hikâyesi ise türlü maceralar sonunda pâdişâhın huzuruna getirilen dervîşin kendi hayatını ve başına gelenleri pâdişâha anlatmasıyla başlar. Hoca Fettâh oğlu Yusuf’un babasıyla çıktığı Hindistân yolculuğunda başına gelen türlü olağanüstü olaylar anlatılır. Diğer hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyede de kişi, mekân, gerçek ve olağanüstü yan şahıs kadrosunun zenginliği dikkat çekmektedir.

1.3.2. Olağanüstü ve Fantastik Öğeler

Eserin en dikkat çeken yönlerinden biri de olağanüstü varlıklar barındıran zengin kadrosudur. Geniş bir yelpazede okuyucunun karşısına çıkan bu varlıklar, genellikle olağanüstü güçlere sahip olup insan dünyasıyla farklı şekillerde etkileşime girerler. Hikâye, cinler, perîler, ejderhâlar, devler, olağanüstü mekânlar ve olaylarla okuyucuda korku, merak veya hayranlık

uyandıran olay örgüsüyle dikkat çekmektedir. Bunlar kimi zaman dost, kimi zaman düşman, kimi zaman da bir sevgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür öğeler, anlatının halk hikâyesi ve masal geleneğiyle bağını güçlendirmenin yanı sıra hikâyenin hareketliliğini ve merak unsurunu artırmaktadır.

Örneğin ana hikâyede keramet gücüyle ortadan kaybolan dervîş ve onu bulmak için yola düşen şehzâdenin başına gelen olağanüstü olaylar silsilesidir. Şehzâde'yi yolda karşılaştığı dervîşin ilm-i simyâ kuvvetiyle Yemen sahralarına götürüşü, sonrasında dinlenmek için gittiği harabede civân İbrâhim'le cin tayfasıyla mücadelesi cinlerin İbrâhim'i öldürüşü, İbrâhim'in öldüğünü duyan süvârların şehzâdeyi öldürmek istemesi ve dervîşin ilm-i simyâ kuvvetiyle şehzâdeyi bıldırcına, kendisini de şâhîne dönüştürüp oradan başka bir yere gidip kurtulmalarıyla devam etmektedir:

[3] “Huddâm-ı şâhâne ve mûcib-î fermân, dervîşin darb u ahzine ikdâm edip dervîş, bu hâl-i pür-melâli böyle müşâhede edince, dâriblerin darbelerinin mûmennî'ası için sağ kolun onlara karşı dönüp, firâr yolun aramakta iken, ahâlî-i dîvân müşâhede eylediler ki, *dervîşin kolu sâfî altındır* ve şu altını ahz etmek hevesiyle dervîşin üzerine bir kat daha ziyâde gulûv eylediler.”

Özellikle dervîşin kolunun “sâfî altın” olması, olağanüstü bir hikâyeyi işaret etmektedir:

[21] “Âhiru'l-emr, Şehzâde mağlûb olup onlar gâlib gelince, Şehzâde'yi yatırıp başın bedenden cüdâ etmekde iken Şehzâde, Kâdiyü'l-Hâcât'a mûnâcât durup eyder ki: “Yâ İlâhî, yâ Kâdire'l-Kayyûm! Vay düşmüşlere destgîr olan Allâh! Şu zâlimlerin yed-i tezallümlerinden sen bu bî-çâre kulunu halâs eyle!” deyince ânı müşâhede [22] eyledi ki bir dervîş zâhir oldu. Bunların yanına gelip süvârlara su'âl eyledi ki: “Şu bî-çâre nin kabâhati nedir? Niye katl edersiniz?” Bunlar, dervîşin sözlerine hiç sem' -i itibâr eylemeyip şehzâdeyi katl etmeye ısrar ederler. Dervîş, bunlara pür-hiddet olup tez elden *bir efsûn okuyup ilm-i simyâ kuvvetiyle Şehzâde'yi bir bıldırcın hey'etine tebdîl eyledi*. Şimdi bu hâl-i pür-hikmeti süvârlardan müşâhede edince, o zamân dervîşin üzerine gulûv eylediler. Dervîş bakdı ki olmaz, tez elden *bir efsûn okuyup kendisin dahi şâhîne tebdîl edip, ikisi birden pervâz eylediler*. Bir haylî mesâfe tayy eyledikten sonra bir bir beyâbâna nâzil oldular. Dervîş, o anda *bir efsûn okuyup yine evvelki hâllerine tebeddül oldular*.”

Dervîşin şehzâdeye anlattığı hikâyede ise tüccar Hacı Mehmed Ağa'nın oğlu Ahmed Bey, fantastik dünyayla örülü hikâyesiyle karşımıza çıkar. Babasının ölümünden sonra validesiyle birlikte üvey kardeşi Hasan Bey'le yaşadığı sıkıntılarla başlayan hikâye, dervîşin

Ahmed Bey'e yardıma gelmesiyle farklı bir boyut kazanır. Dervîşin ilm-i simyâ kuvvetiyle türlü fantastik olay örgüsüyle süslenen hikâye, Ahmed Bey'in tesadüf sonucu görüp âşık olduğu Gül Ferâh Bânû'yu aramak için çıktığı yolculukta olağanüstü mekânlar, mağara ve ejderhâlar ile yaşadığı maceralar ve sonunda sevdiğine kavuşması ile karşımıza çıkmaktadır:

[59] “O zamân dervîş emr eyledi ki: “Ahmed Bey, gelen misâfirlere kapıyı açıp bahçedeki köşke buyur dersin.” deyince Ahmed Bey: “Amân baba sultân, bizim bahçede köşk yoktur.” demekde iken dervîş bunu tekdîr edip kapıyı açmaya gönderir. Der-akab Ahmed Bey gelip kapıyı açıp, bahçedeki köşke buyurun diye bunlara ta‘zîm eder dek alıp her ne kadar bahçe tarafına gider ise de o kadar çekinir idi; zîrâ bilirdi ki bahçede köşk değil, hatta bir koyun kuşârâsı dahi yok idi. Hele her ne hâl ise bahçe kapısına varır, bir de ânî müşâhede eyler ki bahçenin derûnunda bir köşk var! Amâ gören gözler kamaşır, akıllar çâk olur.”

[43] “Felek âyînesini siyâh eyledi.” diyerek hikâyeyi o acûze-i mekkârîyî nakl u beyân eyledi. Evvelinde o şeytânî aleyhi'l-la'nenin öz hemşîresi olan âcûze-i [44] mekkârî, kalafatçıların katran fiçısına benzer ağzını açıp:”

[93] “Yapağı saçlı, bir kazan başlı, bir kazma dişli, bir ağzı keşli, bir inek kaşlı, bir camış ayaklı, karnı talâklı, burnu sümüklü, gözü çapaklı, kalbur kulaklı, bir abes yüzlü, yumurcak gözlü, bir küp karınlı, patlıcan burunlu, yerinden kalkmaz, gözleri bakmaz, beli bükülmüş, dişi dökülmüş, eti kırışmış, yüzü buruşmuş, bir karnı şişman, bir nesne bilmez, yüzü hiç gülmez. “Vây vây!” der kalkar, görenler korkar.”

Bu sıralamalar mübâlağa sanatı örneğidir. Geleneksel halk hikâyelerinde dev, ejderhâ, cin gibi varlıklar betimlenirken sıkça görülmektedir.

Bunun yanın da anlatımda daramatik yoğunlukta dikkat çekmektedir.

Örneğin;

[2] “...bir dervîş-i pür-endîş, bâ-hayl-i teşvîş huzûr-ı pâdişâha şeref-yâb birle âh u efgân etmeye şurû‘ eyleyip o pâdişâh-ı [3] encûm-sipâh, dervîşin sebep-i efgânından su‘âl buyurup, dervîş ise gâyet kederinden huzûr-ı pâdişâh olduğun derk edemeyip, “Vây zâlim! Bunca bana kadr eyleyüp, fakîr hâlîme rahm etmeyip, şimdi sebep-i tazarru‘mdan mı su‘âl ediyorsun?” diyerek nâ-sezâ söylemeye başlar. Pâdişâh ise dervîşin sû‘-i ef‘âlinden ve bed-güftârından pür-gazâb olup, “Dövün şu mel‘ûnu!” diye emr eyledi.”

Dervîşin pâdişâh huzurunda ettiği sözler, ardından gelen dayak ve firar sahneleri, dramatik öğeleri güçlü tutmaktadır. Bu, halk hikâyelerinde veya masallarda beklenen bir durumdur.

1.3.3. Dini Kaynaklı Kişiler

Hikâyelerde dini kaynaklı kişiler hem olay örgüsünü yönlendiren hem de eserin vermek istediği mesajı destekleyen karakterlerdir. Tasavvufun edebiyat üzerindeki etkisi şeyh ve dervîş aracılığıyla sıkça görülmektedir. Hikâyede dervîş figürü, manevî rehberlik işlevi üstlenen ve olayların seyrini yönlendiren dinî kaynaklı bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır. Dervîşin, sahip olduğu hikmet ve keramet anlatıya ahlâkî ve sembolik bir derinlik kazandırmakta; ilahî yardım ve kader anlayışını temsil etmektedir. Bu karakterler, hikâyelerde genellikle başkahramana manevi yol gösterici olarak yardım ederler. Eserde de dervîş, olayın en başından sonuna kadar kahramanlara akıl veren, onları doğru yola yönlendiren, gizemli sırlarla kahramana çıktıkları yolculukta kılavuzluk eden bilge kişi olarak karşımıza çıkmaktadır:

[22] “Dervîş, o anda bir efsûn okuyup yine evvelki hâllerine tebeddül oldular. Dervîş, o zamân be-tekrâr mütesaddî-i kelâm olup der ki: “Ey Şehzâdem! Dervîş aramanın sırrın müşâhede eyledin mi? Bak, seni ne helâke ilkâ eyledi. Ben sana [23] demedim mi dervîş kısmı sihrbâz olurlar; adamı bin türlü helâke ilkâ ederler? Hattâ seni kahveden esnâ-i nevmden bu beliiyyeye ilkâ eden o dervîşin sihridir. Eğer beni dinler isen ve nasîhatim ile âmil olur isen, gel bu dervîşin aramasından ferâgat eyle. Zîrâ bu def‘â dahi seni bir beliiyyeye ilkâ eder de ben o tarafda bulunmam. Seni bir helâke ata sonra kendini kurtaramazsın. Son peşîmânlık dahi fâ’ide etmez.”

Eserde görülen bir diğer tip ise pîr tipidir. Rüyada kahramana önemli bir işaret veren, nasihat eden ve yol gösteren kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyede pîr şöyle anlatılır:

[92] “Esnâ-yı nevmdde bir pîr zâhir olur buyurur ki: “Ey Şehzâde, havf eyleme. İnşâa’llâh bu beldeden halâs bulursun. Fakat sana ta’lîm şu ki: Başının ucunda bir taş var. O taşı kırâat eyle. Her ne tahrîr eylemişler ise ona göre amel eyle.” deyip, gâ’ib oldu.”

Eserde görülen bir diğer tip ise imâm tipidir. Hikâyede imâm, olay örgüsünün merkezinde yer alan bir kahraman olarak değil; toplumsal ve dinî düzeni temsil eden tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıda imam, olağanüstü olayların yaşandığı dünyanın karşısında geleneksel, gerçekçi ve dinî referanslı bir figür niteliğindedir.

Hikâyede bu kısım şöyle anlatılmaktadır:

[30] “Bir gün mûmâileyh Hâcî Mehmed sabâh namâzı için câmî-i şerîfe gider. Namâzı kılıp cemâat mescid-i şerîfden taşra olurlar. Bir de bakarlar musallâyâ bir erkek çocuk bırakmışlar. İmâm Efendi çocuğu yedine ahz ederek diledi ki cemâatin birine versin. Hitâb eyledi ki: “Ey cemâat! Bu çocuğu sizden kim alır?” deyince, her birileri kendi evlâdlarından şikâyet etmeye başladıklarında, içlerinden birisi ileri gelip hoca efendiye hitâb eyledi ki: “Ey Hoca! Bizden bu çocuğu hiçbir [31] kimse almaz, alan olur ise Hâcî Mehmed Ağa alır. Ondan mâ’adâ evlâd aşklısı kimse yokdur, deyince o sâ’at hoca efendi, Hâcî Mehmed Ağa’nın bulunmasını tenbîh eyleyince, Hâcî Mehmed Ağa dahi o mahalde bulunduğundan, hoca efendi çocuğu ona teslîm ederek, Hâcî Mehmed Ağa dahi çocuğu bağrına basıp alıp hânesine götürdü.”

Hikâyelerde Hz. Süleymân’ın mührü güç, bilgelik ve ilâhî otoritenin sembolü olarak sıkça telmîh yapılmış bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinde yer alan Hz. Süleymân’ın hâtemine yapılan gönderme ise İslâmî kaynaklı bir telmîh unsuru oluşturmaktadır. Hz. Süleymân’ın hâtemi, gelenekte güç, hükümlerlik ve doğaüstü varlıklar üzerindeki tasarruf yetkisini simgelemekte olup hikâyede bu motif aracılığıyla olağanüstü olayların meşrulaştırılması sağlanmaktadır. Böylece dinî şahıslar ve telmîh unsurları, anlatının hem inanç temelli arka planını güçlendirmekte hem de fantastik yapıyı kültürel ve dinî bir zemin üzerine oturtmaktadır. Hikâyede devler âleminde, validenin ve evlâtlarının sürekli Hz. Süleymân’ın mührüne yemîn etmesi dikkat çekmektedir:

[94] “Ey Âdemoğlu! Neredesin? Taşra çık! Hazret-i Süleymân’ın hâtemine yemîn olsun, benden sana bir keder olmaz.” Şehzâde, dîvin yemînin gördükde taşrâ çıkıp havfından nâşî dîvin elin öpmeye mübâşeret eyler.”

Metinde duâ ve yakarışlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Dinî ifadeler metnin doğasında sıkça yer almaktadır:

“Yâ Hazreti Mevlâ!”, “Hazreti Süleymân’ın hâtemine yemin olsun.” [4] “Yâ Hâfize’l-vücûd!” “Yâ Allah!” “Tevekkeltü Alallah,” ...vb.

Metinde atasözü ve deyim kullanımı da dikkat çekmektedir:

“Taşra çık!”, “Bir kuluna nazar, iltifat ve merhamet olur ise, ona düşmanı dost edersin.”

“Tama kâr var iken dolandırıcı aç kalmaz.”

“Deryâ-yı hayrete dalıp”

“Aklını başına cem eyle”

1.3.4. Tipler

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” şahıs kadrosu açısından incelediğinde, geniş bir tip dünyasına sahip olduğu görülmektedir. “Tip, kendine has bireysel nitelikleri ile değil, herhangi bir sınıfın, gurubun veya meslek mensuplarının ortak değer ve niteliklerini şahsında taşıyıp yaşayan kahramandır.”⁵⁴

İsmail Çetişli’nin tip analizine bakıldığında karakterin, derinlemesine işlenmiş karmaşık psikolojik özelliklere sahip olduğunu, tipin ise daha yüzeysel, genelleştirilmiş ve temsil ettiği grubun özelliklerini taşıdığını görülmektedir. Yani “tip” kavramı, edebi eserlerde bireysellikten ziyade belirli bir özelliği veya toplumsal gurubu temsil eden, genellikle tek yönlü ve değişmeyen karakterleri ifade etmektedir. Bu tipler, toplumun ortak değerlerini, inançlarını ve ideallerini yansıtan sembolik figürlerdir. “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” eserinde olduğu gibi, tipler olay örgüsünü ilerletmek veya belirli temaları vurgulamak için kullanılmaktadır.

1.3.4.1. Âşık-Sevgili ve Yardımcı Tipler

Klasik Türk edebiyatında “âşık tipi”, hem divan edebiyatında hem de halk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Belli kalıplarla okuyucunun karşısına çıkan âşık tipi, genellikle aşk, sevgi, fedakârlık, idealizm ve mistik bağlılık gibi kavramlarla şekillenir. Kahramanların sadece fiziksel güçle değil, aşk ve sadakatle de öne çıktığı görülmektedir. Geleneğe bağlı yapısıyla dikkat çeken “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” hikâyesinin de büyük bir bölümü aşk teması üzerine şekillenmiştir. Eserde tip analizi yapmak için öncelikle hikâyelerde âşık-sevgili tipi ve aşkın nasıl başladığı ve birbirlerine kavuşmalarında yardımcı olan tiplere dair bir tablo oluşturmak konuyu daha anlaşılır hale getirecektir.

⁵⁴ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye- Roman-Tiyatro*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 68.

Tablo 1.2 Âşık-Sevgili ve Yardımcı Tipler

Hikâye sırası	Âşık	Sevgili	Aşkın Nasıl Başladığı	Yardımcı Tipler
1.Ana Hikâye	Şehzâde Kays	Meymûne Hâtûn	İlk görüşte aşk	Dervîş- Küheyle Cadı- Ekvân Dev-Zenglûle-Şeyh Dücâne
2. Çerçeve Hikâye	Ahmed Bey	Gül Ferâh Bânû	Birbirlerini görerek âşık olma	Dervîş-İhtiyâr bir Acûze

Bu hikâyelerde, kahramanların sevdikleri uğruna büyük fedakârlıklar yaptığı ve büyük mücadeleler verdiği görülmektedir. Aşk hayatının merkezine alan âşık sevdiği uğruna çok acı çeker, türlü zorluğa katlanır ve bu uğurda kendini feda etmeye hazırdır. Hikâyelerdeki âşık tipleri, genellikle idealize edilmiş bir yapıya sahiptir. Hikâyelerde erkek âşıklar güçlü, yakışıklı, iffetli ve yüksek bir karakter olarak karşımıza çıkarken; kadın âşıklar ise erişilmez bir güzelliğe ve sadakate sahiptir. Hikâyelerde âşık figürü, sevgilisini adeta bir mabut gibi görerek ona aşırı bir bağlılık duyar. Örneğin; Ahmed Bey’in Gül Ferâh Bânû’yu gördüğü an şöyle ifade edilmiştir:

[36] “Tüccâr, Ahmed Bey’in ahvâline ziyâde acıyıp bir akçe ahz etmeden sandığı hediye tarîkiyle Ahmed Bey’e teslim eder. Ahmed Bey, sandığı aldığı birle hamâla [37] verip hânesine götürdükden sonra acele açıp bakar ki derûnunda bir âfet-i devrân, bir mahbûbe-i cihân ve Melik Süleymân kızı bî-rûh gibi lâ-ya’kıl yatur. Dîvâne Ahmed Bey, bunu böyle görünce hüsn-i cemâline hayrân ve ser-gerdâne olarak gül-cemâlinden şeftâlilerin düşürmeye başlar.”

Aşkını ve hasretini şöyle ifade etmiştir:

“Bu kızın aşkı ile sefil sergerdân gezip, bu beyit ile hasb-i hâl eder idi:

Beyit

Yâre hâlim demeye tâkat u güftârım yok

Keşf-i esrâr eylemege mahrem-i esrârım yok

Güle gûş etdiremez yok yere bülbül ağlar

Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler [43]”

Ahmed Bey’in aşkı uğruna verdiği mücadele ise hikâyede şöyle anlatılır:

[71] “Bir vâfir gitdikden sonra güneşin harâreti ciğerine te’sîr edip ne kadar su aradı ise de bulmayıp şiddet âteşinden lâ-ya’kıl olup vasat-ı beyâbânda düşüp kaldı. Ölmek derecesine

gelip “Kâdîyu ‘l-hâcât’a” münâcât edip [72] eyder ki “İlâhi Yârabbi! Beni bu bir beyâbânda aç ve bî-ilâc bırakma.” diyerek elini şiddet-i harâretten göğsüne sürmeye başlar.”

[76] “Şâh eyder ki: “Oğlum, sen benim kahr u gazabım işitmedin mi? Yoksa kale burcunda olan kelleleri müşâhede eylemedin mi? Ve sana hîçbir kimse dahi haber vermedi mi? Sen şimdi, doğru kendin gelip bu ‘alev-rîz olan işin içine ilka’ edersin! Vâh bî-çâre vâh! Ey benim oğlum!”

Hikâyede âşıkların kavuşması şöyle anlatılmıştır:

[78] “Ahmed Bey eyder: “Evet efendim! Bendeniz felân mahalden gelirim ve mahlem felân ve neslim felân ve ismim dahi Ahmed Bey’dir.” deyince, kız hemân yerinden sıçrayıp: “Amân efendim! Ancak bunca müddetdir benim mecnûn oluşum, senin içindir!” diyerek, boynuna sarılıp gül bahçesinden şeftali [79] toplamaya başlar ve şeftâlinin çekirdeklerinin darbından odanın tavanı yarılır! Her ne hâl ise, Ahmed Bey ile Gül Ferâh Bânû birbirleri ile konuşup nâz u şîveden dem vurmaya... “Âh efendim! Ben senin hasret ü iştiyâkınla akl u fikrim zencîr-i zülfüne bend eyleyip, mecnûn misâli bir köşe-i vahdetde tek ü tenhâ ancak sana muntazır idim. Elhamdûli’llâh, gül cemâlinizin ziyaretine nâ’il olduk.” diyerek, muhabbet-âmîz sözler ile gönül eylendirmekde iken...”

[85] “Ba‘de Kassâm Şâh’a hikâyeyi nakl u beyân edip birkaç gün anda ârâm ederek Ahmed Bey, Bânû ilen memleketi Cânibî’ye gitmeye Kassâm Şâh’dan ruhsat talep edip yola revân oldular. Tayy-ı merâhil kat ‘-i menâzil ederek Ahmed Bey’in memleketine dâhil oldular. Ve o arada vâlidesiyle görüşüp düğün tedârikin görmeye başlarlar. Her ne hâl ise bunlar bir âzim cem‘iyyet küşâd ederek bir mübarek gecede Gül Ferâh Bânû ilen Ahmed Bey visâl-yâb olup ve birbirlerinden evlâdlar peydâ olarak zevk ü sefa eylediler.”

Hikâyede Şehzâde Kays’ın aşkı uğruna başına gelen türlü olaylar ise şöyle anlatılmıştır:

[90] “Ey Kays! Şimdi sen bu devenin karnına gireceksin. Ba‘de ben devenin karnın dikip ihtifâ eylerim. Bir kuş zâhir olur deveyi ahz birle dağın kellesine çıkarıp ekl eylemeye meşgûl olur. Sen o zamân devenin karnın paralayıp taşra çık. Sakın havf eyleme mezkûr kuş sana dokunmaz. O arada taşlar hep mücevherdir. Onlardan aşağı at, ben şu develerin yükün tutayım. Ba‘de senin dağdan inmenin yolun ta‘lîm eyleyip ma‘a beldemize gidelim.” [91] diyerek, Şehzâde’yi devenin karnına vaz‘ birle dikip gitdi. Ma‘hûd kuş gelip deveyi ahz birle dağın kellesine çıkıdı. Şehzâde, dağın başı olduğun hissedince devenin karnını paralayıp taşra çıkıp gördü ki cümle hacrerler mücevherdir.”

[91] “Şehzâde, Yahûdî’ye arkadan nidâ edip der ki: “Dağdan inmenin çâresin bana ta’lîm eyle de berâber gidelim.” Yahûdî dönüp Şehzâde’ye hitâb eyler ki: “Vâh bî-çâre! Senin dağdan inmen kıyâmete kaldı. Ne kadar senin gibi adamlar şu taşda helâk olmuşlar.” deyip gitdi. Şehzâde, bu hâdisenin vukû’undan cân başına sıçrayıp âh u efgân etmeye şurû’ eyler. Dağın taraf-ı râbî’ini gezip bir halâs yolun arar iken nevm galebe edip bir [92] mahalde uyuya kaldı. Esnâ-yı nevmde bir pîr zâhir olur buyurur ki: “Ey Şehzâde, havf eyleme. İnşâa’llâh bu beldeden halâs bulursun.”

Hikâyede Şehzâde’nin ilk görüşte âşık olduğu an şöyle anlatılmış:

[101] “Şehzâde, bu gûnâ kebûter görmediğine mebnî ihtifâ edip temâşâ ederken, gördü ki kebûterler, ağaçdan pervâz birle havzun kenarına konarak kuşluk hey’etinden tebeddül birle üç aded zîbâ sanem zâhir oldu ki aslâ yeryüzünde görülmemiş; lâkin bu kızların biri, berü ki kızlardan ne kadar küçük ise o kadar hüsnâ ve vecîhe idi. Şehzâde, küçük kızın müşâhedesinden âteş-i aşk ciğer-i pür-şerârım te’sîr edip.”

Şehzâde, hikâyede maşûka olan derin sevgisini gazeller, beyitler ve tahmîslerle şöyle ifade etmiştir.

Gazel

Mestâne bakış dîde-i bîmârına mahsûs

Dünyâyı yakış âteş-i rûhsârına mahsûs

[102]

Ne bülbül-i hoş nağme ne tûtîden işitdim

Bu tatlı gülüş lâ’l-i şeker ü bârına mahsûs

Bir câme-i i’câzdır envâr ile mensûc

Kâlây-ı kırışme kad ü reftârına mahsûs

Yok misli ki görmüş ne melekde ne perîde

Bu hüsn ü letâfet senin etvârına mahsûs

Şehzâde Kays vuslat arzusunu ise şu gazelle ifade etmiştir:

Gazel

Ey zâlim nâvek-i gamzen uruptur yâre gönlüme
Gözlerimin akar kânı gel eyle çâre gönlüme [104]

Urup gamzen zahm-kârı koyma kânı olsun cârî
Getir zülf-i müşg-bârı bas gelen kara gönlüme

Sallanıp nâz ilen giden bana rahmın gelmez neden
Senden gayrı çâre eden yoktu bî-çâre gönlüme

Seni âh seni tanrı incitme ‘âciz-i zârı
Göster hûrşîd-i ruhsârı bu günü kâra gönlüme
Şehzâde Kays sevgiliye kavuşamamanın sitemini ise bu gazelle dile getirmiştir:

Murabba

Ey felek n’etdim sana beni o yârime hasret kodun
Güllerinin bülbülüydüm gülşenime hasret kodun
Etmedim kimseye kemlik başıma geldi neden
Devr eder eflâki şemsim ol mâhıma hasret kodun

Gönül geçmez mutlakâ girse yüzünün çağına
Vâh ne basdım bir hayırsız bu aşkın tuzağına
Şifâ şerbeti tecellî olmuş ol dudağına [108]
Hâk-i pây kurbânım sultânıma hasret kodun

İftirâk kâsesin içmez der idim her rûz u şeb
Ecdâdına lâ‘net olsun her kim olduysa sebab

Bir yâr içindir ‘âlemde çektiğim endîşe hep
Tende kânım tatlı cânım cânânıma hasret kodun

Hikâyede Şehzâde Kays ayrılık ıstırabını şu tahmîsle ifade etmiştir:

Muhammes

Vây yüz bîn vây kim dildâr dan ayrılmışım
Fitne-çeşm ü sâhir-i hûn-hârdan ayrılmışım
Bülbül-i şûrîdeyim gülzârdan ayrılmışım
Kimse bilmez kim ne nisbet-yârdan ayrılmışım
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)
Hikâyede âşıkların sadakati ise şöyle anlatılmıştır:

[88] “Akşam olup Yahûdî gelip, bin dirhem akçe bir câriyenin yedine teslim birle Şehzâde’ye gönderir. Şehzâde ise kemâl-i istirâhatde iken bakar ki feth-i bâb olup bir âfet-i devrân, mahbûbe-i cihân, mânend-i hurşîd-i dırahşân kız, ayın on dördü gibi tulû‘ edip içeriye dâhil olup. Keseyi Şehzâde’nin yedine teslim eyledi. Şehzâde ise her ne kadar kızın hüsn ü cemâline meftûn oldu ise de bî-hasbe’l-şer‘ nâ-mahrem olduğuna mebnî nazar-ı iltifât ile bakmayarak elindeki kesenin ne [89] olduğunu su’âl eyledi. Kız, der-kelâm olup ifâde eyledi ki: “Efendim, efendimiz olan Yahûdî, bu dirhemi ve bende-i câriyelerinizi sizin ücret-i yevmiye mukâbilinde gönderdi.” Şehzâde ise bu kelâmı istimâ‘ edince keseyi açıp bir kadr-i kalîl vechî menkûdeden ahz birle kûsûrünü câriyeye verip: “Ben seni kendi mâlımdan âzâd eyledim.” diye cevâb eyler. Kız ise gelip Şehzâde’nin dâmenin bûs edip hakkında hayır du‘â ederek çıkıp gitdi.”

[112] “Ba‘de bed‘-i kelâm edip der ki: “Ey âşık-ı zâr ve üftâde-i bî-karâr! Egerçi dâm-ı âşka mübtelâ oldum visâl müyesser oldukça âteş-i aşk mülk-i bedende şu‘le-ver olur. Lâkin her hâlde benî nev‘-i beşeri imtihân etmek lâzımdır ve âşık olan dahi dâimâ aşkında sâdık ve sabit-kadem olmak gerekdir. Eğer senin de aşkında sebâtın var ise Şehr-i Sabâ’ya azîmet buyur.”

Hikâyede Şehzâde Kays ve Meymûne Hâtûn’un kavuşması, Kays’ın vuslat sevincini dile getirdiği gazel ise şöyle anlatılmıştır:

[153] “Pâdişâh, dervîşin bu gûnâ giriftâr-ı belâ olduğuna mebnî ziyâde taltîf ve merhamet edip bir hediye ihsân edip murahas eyledi. Bir taraftan, Şehzâde Kays’ın düğün tedârikine emr eyledi. Bir cüz’î zamânda bir cem’iyyet-i düğün ber-pâ [154] etdiler ki takrîr ü terkîmi mümkün değil idi. Eşref-i yevmde ve es’ad-ı leylde o iki âşık-ı sâdıkı, yani Şehzâde Kays ile Meymûne Hâtûn’u, mekân-ı cennet-misâlinde göğe koydular. İki hûri ve gılmân mânendinde ve hurşîd-i rahşân-ı burc-i sa’âdetde yek-dîgerinden tahsîl-i murâd eylediler. Hazret-i Kâdir-i Lem-yazel, cümle kulunu dünyâ ve âhiretde nâil-i murâd eyleye. Âmin yâ Mu‘în.”

Gazel

Cânlar verip senin gibi cânâna yetmişem

Rahm eyle kim yetince sana cânâ yetmişem

Şükrâne-i visâline cân verdiğim bu kim

Çok derd çekmişem ki bu dermâna yetmişem

Hâlim deyip murâdına yetsem aceb değil

Bir bendeyem ki dergâh-i sultâna yetmişem

Mûr-i muhakkarım ki serâsime çok gezip

Nâgâh bârgâh-ı Süleymân’a yetmişem

Bir bülbülem ki gülşen oluptur nîşmenim

Yâ tûtiyem ki bir şekeristâna yetmişem [129]

Hikâyelerdeki kadın (sevgili) tipi, özellikle aşk konulu hikâyelerde olayın merkezindedir. Âşığın aşk yolculuğunun en önemli unsurudur, hikâyenin erkek kahramanı için bir ilham kaynağıdır.

1.3.4.2. Mirasyedi Tipi

Mirasyedi tipi realist özellikler taşıyan hikâyelerde sıkça karşımıza çıkan bir karakter tipidir. Bu figür, genellikle atalarından veya ailesinden kalan serveti hoyratça harcayan, sorumsuz ve zevk düşkünü bir kişi olarak tasvir edilmektedir.

Bu tip, eserde kahramanların babalarının ölümüyle başlayan, üvey kardeşin hilekâr ve kurnazlığıyla mirası kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Fakat geleneksel hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyenin sonunda da cezalandırılır ve adalet tecelli eder.

Hikâyeden bir bölüm:

[33] “Hasan Bey acele şâhidlere gidip, beyânlarında zuhûra gelen nizâ’ları beyân edip, bunlara birer mikdâr daha rüşvet yedirerek şâhidliğe gelmelerini niyâz eyleyip, o aradan dâhil-i şerî’at oldular. Hâkim efendi bunları söyledip bakar ki ikisi de, “Ben merhûmun oğluyum.” diye dava ederler. Hâkim onları şâhide havâle eyler. Acele Hasan Bey gelip şâhidlerin ahz ederek huzûr-i hâkime gelirler. Tekrâr bunlar davalarına [34] durup, şâhidler istenip, Hâkim Efendi su’âl eyledi ki: “Bunlar hangisidir Hâcî Mehmed Ağa’nın mehdûmu?” deyince, şâhidler cümlesi bir lisândan: “Bugün dünyâ, yarın âhîret aynâ; küllü küll Hâcî Mehmed Ağa’nın mahdûmu Hasan Bey’dir. Ahmed Bey câmî kapısından gelmiştir.” deyip şâhidleri makbûl olunca Ahmed Bey’in yedinde bulunan mâlî emlâkın cümlesini ahz ederek Hasan Bey’e verdiler.”

1.3.4.3. Kadın Tipleri

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*”, kadın kahraman kadrosuyla geniş bir yelpazeye sahiptir. Hikâyelerdeki kadın tipleri iki grupta değerlendirilebilir.

1. Realist Özellikler Gösteren Kadın Tipleri:

Bu tür karakterler, günlük hayatın içinde var olan gerçekçi duygulara, zaafılara ve mücadelelere sahip kadınları temsil eder. Realist kadın karakterler, idealize edilmiş veya abartılı özellikler taşımaz; bunun yerine insan doğasının karmaşıklığını ve toplumsal gerçekleri yansıtmaktadır. Bu karakterler, genellikle aile ve ilişki dinamiklerinin merkezinde yer alır. Anne, eş, kız kardeş veya arkadaş olarak bu ilişkilerdeki gerilimleri ve duygusal bağları yansıtır. Bu özellikleriyle okuyuculara gerçekçi bir bakış açısı sunarlar.

Hikâyede Ahmed Bey’in annesi, eşini kaybedince üvey oğlu Hasan Bey’in miras uğruna yaptığı kötülüklerle oğluyla birlikte mücadele eden mazlum ve mağdur kadın tipiyle

okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Haksızlığa uğrayan oğlu Ahmed Bey'e maddi ve manevi destek olan onu koruyup kollayan fedakâr anne tipinin en güzel bir temsilcisidir.

[34] “Ey Hasan Bey, gayrı bu kadar kifâyet eder. Gayrı bırak, konakta otursunlar.” dediklerinde, o zamân dîvâne Ahmed Bey'i vâlidesi ile sefil ü ser-gerdân bırakıp gitdiler. Bunlar dahi bir iki gün aç kalıp, bir çâre bulamadıklarından kalkıp bakar, elbise gasl etmeye karâr verip, Ahmed Bey çarşıdan toplayıp getirmekte, vâlidesi dahi evde gasl eder idi. Bir vakit böylece geçip [35] giderken...”

[35] “Ey vâlide, bana bir mikdâr akçe ver. Gidip bedestenden Hind mâlı ahz edeceğim. Zîrâ o veled-i zinâ gelip bana şu vechile hakâret eyledi.” deyip hikâyeyi nakl eyledi. O anda vâlidesi, çıkarıp nezdinde bulunan akçeyi teslim ederek Ahmed Bey, doğru bedestene gidip, pederinin [36] ehîbbâsından birinin nezdine vararak hikâyeyi nakl ederek o mâldan bir şey ahz edivermesini istircâ eyleyince der-akab, o arada ağzı kapalı bir sandık mezâd olurdu.”

Hikâyelerde sevgili kadın tipi, idealize edilmiş ve edebi geleneğin kalıpları içinde şekillendirilmiş bir figürdür. Genellikle sadık ve bekleyendir. Çoğu zaman âşık için bir imtihan unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgili genellikle soylu, sultân ya da pâdişâh kızıdır. Uğruna yolculuklar yapılan, âşıklarını perişan eden bu kadın tipi, “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de Ahmed Bey'in ilk görüşte âşık olduğu Gül Ferâh Bânû olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

[36] “Ahmed Bey, sandığı aldığı birle hamâla [37] verip hânesine götürdükten sonra acele açıp bakar ki derûnunda bir âfet-i devrân, bir mahbûbe-i cihân ve Melik Süleymân kızı bî-rûh gibi lâ-ya'kıl yatur. Dîvâne Ahmed Bey, bunu böyle görünce hüsn-i cemâline hayrân ve ser-gerdâne olarak gül-cemâlinden şeftâlilerin düşürmeye başlar.”

[67] “...gel gelelim Dîvâne Ahmed Bey'e. Tayy-ı merâhil ü kat'-ı menâzil ederek, konup göçerek nice bin dağ ve nice dere geçerek kırk gün gider.”

2. Olağanüstü Özellikler Gösteren Kadın Tipleri:

Hikâyelerde baskın bir şekilde yer alan bu kadın tipleri, sıradan insanların sahip olamadığı güçlere, yeteneklere veya niteliklere sahiptir ve hikâyenin merkezinde önemli bir rol oynarlar. Eser bu yönüyle zengin bir yelpazeye sahiptir. Örneğin, şehzâdenin devler diyarında annesiyle karşılaşması şu şekilde anlatılmaktadır:

[94] “Dîv ise Şehzâde'yi görünce hikmet-i derûnunda bir muhabbet peydâ olur. Şehzâde'nin yüzünden ve gözünden bûs ederek alıp sarâyâ götürür. Oturup muhabbete devâm

ederler. Mâ'ada dîv kelâma âgâz edip der ki: “Ey gözüm nûru oğlum! Biz sizler ile düşmân oluruz. Lâkin seni gördüm ki birle bir derecede muhabbet peydâ eyledim ki, kendi evlâdlarımdan ziyâde severim.”

Hikâyede perîler âleminde Şehzâde Kays'ın Meymûne Hâtûn'a ilk görüşte âşık oluşu ise şu şekilde anlatılmaktadır:

[101] “Şehzâde, bu gûnâ kebûter görmediğine mebnî ihtifâ edip temâşâ ederken, gördü ki kebûterler, ağaçdan pervâz birle havzun kenarına konarak kuşluk hey'etinden tebeddül birle üç aded zîbâ sanem zâhir oldu ki aslâ yeryüzünde görülmemiş; lâkin bu kızların biri, berü ki kızlardan ne kadar küçük ise o kadar hüsna ve vecîhe idi. Şehzâde, küçük kızın müşâhedesinden âteş-i aşk ciğer-i pür-şerârım te'sîr edip.”

Şehzâde Kays'ın ilk görüşte âşık olduğu peri Meymûne Hâtûn'a kavuşması için yardım eden periler ise hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

[118] “Ekvân, Şeyh Dücâne'ye hitâb eder ki: “Efendim, bizim benî Âdemden bir karındaşımız var. Birkaç gün misâfir gelmiş bizim bağlarda geşt ü güzâr ederken, bir duhter-i perî-peykerin dâm-ı aşkına giriftâr olup, yüz bin cefâ ile derdest [119] etdikden sonra, kız hile ile tahlîs olup firâr eylemiş. Lâkin kız ile görüşdükleri esnâda, kızın asl u nesebini su'âl edip, tâife-i perîden olduğunu derk edip, şimdi cenâb-ı âlînize zahmetden murâd, şu mâddenin bir çâresine bakmaktır.”

[124] “Der-sâ'at bir esb zâhir olur. Şehzâde'yi süvâr edip ve ettiği nasîhatin terk etmeyecek husûsunda ekîd-i şedîd tenbîhler edip gönderdi. Şehzâde, Şeyh Dücâne'nin ta'limi üzere mahûd mezâristâna muvâsalat edip esbden piyâde olup, mezkûr mezârdan toprağı alıp, semt-i Şehr-i Sabâ'ya âzîmet edip, bir vâfir gitdikden sonra şehre dâhil olarak Meymûne Hâtûn'un sarâyını bulup, içeriye dâhil [125] olur.”

1.3.4.4. Masal ve Efsane Unsurları

Hikâyede masal ve efsane unsurları, anlatının kurgusal yapısını güçlendiren temel öğeler arasında yer almaktadır. Olağanüstü varlıklar, doğaüstü olaylar ve gerçeklik sınırlarını aşan anlatım biçimleri, esere masalsı bir atmosfer kazandırmaktadır. Bu unsurlar, olayların sıradan gerçeklikten koparak sembolik bir düzlemde ilerlemesini sağlamakta; hikâyenin hem geleneksel anlatı geleneğiyle bağını kurmakta hem de okuyucu üzerinde etkileyici bir anlatım gücü oluşturmaktadır. İncelenen hikâyede masal ve efsane geleneğini barındıran motiflerin fazlasıyla bulunduğu görülmektedir. Hikâyenin olay örgüsü daha çok klasik Türk hikâyesinin

gerçekçi ve insan merkezli yapısına dayansa da bu ögeler masalın temel nitelikleri olan olağanüstü varlıklar, sihirli yardımcılar, tabiatüstü dönüşümler veya gerçek dışı zaman-mekân kurgusu düzeyindedir.

Bununla birlikte, Hint kültürüne yapılan göndermeler ve karakterlerin zaman zaman “tuhaf”, “alışılmamış” davranışlarla betimlenmesi, dönemin anlatılarında sıkça görülen egzotik atmosfer kurma geleneğinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Metinde olağanüstü varlıklar, zaman-mekân kaymaları, dönüşümler, hikâyede masal-efsane unsurlarını güçlendirmektedir. Hikâyede yer alan masal-efsane unsurlarından bazıları şunlardır:

Dev figürü, klasik anlatılarda çoğunlukla gücün, tehdidin ve aşılması gereken engelin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

[93] “cûy-ı havâdan yere bir mâde dîv nâzil oldu. Lâkin acâ’ib bir şekilde şöyle ki: Yapağı saçlı, bir kazan başlı, bir kazma dişli, bir ağzı keşli, bir inek kaşlı, bir camış ayaklı, karnı talâklı, burnu sümüklü, gözü çapaklı, kalbur kulaklı, bir abes yüzlü, yumurcak gözlü, bir küp karınlı, patlıcan burunlu, yerinden kalkmaz, gözleri bakmaz, beli bükülmüş, dişi dökülmüş, eti kırışmış, yüzü buruşmuş, bir karnı şişman, bir nesne bilmez, yüzü hiç gülmez.“Vây vây!” der kalkar, görenler korkar.”

Perîler ise genellikle güzellik, cazibe ve erişilmesi zor olan idealin sembolü olarak tasvîr edilmektedirler. Perî ile kurulan ilişki, kahramanın sınanmasını ve çoğu zaman dünyevî arzular ile ahlakî değerler arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır. Klasik Türk edebiyatında perî figürü, hem aşkın hem de hayalin estetik bir temsili olarak anlatının merkezinde yer almaktadır.

[105] “Elbette siz bilirsiniz ki o kızlar perî-zâdedirler ve Şehr-i Sabâ pâdişâhı Nûreddîn Şâh Perî’nin kızlarıdır. O tâifenin hilkat-i aslîleri nûrdandır, bizim hilkatimiz ise âteşdendir. Biz onların cengine mukâvemet edemeyiz. Bu iş olursa belki bir hîle tarîkiyle olur. Şimdilik bu mâddenin bir tarîki var, onu Kays’a ta’lim edelim, bakalım ne zuhûr eder.”

Cin motifi ise bilinmezlik, gizem ve metafizik alanla ilişkilendirilir. Cinler, kimi zaman insanlara yardım eden, kimi zaman da onları yoldan çıkaran varlıklar olarak sunulmaktadırlar. Bu çift yönlü yapı, klasik edebiyatın iyi-kötü, görünür-görünmez ve maddî-manevî dünya arasındaki denge arayışını yansıtmaktadır.

[14] “Civândir ânı müşâhede edince, Şehzâde’ye hitâb eder ki: “Ey Şehzâde-i civân-baht, iş işten geçti. Ancak bu iş bizlere kaldı. [15] Zîrâ bunlar cin tâ’ifesidir. Sen bunların

darbına takat getiremezsin. Fakat senin göreceğin iş şu ki nerdübân başında durup eğer ki yukarı çıkmaya gelirler ise ruhsat vermeyip bana ihbâr eyle.”

Metinde bir diğer motif ise **ejderhâ motifidir**, masal ve efsane anlatılarında sıkça karşılaşılan tehditkâr, korkunç, sınavı ve olağanüstü bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahmed Bey’in ejderhâ karşısında kaçması ve yüksek bir ağaca sığınması, kahramanın doğaüstü bir güç karşısındaki acziyetini göstermektedir.

Metinde bu bölüm şöyle anlatılmaktadır:

[82] “...bir ejderhâ zuhûr eyler. Ahmed Bey’in üzerine hücum eyler. Ahmed Bey’dir, o ejderhâyı görünce ne edeceğini bilemeyip firâr yolun tuttu bir de [83] gördü ki kaçmak ile onun yedinden halâs olunmaz. Meğer o arada bir ulu ağaç olup hemân acele ağaca çıkıp kendin gizledi. Fakat o ejderhâ, ağacın yanına gelip başladı ağacın kökünü oyup çıkarmaya. Ahmed Bey gördü ki ağaç yıkılmaya yüz tuttu. O zamân Kâdi’l-hâcâta yüz tutup, “Yâ İlâhi! Kâdir ve Kayyûm olan Zü’lcelâl Allâh-ı Mukavvî! Düşmüşlere sen destgîrsin. Bu bî-çâre kuluna sen imdâd eyle; beni bu belâ-yı nâgehânîden halâs eyle.”

Metinde masal ve efsane geleneğine özgü olağanüstü bir diğer motif ise, yedi dilimli teslîm taşı etrafında kurgulanmaktadır. Mağaradan elde edilen bu taşın, üzerinde bulunan halka aracılığıyla etkinlik kazanması ve halkayı parmağına takan kahramanın karşısına Arap cinin zühûr etmesiyle anlatı gerçekçi çerçeveden koparak olağanüstü bir alana geçiş yapmaktadır. Söz konusu motif, İslâmî anlatı geleneğinde Hz. Süleymân’a atfedilen ve cinler üzerinde tasarruf yetkisi sağlayan “Hâtem-i Süleymân” telmîhleriyle doğrudan ilişkilidir. Cin figürünün tehdit unsuru olarak değil, mutlak itaat ve teslimiyet içerisinde sunulması, halk anlatılarında sıkça rastlanan yardımcı ve koruyucu olağanüstü varlığı temsil etmektedir. Yedi dilimli taş, Türk ve İslâm anlatı geleneğinde sıkça rastlanan tılsımlı nesne motifinin bir örneğidir.

Taştan bir Arap cinin zuhûr etmesi ise masal ve efsanelerde görülen yardımcı olağanüstü varlık motifini temsil etmektedir. Cin figürü burada korkutucu değil; aksine, tam bir itâat ve teslimiyet içindedir. Bu durum, anlatının dinî-mistîk arka planla uyumlu şekilde, insanın ilâhî kudret aracılığıyla doğaüstü varlıklar üzerinde tasarruf sahibi olabileceği düşüncesini yansıtmaktadır.

Ayrıca açlık ve susuzluk gibi insani zaafıların, olağanüstü bir sofrâ ile giderilmesi, masallarda sıkça rastlanan “gaipten gelen rızık” temasını güçlendirmektedir. Böylece anlatıda

hem halk inanışlarının hem de dinî telmîhlerin bir araya getirilerek anlatıldığı dikkat çekmektedir.

Bu bölüm metinde şöyle anlatılmaktadır:

[72] “İlâhi Yârabbi! Beni bu bir beyâbânda aç ve bî-ilâç bırakma.” diyerek elini şiddet-i harâretten göğsüne sürmeye başlar. Bir de onu gördü ki koynunda bir taş var. “Aceb bu nedir?” diyerek taşra çıkarıp gördü ki, mağaradan aldığı yedi dilimli teslim taşıdır. “Vây! Bu belâlara senin için giriftâr oldum.” diyerek, gördü ki taşta bir halka-i âvizân duruyor. Halkayı parmağına takıp, gördü ki bir Arap zâhir oldu. Hemân “Emriniz nedir?” deyip makâm-ı teslimiyetde durup Ahmed Bey ise keyfiyet ne güne olduğun derk edip buyurdu ki: “Emrim ne olacak? Karnım aç bir taraftan susuzluktan tâkatım tâk oldu.” demekde olsun. Bir de ânı müşâhede eyledi ki bir sofrâ kurulmuş. Hemân hiçbir tarafına bakmayıp mütercime şebîh ekl etmeye başladı. Hey gidi açlık hey! Sen de olsan ne yapardın? Rabbimiz Te’âlâ ve Tekaddes Hazretleri cümle kullarını bu beliyyeden hıfz eyleye! Gel gelelim bir taraftan hikâyemize. Dîvâne Ahmed Bey, [73] tamam ekl-i ta’âm eyledikten sonra bu ganîmetin eline geçtiğine ziyâde teşekkür edip, ba’de Arap’a bir sâhil-i selâmete çıkmasını emr edince Arap’dan bunu kapdığı birle bir mahale bıraktı. Bir de ânı müşâhede eyledi ki, misli bulunmaz bir kale!”

Hikâyede masal ve efsane unsuru olarak karşımıza çıkan bir diğer figür ise dervîştir. Zor anlarda kahramana yardım eden hikâyedeki dervîş figürü, hem tasavvufî kültürün keramet sahibi velî tipleriyle hem de halk masallarının yol gösterici “bilge ihtiyar” arketipi ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle dervîş, metinde iki farklı geleneksel katmanı birleştiren merkezi bir motif hâline gelmektedir. Zamanı (tayy-ı zaman), mekânı (tayy-ı mekân) aşabilen, engelleri görünmez kılabilen, mucizevî işaretlerle yol gösteren, kerametleriyle kahramana yardım eden bir tipolojidir. Metinde de “dervîş” figürü kahramana doğru yolu gösteren, tehlikeleri sezdiren, bazen mucizevi güçlerle yolunu açan rehber kişiliğiyle karşımıza çıkmaktadır:

[11] “Dervîş-i sâbık’u-z zikr müşârun ileyh Şehzâde-i zîşân vedâ edip gitdikden sonra: “Şu Şehzâde Kays’ı bir muhavvef mühlikeye ilkâ’ edelim de bakalım belki havf edip de benim ardım sıra dolaşmadan fâriğ gelir.” deyip ilm-i simyâ kuvvetimle Şehzâde’yi yatdığı mahalden kaldırıp Yemen sahrâlarından bir sahrâyâ bırakıp hâl-i sebîline geçti. Şehzâde ise ukudan uyanıp gördü ki ne olduğu şehirden ve ne de sâkin olduğu kahveden bir eser var.”

[60] “Ahmed Bey kapıyı açıp ta’zîm ve tekrîm ederek dervîşin nezdine gelirler. Meğer bunlar o asrın pâdişâhı [61] ile nüdemâları imiş! Mezbûr dervîş, bunları ilm-i simyâ kuvvetiyle nezdine celb eylemiş idi.”

Hikâyede öne çıkan bir diğer masal ve efsane unsuru da şekil değiştirme motifidir. Türk anlatı geleneğinde don değiştirme olarak da bilinenn şekil değiştirme motifi, metinde hem olay örgüsünü çeşitlendiren hem de sembolik anlam alanını genişleten temel bir işlev taşımaktadır. Masallarda, destanlarda, efsanelerde ve menkıbelerde farklı biçimleriyle karşımıza çıkan şekil değiştirmeyi, Saim Sakaoğlu “Bir efsanede yer alan canlı veya cansız unsurların bir üstün güç tarafından cezâlandırılması veya bir felâketten kurtarılması için o andaki şekillerinden daha farklı bir şekle çevrilmesidir.”⁵⁵ şeklinde tanımlamıştır. Bu bilgiler ışığında şekil değiştirmenin hikâyenin gerçeklik düzlemini aşarak onu olağanüstü bir atmosfer içerisinde yorumlanabilir hâle getirdiği görülmektedir.

Metinde bu değişim şöyle karşımıza çıkmaktadır:

[22] “Dervîş, bunlara pür-hiddet olup tez elden bir efsûn okuyup ilm-i simyâ kuvvetiyle *Şehzâde’yi bir bıldırcın hey’etine tebdil eyledi*. Şimdi bu hâl-i pür-hikmeti süvârlardan müşâhede edince, o zamân dervîşin üzerine gûlûv eylediler. Dervîş bakdı ki olmaz, tez elden bir efsûn okuyup *kendisin dahi şâhîne tebdil edip*, ikisi birden pervâz eylediler. Bir haylî mesâfe tayy eyledikten sonra bir bir beyâbâna nâzil oldular. Dervîş, o anda bir efsûn okuyup yine evvelki hâllerine tebeddül oldular.”

Metnin klasik Türk hikâyelerinde sıkça rastlanan “**büyü/sihir yoluyla dönüşüm**”, “sınanma” ve “yasak mekân yahut gizli güçle karşılaşma” motiflerini bir arada barındırdığı da görülmektedir. Metinde geçen ok ve peykân ile yapılan atış, sıradan bir eylem gibi görünse de “ayna”ya isabet sonrası ortaya çıkan yer sarsıntısı, eşyanın yer değiştirmesi ve kahramanın bedeninin taşlaşması olağanüstü bir atmosfer yaratmaktadır. Bu, klasik hikâyelerde **sihirli eşya motifinin** tipik örneğidir. Ayna, yalnızca bir nesne değildir; “sırları açığa çıkaran, gerçeği yansıtan veya sınanan” bir güç taşımaktadır.

Kahramanın önce ayaktan bele kadar, ikinci denemede göğsüne kadar taşlaşması, mitolojik ve dini kaynaklı **yarı dönüşüm motifinin** kullanıldığını göstermektedir. Kahramanın taşlaşarak sınanması, sabrı ve cesaretinin ölçülmesi olay örgüsünde hem gerilim yarattığı hem de anlatıyı fantastik bir düzleme taşıdığı görülmektedir. Ayrıca bu motif, maceranın yeni bir aşamaya geçmesine hizmet etmektedir.

⁵⁵ Saim Sakaoğlu, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980, s. 29.

Hikâyede bu bölüm şöyle anlatılmaktadır:

[142] “Elbet bunu vurmak ondan kolaydır diyerek peykânların birini ahz birle oka süvâr edip semt-i nişâneye atdım. Bir de ânı müşâhede eyledim ki ayna yerinden kalkıp peykân aynanın yerine dönüp zemîne düştü ki birle odada bir zelzele olup ben ayakdan bele kadar taş oldum. Bu hâlin vukû‘undan hemân der-ıztırâb olup o adama bu belâdan tahlîsime niyâz eyledim.” söyledi ki, “Korkma, ziyânı yokdur. Peykânların birini daha at.” İkinci peykânı dahi alıp oka süvâr eyledim. Evvelki minvâl üzere tesâdüf etmeyip, peykân yere düşüp odada yine zelzele olunca ben sîneme kadar taş oldum.”

Hikâyede yer alan önemli masal-efsane motiflerinden biri de tebdil-i kıyâfet, yani kimlik değiştirerek başka bir kılığa girme unsurudur. Şehzâdenin dervîş kılığına bürünmesi, hem klasik Türk edebiyatında hem halk hikâyelerinde hem de masal geleneğinde sıkça rastlanan bir tip motiftir. Bu motif yalnızca fizîki görünümü değiştirmenin ötesinde, kahramanın toplumsal statüsünü, kimliğini ve aidiyetini bilinçli olarak saklamasını ifade eder. Metinde bu durum, olay örgüsünü yönlendiren ve karakterin dönüşümünü derinleştiren önemli bir işlev olarak karşımıza çıkmaktadır.

[5] “Zîrâ ki, ahâlî-yi cinden mâ‘adâ kimse böyle acâ’ib şeylere mâhir olamaz ve saltanat kıyâfetiyle dahi dervîş aramak münâsib değil.” Kendisini *tebdil-i kıyâfet* ile bir dervîş sûretine koyup cin tarafına âzimet eyledi”

Hikâyede masal-efsane motifi barındıran bir diğer figür ise harâmîlerdir. Harâmî motifi, pek çok hikâyede dini anlatının tam karşısında konumlanmış bir kötülük odağıdır. Metinde harâmîler, zulüm, gasp, hırsızlık ve adam öldürme gibi fiillerle ve ayrıca “Allah’tan korkmayan”, “kul hakkı yiyen”, “dünya düzenine kasteden” tipler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölüm hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

[6] “Bu *harâmîler* ise atlarından inerek atlarını râhatlandırıp kendileri dahi içeri gelip istirâhate meşgûl oldular. Bir mikdâr geçip tâm râhat oldukdan sonra berâberce getirdikleri mâl-ı ganâimi bir yere cem‘ edip, beynlerinde taksîm eylemeğe [7] başladılar. Lâkin herkes kendi kısmetin aldıktan sonra bir cüz’î şey vasat-ı şürekâda kalıp, o üç neferin birisi bî-hesabı sinn refiklerinden büyük olmak münasebetiyle şu cüz’î şeyi bana verin diye niyâz eder. Birisi onlardan der ki: “Efendim, eğer zâtınız bizden büyüksünüz, fakat biz, gençlik cihetiyle

ibâdu'llâhın cânın yakıp, malın ahz ederiz ve bazısı hıfz-ı mal için kalkışır ise cânına kıyıp keseriz.”

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de karşımıza çıkan bir diğer motif ise “**40 gün**” motifidir. “Kırk sayısının Türk folklorundaki önemli yeri yanında “erbain”, “çile” gibi tasavvufî terimlerle de değeri artmış”⁵⁶ Türk-İslam kültüründe derin kökleri olan, hem mistîk hem tasavvufî hem de halk inançlarıyla beslenen bir semboldür. Genellikle kahramanın manevi bir eşiği aşmasını, dönüşmesini ve hikâyenin çözüm noktasına ulaşmasını sağlamaktadır.

[155] “Kırk gün müddet Şehr-i Sabâ’da şenlikler icrâ edip ıyş u işret eylediler.”

[134] “Pâdişâh, Şehzâde’nin bu istid’âsını kabûl buyurup kırk bin perî askeri ve hudûddan ziyâde hüddam Şehzâde’ye atâ’ buyurup celâl-i tamâm ile Meymûne Hâtûn’u Şehzâde’nin ma’iyyetinde benî Âdem vilâyetine gitmelerine emr eder. Şehzâde, ba’d ez-ruhsat Şâh’ı bu kadar celâl-i azîmet ile ve ma’şûka-i mâh-veşî ile tahta iclâs edip, perîler tahtı götürüp yola revân oldular. Kırk gün müddet yol gidip tâ ki babası pâdişâhın pâyitahtına vusûl buldular.”

1.3.4.5. Geçiş Dönemleri

1.3.4.5.1. Doğum

Hikâyede ana kahraman Şehzâde’nin doğumu hakkında bilgi verilmemiştir. Babasının veliahdı olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Fakat çerçeve hikâye olan Hâcî Mehmed Ağa’nın oğlu Ahmed Bey’in doğumu klasik Türk hikâyeciliğinde önemli yer tutan unsurlardan biri, çocuğu olmayan kahramanın ilahî bir lütuf, keramet ya da manevi yardım sonucunda çocuk sahibi olmasıdır. Hikâyede çocuğun dünyaya gelişine vesile olan motif dervîşin kerameti olarak karşımıza çıkmaktadır.

[24] “*Îlâhî yâ Rab! Bu âciz, günâhkâr kuluna bir erkek evlâd ihsân eyle* de bu âciz, bî-dermânde kulunun fukarâ için guşâd eylediği kapıları kapanmasın.” der idi. Günlerden bir gün, âdet-i sâbıkası üzere fukarâlar gelip gitmekde iken, anı müşâhede eyledi ki konağın kapısından bir dervîş girdi.”

[27] “O zamân dervîş mütesaddi-i kelâm olup der ki: “Benim efendim hazretleri, her bir şeyin vakti, sâ’ati vardır. Allâh Te’âlâ hazretlerinden her ne istersen de verir. Cümle şeyi

⁵⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 269.

yokdan var eden ve hattâ bunca müddet vefât eden meyyiti Hayy eylediği gibi size dahi bir erkek evlâd ihsân eder inşâa'llâh.” deyip, koynundan iki aded yazılı kâğıt çıkarıp “Alın bunları; birini zât-ı âlîleriniz, birini dahi hareminize ekl etdirin. İnşâa'llâh bu geceden itibâren hesâb edin, efendim.” dedi.”

[29] “Bir taraftan hanımefendi kendisin yoklayıp hâmile olduğun müşâhede edince efendiye müjde eyler. Lâkin günlerde bir gün günü tamâm olup dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika ve dokuz saniye olunca dünyaya *bir erkek evlâdı zuhûr eyledi.*”

1.3.4.5.2. Ad Verme

Klasik Türk hikâyelerinde ad verme geleneği, yalnızca bir isim koyma işlemi değil, çoğu zaman kahramanın kaderini, kimliğini ve anlatı içindeki rolünü belirleyen sembolik bir ritüeldir. Özellikle masal ve halk anlatılarında ad alma sahnesi, karakterin dünyaya geliş hikâyesi kadar önem taşır ve çoğunlukla kutsal, olağanüstü veya anlam yüklü bir atmosfer içinde gerçekleşir. Klasik Türk hikâyelerinde en sık karşılaşılan ve anlatıya hem manevî hem sembolik bir derinlik kazandıran unsurlardan biri olarak karşımıza çıkan keramet sahibi bir dervişin yeni doğan çocuğa ad vermesi motifi “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de somut bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu motif, yalnızca bir isim koyma geleneğinin yansıması değildir; aynı zamanda çocuğun kaderini belirleyen, onu manevi bir silsileye bağlayan ve doğumunu kutsallaştıran bir ritüel niteliğindedir. Dervişin çocuğa ad vermesi, çocuğun yalnız dünyevî aileye değil, aynı zamanda manevî bir ailenin himayesine girdiği anlamına da gelmektedir. Hikâyede dervîş, sıradan bir din adamı veya yolcu değildir. Keramet sahibi, gayb bilgisine vakıf, Allah’ın sevgili kullarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de kahramana isim verme anı şöyle anlatılmaktadır:

[29] “Onun velâdeti münasebetiyle kırk gün kırk gece şenlikler eyleyip, velideyni azim mesrûr oldular ve sevinçlerinden ne türlü fukarâyı şâd u handân ederler idi. Ve bir de müneccimleri ve âlimleri cem’i birle müşâbihînleri zikr ve tesbîh; ulemâlar duâ ve senâ ederek, müneccimler usturlâba nazar ederek *mahdûmu-pâkın ismin tesmiye ederken, mezbûr dervîş çıkageldi. O anda kelâma [30] âgâz edip buyurdu ki: “Ey hüzzâr-ı meclis! Bu çocuğun ismi Ahmed’dir.”* diyerek tesmiye edip nâ-bûd u nâ-peydâ olup gitdi.”

1.3.4.5.3. Ölüm

Hikâyelerde sıkça karşılaşılan temalardan biri de ölüm motifidir. “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de ölüm motifi, olay örgüsünü hareketlendiren bir kırılma noktası olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bir karakterin ölümü veya ölümle karşı karşıya kalması, çoğu hikâyede dramatik gerilimi artıran, karakterlerin kararlarını etkileyen veya olayların yönünü değiştiren temel bir unsurdur. Metinden bu durum açıkça görülmektedir.

Hikâyede Şehzâde'yi derinden etkilen civân İbrâhim'in ölümü şöyle anlatılmıştır:

[19] "...bir adam, Şehzâde Kays'ın boğazına sarılıp, Kays ise, şiddet-i havf u telâşından "lo lo" etmeye başladığı anda ol adam, Şehzâde Kays'ın taharrükü sûretinden İbrâhim olduğunu derk ederek bundan ferâğat birle bî-çâre İbrâhim'in *esnâ-yı nevmde başını bedeninden cüdâ eyledi.*"

Hikâyede Ahmed Bey'in hayatında büyük bir dönüm noktası olan babası Hâcî Mehmed Ağa'nın ölümü ise şöyle anlatılmaktadır:

[31] "Hâcî Mehmed Ağa bir gün ziyâdece nâ-mizâc olup, kendi oğlu Ahmed Bey'i yanına çağırıp nasîhat ve vasiyet eyledi ki: "Ey oğlum, [32] işte benim ömrüm âhir oldu. Gayrı ben bu hastalıktan iflâh olmam. Lâkin sana şu kadar tenbîh ederim ki bu ana kadar senin o karındaş diye bir mahalde büyüdüğün, senin asıl karındaşın değil. Lâkin ben dâr-ı fenâdan dar-ı bekâyâ rihlet eyledikten sonra, kendisini buradan boş ihrâç eyleme. Bir mikdâr akçe ve bir mikdâr eşyâ ilen bir hâne kendisine veresin ve bir de yine böylece fukâraya tasadduk eyle." diyerek tekîd ve tenbîh eyleyip *ruh-i şerîfini Cenâb-ı Hakk'a teslim eyledi.* Ahmed Bey âh u figân ederek techîz ve tekfinini görüp defin eylemekde..."

Hikâyede halk anlatı geleneğinde karşılaştığımız ölüm motifiyle ilgili herhangi bir matem ya da yas töreni bulunmamaktadır. Fakat yüzyıllardır süregelen bir gelenek olan ölen kişinin ardından mevlid okutmak, hatim indirmek gibi ritüellere hikâyede rastlanmaktadır.

Hikâyede bu bölüm şöyle anlatılmaktadır:

[58] "Birâderim, bu gece pederimize *Mevlid-i Şerîf ve dört hatim kırâ'at etdireceğim,* zât-ı âlîlerinizin bulunmasını temennî ve niyâz eylerim."

1.3.4.5.4. Halk Eğlenceleri

Hikâyeler toplumun kültürel belleğini yansıtan en önemli anlatı biçimlerinden biri olduğu için toplumsal yaşamdaki ritüeller, törenler ve kutlamalar da hikâyelerde sıkça işlenen motifler arasında yer alır. Halk eğlenceleri, evlenme merâsimleri, doğum törenleri ve ziyafet sahneleri, hem anlatının toplumsal yönünü güçlendirir hem de karakterler arası ilişkileri belirginleştiren işlevsel unsurlar sunmaktadır. Hayatın dönüm noktalarını temsil eden bu

unsurlar, geleneksel kültürün anlatıya yansıyan temel öğeleri olarak yer almaktadır. Bu motifler, bireysel olaylar olmanın ötesinde, toplumun değer yargılarını ve inanç dünyasını yansıtan sembolik anlamlar taşımaktadır. Halk eğlenceleri ise sosyal yaşamın canlılığını gösteren sahneler aracılığıyla anlatıya dâhil edilmekte; toplumsal birlik, sevinç ve dayanışma gibi kavramları görünür kılmaktadır. Bu unsurlar, hikâyenin kültürel belleği aktaran bir metin olarak işlev görmesini sağlamaktadır. Bu motifler, toplumun değerler sistemine, geleneklerine ve yaşam biçimine dair ipuçları barındırdıkları için hikâye çözümlemelerinde önemli bir analitik alan oluşturmaktadır.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de Ahmed Bey’in doğum merâsimi şöyle anlatılmaktadır:

[29] “Onun velâdeti münasebetiyle kırk gün kırk gece şenlikler eyleyip, velideyni azîm mesrûr oldular ve *sevinçlerinden ne türlü fukarâyı şâd u handân ederler* idi. Ve bir de *müneccimleri ve âlimleri cem ‘i birle müşâbihînleri zikr ve tesbîh; ulemâlar duâ ve senâ ederek, müneccimler usturlâba*⁵⁷ nazar ederek...”

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” dini ve manevi değerleriyle iç içe geçmiş bir anlatım tarzına sahip olduğu için bu kutlamaların büyük çoğunluğu, İslâmî semboller, dini ritüeller ve kutsal kabul edilen davranışlarla çevrilidir. Bu nedenle metinde kutlama motifleri, hem toplumsal hayatı hem de dini düşüncüyü birlikte görünür kılan anlatı unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çerçeve hikâyede Ahmed Bey ve Gül Ferâh Bânû evliliği anlatılırken sadece düğün hazırlığından bahsedilmiş olup herhangi bir ritüelden ve eğlenceden bahsedilmemiştir.

[85] “Ahmed Bey, Bânû ilen memleketi Cânibî’ye gitmeye Kassâm Şâh’dan ruhsat talep edip yola revân oldular. Tayy-ı merâhil kat ‘-i menâzil ederek Ahmed Bey’in memleketine dâhil oldular. Ve o arada vâlidesiyle görüşüp düğün tedârikin görmeye başladılar. Her ne hâl ise bunlar bir âzim cem ‘iyyet küşâd ederek bir mübarek gecede Gül Ferâh Bânû ilen Ahmed Bey visâl-yâb olup ve birbirlerinden evlâdlar peydâ olarak zevk ü sefa eylediler.”

Hikâyede Vezîr-zâde’nin Ahmed Bey’e tuzak amaçlı verdiği ziyafet ve eğlence sofrası anlatılırken dikkat çeken unsur olarak eserde içki ya da içkiyi hatırlatacak herhangi bir unsurun

⁵⁷ “Usturlâb: Eskiden yıldızların Arz’a nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan âlet.” Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2020, s. 1308.

bulunmamasına rağmen, Ahmet Bey'in sarhoş olmasıdır. Diğer yandan eğlence olarak çalgıcı ve şarkıcıdan da bahsedilmektedir.

Hikâyede bu kısım şöyle anlatılmaktadır:

[80] “Bir vechile yolun bulup, âhir Ahmed Bey’i davet edip dem-nûş etdirip bakalım ağzından bir kelâm ahz edebilir miyiz diyerek, ziyâfet emrine mübâşeret edip bir âlî mahfil donatdı. Ba’de gelip davet eyleyip Ahmed Bey ise davetin kabûl edip ziyâfete gitmekle karâr verdi. Ziyâfetin vakti gelip, Ahmed Bey kemâl-i celâl ile Vezîr-zâdenin hânesine azîmet eyler. Bin türlü ihtirâmât ilen vusûl bulup muhabbete devam eylerler. Kadri geçip sofralar kurulup nefis ta’âmlar çekilip ekl olundukdan sonra sâzende ve mutribân cümlesi hâzır bulundukları hâlde türlü türlü terennümât ederek dem-nûş eylemeye mübâşeret ederler. Gitdikçe Ahmed Bey ziyâde neş’îyâb olup aklı başından teb’îd olmaya başlar.”

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” nin ana kahramanı olan Şehzâde ve Meymûne Hâtûn’un düğünleri, hikâyelerde sıklıkla karşılaşılan düğün motifinin belirgin unsurlarını taşıyan kısa fakat yoğun anlam yüklü bir anlatım olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde Şehzâde Kays ile Meymûne Hâtûn’un izdivâc, hem dünyevî hem manevî değerlerle donatılarak sunulmuş; düğün tasvirinin, hikâyenin zirve noktalarından biri hâline getirildiği görülmektedir.

Metin de bu bölüm, pâdişâhın “Şehzâde Kays’ın düğün tedârikine emr eylemesi” ile başlamaktadır. Bu ifade, düğünün rastgele değil, otorite tarafından onaylanmış ve resmî bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Geleneksel anlatılarda düğün hazırlığı toplumsal düzenin, hânedan görkeminin ve aile onurunun bir göstergesi olarak kurgulanır. “Bir cüz’î zamanda bir cem’iyyet-i düğün ber-pâ etdiler” cümlesi ise düğünün büyüklüğünü, hızla örgütlenen kolektif coşkuyu ve toplumsal seferberliği ortaya koymaktadır. “Tahrîr ü terkîmi mümkün değil idi” ifadesi, düğünün görkeminin kelimelerle anlatılamayacak ölçüde olduğunu vurgulayarak aşırılık, bolluk ve ihtişam resmini sunmaktadır. Klasik edebiyatta düğünlerin abartılı mübâlâğa ile tasviri, hem estetik bir üslupla uyumludur hem de kişilerin sosyal statülerini yansıtmaktadır. “Eşref-i yevmde ve es’ad-ı leylde” ibareleri, düğünün uğurlu, kutlu, mübârek bir zamanda gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu söyleyiş, düğünü yalnızca sosyal değil dinî ve manevî bir olay olarak konumlandırmaktadır. Klasik anlatılarda düğün gününün hayırlı vakitlerde yapılması, ilahî bereket ve uğurun evliliğe eşlik edeceği inancına dayanmaktadır.

Metinde gelin ve dâmâdın “mekân-ı cennet-misâlinde göğe koyulması” düğünün sıradan bir dünyevî birleşme değil, uhrevî bir mutluluk tablosu olarak sunulduğunu göstermektedir. Düğün mekânının cennetle ilişkilendirilmesi, izdivâcın hem meşruiyetini hem

de kutsiyetini pekiştirdiğini görüyoruz. Benzer şekilde çiftin “iki hûri ve gılmân mânendinde” betimlenmesi, hikâyede düğünün idealize edilmiş, arı duru, kusursuz bir mutluluk tablosu çizdiği görülmektedir.

Hikâyenin sonunda yer alan dua “Hazret-i Kâdir-i Lem-yezel cümle kulunu dünyâ ve âhiretde nâil-i murâd eyleye” ibaresi hikâyedeki düğün motifinin yalnızca dünyevî bir izdivâc değil, ilâhî rıza ve bereketle mühürlenmiş bir birleşme olduğunu vurgulamaktadır. Klasik Türk hikâyelerinde düğünün duâ ile sonlandırılması, anlatıya dinî ağırlık, evliliğe ise manevî meşruiyet kazandıran yaygın bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece Şehzâde Kays ile Meymûne Hâtûn’un düğünü, sadece bir evlilik tasviri değil, dünya ve ahireti bağlayan, estetik ve dinî unsurların iç içe geçtiği ideal bir izdivâc modeli olarak okuyucuya sunulduğu görülmektedir.

Hikâyede bu bölüm şöyle anlatılmıştır:

[153] “Pâdişâh, dervîşin bu gûnâ giriftâr-ı belâ olduğuna mebnî ziyâde taltîf ve merhamet edip bir hediye ihsân edip murahhas eyledi. Bir taraftan, Şehzâde Kays’ın düğün tedârikine emr eyledi. Bir cüz’î zamânda bir cem’iyyet-i düğün ber-pâ [154] etdiler ki takrîr ü terkîmi mümkün değil idi. *Eşref-i yevmde ve es’ad-ı leylde o iki âşık-ı sâdıkı, yani Şehzâde Kays ile Meymûne Hâtûn’u, mekân-ı cennet-misâlinde göğe koydular. İki hûri ve gılmân mânendinde ve hurşîd-i rahşân-ı burc-i sa’âdetde yek-dîgerinden tahsîl-i murâd eylediler.*”

“Hikâye-i Sâhir-i Hindî” de düğün ve tahta çıkış gibi toplumsal olaylar, uzun süreli şenlikler ve dinî duâlar eşliğinde aktarılmıştır. Metnin bu bölümünde ki kutlamanın yalnızca bireysel bir sevinç değil, toplumsal ve manevî bir olay olarak sunulduğu görülmektedir.

Şehr-i Sabâ’da kırk gün süren şenlikler, “Kırk gün müddet şenlikler icrâ edip ıyş u işret eylediler” cümlesi, kutlamanın coşkusu ve sürekliliğini vurgulamaktadır. Klasik Türk hikâyelerinde uzun süreli eğlencelerin, hem toplumun bir araya geldiği bir ortam oluşturduğu hem de karakterlerin mutluluk, zevk ve sosyal statülerini sergileyen bir anlatı aracı olarak aktarıldığı görülmektedir. Bu tür sahneler, metnin okur üzerindeki etkisini güçlendirmekle birlikte hikâyede olumlu bir atmosfer de yaratmaktadır.

“Serîr-i saltanatta müstakil olup cülûs-i a’lâyı tertip ederek donanmalar etdiler” ifadesi, kutlamanın ihtişam ve görkem üzerinden tasvir edildiğini ortaya koymaktadır. Saltanat, şenlikler ve donanmalar, kutlamanın sadece sosyal değil, güç ve prestij göstergesi olduğunu da göstermektedir.

Hikâyelerde duâ motifi ve duâyla bitirme geleneğinin, klasik Türk hikâyeciliğinin hem edebî hem dinî hem de toplumsal yönlerini bir araya getiren temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneği fazlasıyla barındıran “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” nin de duâyla bitirme geleneğini yansıttığı görülmektedir:

[155] “*Allâhu Tebâreke ve Te ‘âlâ Hazretleri, cümle ümmet-i Fahru ‘l-mürselîne safâ-i dünyâ vü âhîret ihsân eyleye. Âmin yâ Mu ‘în.*”

1.4. DİL VE ANLATIM

1.4.1. Anlatım Hususiyetleri

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de yer alan 3 hikâyeden 2 tanesi özel başlıklarla birbirinden ayrılmıştır. Başlıklandırmanın yapılmadığı çerçeve hikâye ise ana hikâyenin arasında kıssadan hisse tarzında kaleme alınmıştır. Eserde şu şekilde başlıklandırmalar yapılmıştır:

1. Hikâye: “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*”
2. Hikâye: “*Hikâye-i Dervîş*”

Eserin tasnifinde bu başlıkların dışında bir bölümlendirme yapılmamıştır. Geleneksel özellikler gösteren eserde hikâyenin giriş kısmında kalıplaşmış ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Aliterasyon, asonans sanatının kullanıldığı ve secilerle dolu kelimelerden meydana gelmektedir. Hikâyede kullanılan bu kalıplaşmış ifadeler şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

[2] “*Râviyân-ı ahabâr u nâkilân-ı âsâr u tûtîyân-ı şeker-şiken-i şîrîn-i güftâr u muhaddîsân-ı rûzigâr, câmi ‘-i hikâyâtıdan şöyle rivâyet etmişler ki: Zamân-ı sâbıkda...*”

Giriş kısmında bu kalıplaşmış ifadeler yer alırken, hikâyenin sonuç bölümlerin de ise kahramanların mutlu sonla biten hayatları yine kalıplaşmış ifadelerle son bulmaktadır:

[85] “*Her ne hâl ise bunlar bir âzim cem ‘iyyet küşâd ederek bir mübarek gecede Gül Ferâh Bânû ilen Ahmed Bey visâl-yâb olup ve birbirlerinden evlâdlar peydâ olarak zevk ü sefa eylediler. Tevârihlerde böyle mestûrdur.*”

[153] “Bir taraftan, Şehzâde Kays’ın düğün tedârikine emr eyledi. Bir cüz’î zamânda bir cem ‘iyyet-i düğün ber-pâ [154] etdiler ki takrîr ü terkîmi mümkün değil idi. *Eşref-i yevmde ve es ‘ad-ı leyde o iki âşık-ı sâdıq, yani Şehzâde Kays ile Meymûne Hâtûn’u, mekân-ı cennet-misâlinde göğe koydular. İki hûri ve gilmân mânendinde ve hurşîd-i rahşân-ı burc-i sa ‘âdetde*

yek-digerinden tahsîl-i murâd eylediler. Hazret-i Kâdir-i Lem-yezel, cümle kulunu dünyâ ve âhiretde nâîl-i murâd eyleye. Âmin yâ Mu'în."

[155] "Kırk gün müddet Şehr-i Sabâ'da şenlikler icrâ edip ıyş u işret eylediler. Ba'de, Şehzâde tamâm ömrünü taht-ı saltanatda, Meymûne Hâtûn'un *visâli ile zevk ü sefâda ve adl u dâdde sarf eyledi. Allâhu Tebâreke ve Te'âlâ Hazretleri, cümle ümmet-i Fahru'l-mürselîne safâ-i dünyâ vü âhiret ihsân eyleye. Âmin yâ Mu'în."*

Hikâyenin anlatımında genel olarak -di'li geçmiş zaman anlatımı hâkimdir. Fakat hikâyede bu anlatım zaman zaman -miş'li geçmiş zaman, şimdiki zaman ve geniş zaman anlatımı ile yer değiştirmektedir. Anlatıda zaman kavramı, anlatıcının tercihi, olay örgüsüne ve metnin türüne göre değişmektedir. Bu hikâyede de zaman kavramı, olayların sıralanışına, geri dönüşlerde, ileriye sıçramada, anlatıcının araya girip bilgi verdiği durumlar ve hikâyeye masal unsurları dâhil edildiği durumlarda değiştiği göze çarpmaktadır:

[11] "Kays ise bir taraftan gelip bir şehr-i azîme dâhil oldu ve garîbü'd-diyâr olmak olmak hasebiyle gelip kahvenin birinde iskân *eyledi*. Tâ ki akşam olup kahve kapkanıp uyuyacak zamân gelip, kahvenin bir köşesinde uyuya *kaldı*."

[12] "Şehzâde, havf u haşyetinden pür-ıztırâb olup *kaldı*. Bir haylî zamândan sonra aklın başına cem' eyleyip tefekkür *eyledi* ki: "Şimdi benim başıma böyle bir kaza-yı nâgehânî *geldi*."

[141] "Beni bir odaya *götürdü*. İçeri dâhil oldum, gördüm ki bir müzeyyen odadır. Lâkin bu odanın dört bir tarafı insân resminde taşlar. Benim durduğum yerden mâ'adâ hâlî bir mahal yoktur. Benim iclâsıma emr edip *gitdi*. Ben isem der-hayret olup oturur iken o adam elinde üç tane peykân ve otuz tane mücevher taş *çıkageldi*. Taşları benim nezdime koyup, peykânları bana *verdi*."

[10] "Meğer bu dervîş, huzûr-ı pâdişâhda havza dalıp nâ-bûd ve nâ-peydâ olan dervîş *imiş*. Şehzâde'nin hüsn-i cemâline [11] ve şîrîn güftârına ve tâze civânlığına meyyâl olarak mâkam-ı nasîhatde Şehzâde'ye zuhûr *etmiş* idi."

[11] "Şehzâde ise ukudan uyanıp gördü ki ne olduğu şehirden ve ne de sâkin olduğu kahveden bir eser var. Belki yer yer beyâbâna tebeddül *eylemiş*."

[20] "Şehzâde Kays'a degdikde hâb-ı gafletden bî-dâr olup baktı ki İbrâhim'in başın kesip ve atın alıp *gitmişler*."

[82] “Lâkin bir takım bed-şekil mahlûkâtlar var ama onlardan pek havf etmez ise de bir de ânı müşâhede eyledi ki o beyâbânın bir tarafında bir ejderhâ zuhûr *eyler*. Ahmed Bey’in üzerine hücum *eyler*.”

[86] “Şehzâde, hâb-ı gafletten gözün açıp gördü ki dervîşden bir iz yok. Lâkin olduğu beyâbân bir başka muhavvef beyâbâna tebdîl *olmuş*.”

[88] “Ne kazâsı olur ise ben kendi rızâm ile râzı oldum.” diyerek ahd u peymân *eyler*. Dellâl, Şehzâde’yi alıp bir Yahûdî’ye götürür: “Adam buldum, getirdim.” diye Yahûdî’ye ihbâr *eyler*. Yahûdî, Şehzâde’yi kendi hânesine bir adam ile irsâl ve bir müzeyyen odada iclâsına emr ve tenbîh *eyler*.”

[94] “Bu belâ-yı nâgehânî, sarâya gelip benî Âdem kokusu almak münâsebetiyle şüphelenip sarâyı aramaya *başlar*. Her ne kadar tecessüs eyledi ise de kimseyi bulamayıp canî sıkılıp yüksek savt ile söyler ki: “Ey Âdemoğlu! Neredesin? Taşra çık! Hazret-i Süleymân’ın hâtemine yemîn olsun, benden sana bir keder olmaz.” Şehzâde, dîvin yemînini gördükde taşrâ çıkıp havfından nâşî dîvin elin öpmeye mübâşeret *eyler*. Dîv ise Şehzâde’yi görünce hikmet-i derûnunda bir muhabbet peydâ olur. Şehzâde’nin yüzünden ve gözünden bûs ederek alıp sarâya götürür. Oturup muhabbete devâm *ederler*.”

[125] “Şehzâde bir kadar durur, görür ki aslâ aşka müteâllik bir kelâm *yokdur*. Tefekkür eder ki burada Meymûne Hâtûn’un ehîbbâsından bir zât *yokdur* ve halâyıklar ile sohbet-i aşk olmayacağı *derkârdır*.”

[110] “Esvâbı alınan kızı, der-ızdırâb olup hemân esvâbı alanı *aramakda* iken bâğın kapısına gelip...”

[106] “Ey gözüm nûru, gönlüm surûru! Hîç merak etme. Yine âdet-i sâbîka üzere bâğlarda geşt ü güzâr *etmekde* ol. İnşâa’llâh, cum’a günü visâl-i dilbere nâ’il olursun.” diye vedâ’ edip gitti. Şehzâde, ârzû-yı cânân ile bâğın kapısını açıp içeriye dâhil oldu. Gördü ki güyâ bu bâğ-ı cennet- [107] misâl bir zindâna mübeddel olmuş hiddet-i âteş-i aşkdan her gül, gözüne bir hâr gibi görünür. Huzûr gülde bülbülün nağme-serâlığını *gördükde*...”

Hikâyede tasvir ve diyaloglar, anlatımın canlılığını ve inandırıcılığını artıran iki temel unsurdur. Bu eserde anlatma tekniği ağır bastığı ve tasvirlerle desteklenerek hikâyenin atmosferini zenginleştirdiği görülmektedir. Böylece anlatımın daha etkileyici bir hale geldiği göze çarpmaktadır.

“*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de diyalogların gereksiz uzatmalardan kaçınılarak kısa ve öz tutulduğu dikkat çekmektedir. Bu teknikle yazılan hikâyelerde, hem hikâyelerin akışını hızlandırdığı hem de okuyucunun dikkatini canlı tutmasını sağladığı dikkat çeken bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır:

[7] “Efendim, eğer zâtınız bizden büyüksünüz, fakat biz, gençlik cihetiyle ibâdu’llâhın cânın yakıp, mâlın ahz ederiz ve bazısı hıfz-ı mâl için kalkışır ise cânına kıyıp keseriz. Bunca vebâl ve günâha girip, şu mâlı size vermek münâsib değil. Dursun, yarın her ne getirir isek bunun üzerine koyup kısmet eder dedikde.” diğer refikleri, “Peki,” deyip râzı olurlar ve kalkıp cümlesi yatarlar.”

[16] “Şehzâde Kays o hâli müşâhede edince: “Amân efendim!” Ne yapıyorsun günâha girme zîrâ bir bî-rûh meyyitdir. Niçin bunun başın kesersin deyince: İbrâhim cevâba tasaddî eyleyip buyurur ki [17] “Ey Şehzâde! Şu cenâze değil bu bir câzûdur. Şimdi ben bunu kesmez isem gece bu beni keser.” der. Şehzâde Kays eyder: “Hayır efendim, bu meyyitdir. Zîrâ meyyit kalkıp gece adam katl eylesin? Bu iş olur iş değildir ve muhâl kabilindendir.”

[37] “Amân evlâdım, sen ne yapmak istersin? Bu bir meyyitdir. Meyyitin bûsesi alınır mı? Ve hem günâhdır. Sen ordan savuş.” deyince, oğlanın aklı başına gelip tefekküre daldılar. Şimdi vâlidesi kelâma âgâz eyleyüp dedi ki: “Oğlum, bizim kendi derdimiz bize yeterken, bu da başımıza büyük bir derttir ki eğer biz bu meyyiti taşra çıkarsak, bize ne derler oğlum bilir misin? Şimdi biz bunu imâma ve cemâate haber versek derler ki: “Gördün mü, bu tâzeyi nereden getirdiler ise getirmişler, mâlın ahz kendisini telef eylemişler [38] diyerek o zamân aceb hâlimiz nice müncer olur. Evvelki hakâret hiçbir şey değildir.” dedikde der-hâtır edip ifâde eyler ki: “Ey vâlîde, bu nâzenin mutlak ölmemiştir. Bana çabuk bir âyine getir.”

Hikâyede iç monolog tarzında diyaloglara da rastlanmaktadır. Zîrâ dervîşin Hindistân’da bir adamla diyalogu şu şekilde anlatılmaktadır:

[139] “Söyledi ki: “Ey Hoca Fettâh oğlu Yûsuf, hoş geldin! Teşrîfinden çok memnûn oldum.” Bunca, vakitden beri didârınıza müştâk olup çeşm-i intizârda idim. Şükür, şimdi nâîl-i murâd oldum, deyip beni alıp meydânın üstüne götürdü. *Ben, bunun bu gûne taltîfinden der-hayret olup düşünürdüm ki “Acâ’ib! Bu adam beni nerden bilir ve bu kadar taltîfe sebep nedir?”* Gördüm, üç aded mücevher taş ve üç tane peykân getirip bana verdi.”

[140] “Söyledi ki “Oğlum, şimdi vakitsizdir. Pederin gelir, sana darılır. Git fakat yarın sabâh erken buraya gel. Bir nişâne dahi var onu da vur. Şu taşlardan otuz tane dahi al.” deyip

bast-ı makâl eyledi. Ben ayağa kalkıp taşları aldığım gibi, doğru hâneye geldim. Gördüm ki henüz pederim gelmemiş. *Lâkin ben bu işe ziyâdesiyle merak eyledim ki: "Acabâ ne demek? Üç tane ok atmaklıkla üç taş versinler ki her birisi bir meblağ-ı hat-re tüccâr beyninde alınıp satarlar."*

[144] "Ale's-sabâh, pederim çarşıya gidip, ben bahr-ı hayrete daldım: "*Acabâ mekân-ı merkûme gideyim mi, yâhud terk edeyim mi? Eğer gider isem şâyed [145] pederimin buyurduğu gibi olur, dün ki gibi bir belâya duçar olup halâs olamam. Eğer gitmez isem bunca cevâhıratdan kat'-ı nazar edemem, diye düşünürdüm."* Âhirü'l-emr, "*Tama'kâr var iken dolandırıcı aç kalmaz.*" misâlince, hırs-ı cife-i dünyâyâ dâmengîr olup kendimi gûşe-i selâmetden beyâbân-ı felâkete pür-tâb edip ayağa kalkdım."

1.5. MANZUMELER

Geleneksel hikâyelerde duyguların manzum olarak dile getirilmesi sıkça görülen bir anlatım tekniğidir. Mensur hikâyelerin içine serpiştirilmiş manzum parçalar, anlatının hem estetik hem de tematik derinliğini artırmaktadır. Bu bölümde ahenk, kafiye, sanatlar daha yoğun kullanılır. Manzum bölümler çoğunlukla hikâyedeki bir karakterin ağzından verilir. Olayın akışına bir etkisi olmayan bu manzum parçaların aradan çıkarılması vak'a kuruluşunda bir eksiklik meydana getirmez. Konuyla ilgili Hasan Kavruk'un ifadesi de bu durumu açıkça ifade etmektedir. "Aruz vezniyle yazılan bu manzum metinler ekseriyetle duyguların, hislerin ifade vasıtası olarak kullanılır. Olayın akışına bir etkisi olmayan bu manzum parçaların aradan çıkarılması vak'a kuruluşunda bir eksiklik meydana getirmez."⁵⁸ "Hikâye-i Sâhir-i Hindî" hikâyesinin de 4-Beyit ve bir tercüme, 4-Gazel, 1-Tahmîsle manzum parçalar açısından zengin bir yapıya sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Beyit

Yâre hâlim demege tâkat u güftârım yok

Keşf-i esrâr eylemege mahrem-i esrârım yok

Güle gûş etdiremez yok yere bülbül ağlar

⁵⁸ Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB, Yayınları, İstanbul, 1998, s. 9.

Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler [43]

Gazel

Mestâne bakış dîde-i bîmârına mahsûs

Dünyâyı yakış âteş-i rûhsârına mahsûs

[102]

Ne bülbül-i hoş nağme ne tûtîden işitdim

Bu tatlı gülüş lâ'î-i şeker ü bârına mahsûs

Bir câme-i i'câzdır envâr ile mensûc

Kâlây-ı kırışme kad ü reftârına mahsûs

Yok misli ki görmüş ne melekde ne perîde

Bu hüsn ü letâfet senin etvârına mahsûs

Efsûn-i sühan mu'cize-perdâz ki 'aşk

Fitne nîgeh-i gamze-i sehhârına mahsûs

Gazel

Ey zâlim nâvek-i gamzen uruptur yâre gönlüme

Gözlerimin akar kânı gel eyle çâre gönlüme [104]

Urup gamzen zahm-kârı koyma kânı olsun cârî

Getir zülf-i müşg-bârı bas gelen kara gönlüme

Sallanıp nâz ilen giden bana rahmın gelmez neden

Senden gayrı çâre eden yoktu bî-çâre gönlüme

Seni âh seni tanrı incitme ‘âciz-i zârı

Göster hûrşîd-i ruhsârı bu günü kâra gönlüme

Murabba

Ey felek n’etdim sana beni o yârime hasret kodun

Güllerinin bülbülüydüm gülşenime hasret kodun

Etmedim kimseye kemlik başıma geldi neden

Devr eder eflâki şemsim ol mâhıma hasret kodun

Gönül geçmez mutlakâ girse yüzünün çağına

Vâh ne basdım bir hayırsız bu aşkın tuzağına

Şifâ şerbeti tecellî olmuş ol dudağına

Hâk-i pây kurbânım sultânıma hasret kodun [108]

İftirâk kâsesin içmez der idim her rûz u şeb

Ecdâdına lâ‘net olsun her kim olduysa sebeb

Bir yâr içindir ‘âlemde çektiğim endîşe hep

Tende kânım tatlı cânım cânânıma hasret kodun

Rüşdî gibi var mı ‘aceb şem‘inin pervânesi

Kaddi bâlâ saçı Leylâ bir doğurmuş anesi

Bây u gedânın cümle var hep bir dânesi

Ellerin eğlencesi var bir dâname hasret kodun

Beyit

Hecrinde dâ‘imâ gelirim âh u zâra ben

Bî-çâre ben felek-zede ben baht-ı kara ben

Çeşm-i siyâhına nazar-ı keç ger eylesem
Ey zülf-i târa rast geleyim zülfikâra ben

Her yerde görsen âşkî eyle iltifât
Verem yemîn güzel seni perverdigâra ben [114]

Muhammes

Vây yüz bîn vây kim dildâr dan ayrılmışım
Fitne-çeşm ü sâhir-i hûn-hârdan ayrılmışım
Bülbül-i şûrîdeyim gülzârdan ayrılmışım
Kimse bilmez kim ne nisbet-yârdan ayrılmışım
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Kaddi tûbâ la‘li firdevsin şarâb-ı kevseri
Hulk u hûyî mülk-i sûrettedir emsâl perî
Burç eflâkın sâ‘âdetli şerefli ahterî
Hüsn-ârâ mecmû‘-ı hûbânın ser-â-ser serveri
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Düşmüşüm gamhâne-i hicrâna zâr u derdnâk
Pençe-i hasret edip her dem girîbânımı çâk
Günde yüz kez hecr tîğiyle olurum ben helâk [116]
Gerdî-i devvâr cevrenden ben dil-i hasta-nâk
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Vasl umup cevri u cefâsını çekerken cân henüz
Mîhr umup şevkinde yârken dil sûzân henüz

Çeşm-i gamnâkimde var iken gam u hicrân henüz
Yetmeden pââyâna âh u nâle vü efgân henüz
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Mülk-i vasl-ı dilberin gönlümde ma‘mûr olmadan
Aşk câmindan Fuzûlî mest u mahmûr olmadan
Derd-i bî-dermân hicrândan tenim dûr olmadan
Aşk-ârâ âşıkânım ‘âlemde meşhûr olmadan
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Beyit

Figân kim bağırımın o lâle-ruh kân olduğun bilmez
Ciger pergâle-sinde dâğ-ı pinhân olduğun bilmez
Habîbim gönlümü cem‘ eylemez ruhsârı devrinde
Meğer zülfi gibi hâlîm perişân olduğun bilmez

Güzeller devlet-i vaslın bulup mağrûr olan ‘âşık
Neşât-ı vaslda endûh-u hicrân olduğun bilmez

Dil-i sad pâreden bî-dâd kesmez gamze-i mestin
Ne gâfil pâdişâhdır mülk vîrân olduğun bilmez

Sanur zâhid beni hâlî hayâlinden hatâdır bu
Bu hayrân olduğundandır ki hayrân olduğun bilmez [126]

Beyit

Hoş âmedi ki hoş âmed merâ zi âmedenet

Hezâr cân-ı kirâmı fedâ-yı her kadem

Tercüme

(hoş âmedi) sefâ geldin (ki hoş amed merâ) ki bana pek eyü geldi
(z'âmedenet) senin gelişin, (hezâr cân-ı kîrâmî) bin azîz cân,
(fedâ-yı her kudemet) senin her bir kademine fedâ olsun [127]

Gazel

Cânlar verip senin gibi cânâna yetmişem
Rahm eyle kim yetince sana cânâ yetmişem

Şükrâne-i visâline cân verdiğim bu kim
Çok derd çekmişem ki bu dermâna yetmişem

Hâlim deyip murâdına yetsem aceb değil
Bir bendeyem ki dergâh-i sultâna yetmişem

Mûr-i muhakkarım ki serâsime çok gezip
Nâgâh bârgâh-ı Süleymân'a yetmişem

Bir bülbülem ki gülşen oluptur nişîmenim
Yâ tûtiyem ki bir şekeristâna yetmişem [129]

1.6. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Klasik Türk edebiyatındaki hikâyelerde olaylar genellikle mensur olarak verilir. “Yalnız mühim hadiselerde şiddetli hislerin ifade edilmesi gereken yerlerde kahraman telle söylemeyi dile söylemeye tercih eder.”⁵⁹ Dil özellikleri bakımından klasik hikâyelerde Arapça ve Farsça

⁵⁹ Gülhan Atnur, *Şîrvân Şâh ve Şemâ'il Bânû Hikâyesi*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2011, s. 22.

taamlamalara sıkça yer verildiği dikkat çekmektedir. Pakize Aytaç hikâyelerin dili ile ilgili “...mektep medrese görmüş, en azından belli bir eğitimden geçmiş, Klasik Türk Edebiyatını tanıyan okuryazar kesimin dilidir. Klasik Türk edebiyatı benzetmeleri, mazmunları, Arapça, Farsça kelime, deyim ve taamlamalar, beyitler bunun en açık örneğidir”⁶⁰ şeklinde değerlendirmiştir. “Hikâye-i Sâhir-i Hindî”nin nazım-nesir karışık yapısıyla, dilinin bazen sade bir Türkçe bazen Arapça ve Farsça kelimelerin sıkça kullanımıyla klasik Türk nesrinin güzel bir örneği olduğu görölmektedir. Metnin geleneksel özellikler taşıyan bölümlerinde zincirleme taamlamalar, söz oyunları aliterasyon, asonans ve secili ifadeler, hikâyenin giriş kısmında, olaylara giriş yapılırken ve şahıs betimlemelerinde kullanılmıştır. Realist özellikler barındıran bölümlerin de ise sade ve süsten uzak bir dil kullanılmıştır. Genel olarak akıcılığı yakalamak için zincirleme taamlamalara fazla yer verilmemiş, kısa ve vurucu cümleler kullanılmıştır. Karakterlerin konuşmalarının ne kadar gerçekçi ve doğal olduğu görölmektedir. Metinde anlatım bozukluğu ve dil hatasına rastlanmamaktadır. Metin, dönemin dil ve anlatım kurallarına uygun yazılmıştır. Dolayısı ile bugünün normlarına göre değerlendirmek doğru olmayacaktır. Anlam karışıklığı oluşturan ifadeler mevcut gibi gözükse de, anlatım bozukluğu değil; dönemin karmaşık anlatım geleneğiyle ilgilidir. Dil ve üslup açısından, Fatih Köksal’ın “Arapça-Farsça kelime ve taamlamaların Türkçe kelimelere baskın olduğu, yer yer secilerle süslenmiş, öğreticiliğinin yanı sıra sanat endişeside gözetilen nesirdir.”⁶¹ şeklinde tanımladığı orta nesre yaklaştığı gözlenirse de Fahir İz’in bu konuda ki analizini de dikkate almak da yerinde olacaktır. “...sınıflama eski Türk edebiyatında nesirle yazılmış eserlerin bir bütün olarak ele alınması sonucu ortaya çıkmaktadır. Süslü nesir, üslûp tekniği ve sözlük bakımlarından öteki iki koldan kolaylıkla ayrılır. Sade nesir ile orta nesir arasındaki ayırım ise böyle keskin çizgili değildir. Orta nesir sırasına aldığımız eserlerde sade nesir örneği olabilecek sahifelere de rastlanır.”⁶² Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde “Hikâye-i Sâhir-i Hindî”nin geniş bir dil yelpazesine sahip olduğu görölmektedir. Metinde, klasik Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ağır, sanatlı ve süslü bir dil kullanılsada “...klasik edebiyatının pek çok açıdan Arap ve Fars kaynaklı ve çoğu zaman da manzum ve mensur karışık olması; metinde aynı anda aşk, kahramanlık ve macera gibi konuların bir arada işlenmesi hikâyenin mensur türler arasındaki yerinin tespitini ve tasnifini

⁶⁰ Pakize Aytaç, **Realist Halk Hikâyelerinden Tayyazâde Hikâyesi ile Hançerli Hanım Hikâyesi Üzerine Bir Tahlil Denemesi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 16.

⁶¹ Mehmet Fatih Köksal, “Nesir ve Seci”, (Ed. Ömür Ceylan), **Klasik Dönem Osmanlı Nesri**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2012. s. 17.

⁶² Fahir İz, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 12.

güçleştirmektedir.”⁶³ Bu divan edebiyatında ve mensur halk hikâyelerinde sıkça karşılaştığımız bir özelliktir.

İfade tarzına bakıldığında, "Râviyân-ı ahbâr u nâkilân-ı âsâr..." gibi klasik girizgâh formülleriyle başlıyor. Anlatıcının kendisini hikâyeyi rivayet eden raviler silsilesine dâhil ettiği görülmektedir. Bu ifade şekli anlatının gelenekselliğini pekiştirmektedir.

Örneğin;

[2] “Râviyân-ı ahbâr u nâkilân-ı âsâr u tûtîyân-ı şeker-şiken-i şîrîn-i güftâr u muhaddîsân-ı rûzigâr, câmi’-i hikâyât-dan şöyle rivâyet etmişler ki: Zamân-ı sâbıkda bir pâdişâh-ı Azîmü’ş-şân var idi ki, ekâlim-i seb‘aya hükûm-mecrâ idi.”

Arapça ve Farsça tamlamalar da metinde sıkça kullanılmıştır. Bu tamlamalar hem metnin dönemselliğini, hem de anlatıya resmi ve ağırbaşlı bir karakter kazandırmıştır.

“... müzeyyîn saray, cev-i hava, taht-ı hükûmet, hikmet-i derûn, benî-Âdem kokusu, ciğer köşem oğlum...” “mahnûf, nâşî, der-hayret, mübâşeret, ba‘de’s-senâ,istirâhat, ahz, sû‘-i ef‘âlinden, hâl-i pür-melâli...”

Türkçe kelimelerin, daha çok **iş**, **eylem**, **fiil** belirten kavramlarda tercih edildiği görülmektedir.

Örneğin;

“ çıkarıp, görüp, çekilip, sıkılıp...”

Cümlelerin zaman zaman çok uzun ve iç içe geçtiği görülmektedir:

[54] “Mûmâileyh Ahmed Bey, su’âl eyler ki: “Ey dervîş! Hele ben kendi derdim ile mükâleme ederek bahr-i efkâra dalıp şu bedbaht olan tâli‘-i nâsâzımdan yanıp yakılırım. Aceb senin derdin nedir ve sana ne hâl oldu ki gelip ben, fâkir-i nâ-murâd [55] karşısında kim ile mükâmele ve mülâtefe eylersin? Yâhud benim hâl-i pür-melâlimi müşâhede edip de taaccüb mü edersin? Ve senin bu hâne-i virâne ilen ne ilişkin vardır.” deyip âh u figân etmeye başlar.”

Söz sanatlarına sıkça rastladığımız mecaz ve teşbihlere de rastlanmaktadır:

⁶³ Mehmet Akif Gözitok-Muhammet Emin Altınışık, **Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Buseyrî**, Gece Kitaplığı, 2020, s. 36.

[2] “*Tûtîyân-ı şeker-şiken*” gibi benzetmeler mevcut. “*Şeker kıran papağanlar*” ifadesiyle güzel söz söyleyen anlatıcıları tasvir ediyor.

Bunun yanı sıra ağdalı ifadeler de kullanılmıştır. Fiiller, isim tamlamaları ve sıfatların da yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Örneğin;

[2] “...*dîvân-ı hümâyûn*’da cem ‘ u *gûlâsı dîvân durdukları hâlde*...” ifadesinde kelime oyunları ve anlam zenginliği dikkat çekmektedir.

Metinde arz ve hal bildiren ifadelere de sıkça rastlanmaktadır.

[2] “*dervîş-i pür-endîş, bâ-hayl-i teşvîş huzûr-ı pâdişâha şeref-yâb birle âh u efgân* etmeye şurû ‘ eyleyip...” gibi cümleler, olay anının duygusunu ve coşkusunu artırmaktadır.

Metinde öyküleyici anlatım ile öğretici üslubun birleşmesi de dikkat çekmektedir. Metinde olaylar anlatılırken, olayların ibretli bir ders çerçevesinde sunulduğu da görülmektedir. Bu iki yön metne hem edebî hem de didaktik bir hüviyet kazandırmıştır. Ayrıca metinde olayların sıralanışı, kişilerin tanıtımı, dervîşin hayatındaki aşamaların epizotlara ayrılması, uzun cümlelerin ritmik ve dengeli kurulması tahkiyeli anlatıma uygun bir üslup ortaya çıkarmaktadır. “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de dil ve üslup, klasik Osmanlı nesrinin tüm özelliklerini taşıyan, ağır fakat ritmik, resmî fakat içten, öyküleyici fakat öğüt verici bir yapı arz ettiği görülmektedir.

1.6.1. Klasik Anlatı Geleneği

Hikâyenin olay örgüsü geleneksel anlatı şeması olan serim, düğüm, çözüm planına uygun biçimde düzenlenmiştir. Başlangıçta kahraman ve çevresi tanıtılır, gelişen olaylarla hikâye düğümlenir ve nihayetinde çözüme ulaşır.

1.6.2. Betimleyici ve Tasvirî Anlatım

Metin, özellikle kişi ve mekân tasvirlerine geniş yer vermektedir. Karakterlerin fizîki özellikleri, çevre tasvirleri ve olay sahneleri detaylı ve sanatlı bir anlatımla sunulmuştur. Bu özellik, metnin tasvirci ve süslü anlatım geleneğiyle ilişkisini ortaya koymaktadır.

1.6.3. Diyaloglarla Desteklenen Anlatım

Olay akışının içerisinde diyalogların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu diyaloglar, karakterlerin duygu ve düşüncelerini aktarmanın yanı sıra hikâyenin canlı ve

hareketli olmasını sağlamıştır. Diyalog kullanımı, Eski Türk hikâyelerinde sıkça başvurulmuş bir anlatım tekniğidir.

1.6.4. Didaktik (Öğretici) Anlatım

Metin, sadece olay anlatma amacı taşımamakta, aynı zamanda okuyucuya ahlâkî ve dinî mesajlar da vermektedir. Bu yönüyle didaktik özellik taşıyan hikâye, özellikle olayların sonunda verilen öğütlerle bu işlevini yerine getirmektedir.

1.7. ATASÖZLERİ, DEYİMLER VE ARKAİK KELİMELE

Eski Türk edebiyatında atasözleri ve deyimler, eserlerin anlam derinliğini artıran, toplumun ortak değerlerini ve kültürünü yansıtan önemli unsurlardır. Bu tür sözler, yazarların eserlerine hem zenginlik katmak hem de okuyucuya evrensel öğütleri aktarmak için sıklıkla kullanılmıştır. “Günlük konuşma dilinde muhataba mesajı daha etkili aktarma noktasında vazgeçilmez unsurlardır.”⁶⁴ Yüksek zümre edebiyatı olarak kabul edilen bu gelenek, Arapça ve Farsça unsurların yoğunluğuna rağmen, halk dilinden beslenen söz varlığını tamamen dışlamamış; aksine onu estetik bir bilinçle metinlerin bünyesine dâhil etmektedir. Atasözleri, klasik metinlerde çoğunlukla hikmetli söyleyişin taşıyıcısı olarak kullanılmaktadır. Deyimler ise klasik Türk edebiyatında anlatımı canıılaştırarak, soyut düşünceleri somutlaştıran önemli ifade araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. “Atasözlerinde başta toplumsal değerler, din, tasavvuf, ekonomi, hayvancılık, tarım, sağlık, ölüm gibi birçok konu yer alır.”⁶⁵ Özellikle hikâye ve mesnevi türlerinde, karakterlerin ruh hâllerini, sosyal durumlarını veya yaşadıkları çatışmaları daha etkili biçimde yansıtmak için deyimlerden yararlanılmaktadır. Klasik Türk edebiyatında atasözleri ve deyimlerin kullanımı, dilin canlılığını koruması açısından da önemlidir. Yüzyıllar boyunca kaleme alınan bu eserlerde halk söyleyişinin izlerine rastlanması, edebî dil ile günlük dil arasında mutlak bir kopukluk olmadığını göstermektedir. Bu durum, edebiyatın yalnızca seçkin bir zümreye değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğe hizmet eden bir alan olduğunu da ortaya koymaktadır.

⁶⁴ Bülent Kaya, “Klasik Türk Şiirinde Atasözleri ve Deyimler Üzerine Yapılmış Çalışmalarla İlgili Bibliografya Denemesi ve Literatüre Dair Değerlendirmeler”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 5/6, 2024, 55, s. 112.

⁶⁵ Kaya, *Klasik Türk Şiirinde Atasözleri ve Deyimler Üzerine Yapılmış Çalışmalarla İlgili Bibliografya Denemesi ve Literatüre Dair Değerlendirmeler*, s. 112

Sonuç olarak “Halk hikâyelerinde müstensihlerin sıklıkla atasözleri ile deyimlere müracaat ettikleri görülmektedir.”⁶⁶ Bu kullanımlardan hareketle “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de yer alan atasözleri ve deyimler, yukarıda belirtildiği gibi ele alınmıştır.⁶⁷

1.7.1. Atasözleri

“ Son peşîmânlık fâ’ide vermez ” [23] [69] [98]

[23] “Seni bir helâke ata sonra kendini kurtaramazsın. *Son peşîmânlık dahi fâ’ide etmez.*”

“ Güzele bakmak sevâb addoluğundan ”

[49] “Hayır, bir şey istemeyiz fakat şöyle bir temâşâ ederiz ve bir de onunla berâber, *güzele bakmak sevâb addolunduğundan*, her bir tarafı gezip temâşâ eyledik.”

“ Gönül kimi sever ise güzel odur ”

[49] “Âlem bu, *yâ gönül kimi sever ise güzel odur.*” meselince belki sizin gönlünüz de bir şey sevmiştir.”

“ Tama’kâr var iken dolandırıcı aç kalmaz ”

[145] “Âhirü’l-emr, “*Tama’kâr var iken dolandırıcı aç kalmaz.*” misâlince, hırs-ı cife-i dünyâyâ dâmengîr olup kendimi gûşe-i selâmetden beyâbân-ı felâkete pür-tâb edip ayağa kalkdım.”

1.7.2. Deyimler

Aklı başına cem’ eyleyip - [12] [29]

[12] “Bir haylî zamândan sonra *aklın başına cem’ eyleyip* tefekkür eyledi ki:”

Aklı başına gelip - [37] [38] [39] [46] [52] [53] [56] [77] [81] [82]

[37] “Sen ordan savuş.” deyince, oğlanın *aklı başına gelip* tefekküre daldılar.”

⁶⁶ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 84.

⁶⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 1976; E. Kemal Eyüboğlu, **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler-Atasözleri**, Birinci Kitap, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş., İstanbul, 1973; Numan Yazıcı, **Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 2003; Feridun Fazıl Tülbentçi, **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1977; Besim Atalay, **Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri**, Ayyıldız Yayınevi, Ankara, 1968, s. 208; İsmail Parlatır, **Deyimler**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2007, s. 963.

Akılları zay‘ olup - [28]

[28] “Gördüler ki dervîş-i mezbûrun yerinde yeller eser. Bunların *akılları zay‘* olup ne edeceklerin bilemediler.”

Âh u figân etmek - [55] [61] [64] [70] [71] [91] [111] [114]

[55] “Ve senin bu hâne-i virâne ilen ne ilişkin vardır.” deyip *âh u figân etmeye* başlar.”

Âh-ı serd çekmek - [55]

[55] “Ama onun bî-hesâb mâlı var idi ve bir de Ahmed Bey nâmında bir evlâdı var idi.” deyince, bî-çâre Ahmed Bey bir *âh-ı serd çekip*.”

Ahd ü peymân eyleyince - [57] [58] [77]

[57] “Ba‘de beni dilerse katl eyle ve ne buyurursan, icrâda kusur etmem.” diyerek *ahd ü peymân eyleyince*, dervîş der ki:”

Aklı fikri kalenin burcunda - [73]

[73] “Fakat her ne kadar o arada oturur ise de *aklı fikri kalenin burcunda* ki kellelerde idi.”

Aslına ermenin - [73]

[73] “Bunun bir *aslına ermenin* çâresin aramaya mübâşeret eyledi.”

Aşkına giriftâr olup - [74] [111]

[74] “O nâzenin, zâtınızın tîr-i *aşkına giriftâr olup* mecnûn misâli olmuş.”

Akl u fikrim zencîr-i zülfüne bend eyleyip - [79]

[79] “Ben senin hasret ü iştiyâkınla *akl u fikrim zencîr-i zülfüne bend eyleyip*, mecnûn misâli bir köşe-i vahdetde tek ü tenhâ ancak sana muntazır idim.”

Aklı başından teb‘îd olmaya- [80] [81] [82] [113]

[82] “Hemân *aklı başından gidip* lâ-ya‘kıl olup kaldı.”

Aklı cân olup - [84]

[84] “Pâdişâhdır, dervîşi görür görmez *aklı cân olup* “Aceb bu dervîş niye geldi?” diye tefekkür ederken, dervîş kelâma âgâz edip...”

Âzâd eyledim - [89]

[89] “Ben seni kendi mâlımdan *âzâd eyledim*.” diye cevâb eyler.”

Âh-ı cân-gâh çekip - [125]

[125] “Meymûne Hâtûn hâtemi görünce bir *âh-ı cân-gâh çekip* lâ-ya‘kıl düşüp kaldı.”

Başa dertdir - [37]

[37] “Oğlum, bizim kendi derdimiz bize yeterken, bu da *başımıza büyük bir dertdir* ki eğer biz bu meyyiti taşra çıkarsak, bize ne derler oğlum bilir misin?”

Belâlara senin için giriftâr oldum - [72] [145] [111]

[145] “...pederimin buyurduğu gibi olur, dün ki gibi bir *belâya duçar olup* halâs olamam.”

Baş vermişler - [74]

[74] “Kassâm Şâh Hazretleri’nin gazabı ile meydan-ı siyâsetde *baş vermişler*.”

Baht-ı kara - [113]

[113] “Bî-çâre ben felek-zede ben *baht-ı kara* ben”

Bağrına basıp - [114]

[114] “Vây oğlum, sana ne oldu?” diyerek *bağrına basıp* ne kadar hâl-i pür-melâlınden su’âl etti ise de...”

Cân başına sıçrayıp - [3] [91] [103]

[3] “...ve dervîş ise kesret-i cem‘iyyetden firâr yolunu mesdûd görünce, *cân başına sıçrayıp* [4] vasat bahçede bir havz-ı natrabiyye gelip...”

Canı yolunuza feda olsun - [66]

[66] “Efendim, bendenizin *cânı yolunuza fedâ olsun*.”

Canımdan usandım - [87]

[87] “Şehzâde söyler ki: “Ey dellâl! Zaten ben *cânımdan usandım*.”

Canı sıkılıp - [94] [98]

[94] “Her ne kadar tecessüs eyledi ise de kimseyi bulamayıp *canî sıkılıp* yüksek savt ile söyler ki:”

Ciğer köşem - [98]

[98] “Ey *ciğer köşem*, oğlum! Bizim yedi bâğımız var.”

Ciğerimi kebâb etme - [104] [110] [114]

[104] “Ey gözüm nûru oğlum, ağlayıp benim *ciğerimi kebâb etme*. Dur, sarâya gidelim, keyfiyeti karındaşlarına ifâde edelim; elbet onlar bir çâresine bakarlar.”

Deryâ-yı hayrete (gama- bahra) dalıp - [56] [97] [111] [144]

[56] “Ahmed Bey, mine’l-evvel ile’l-âhır hikâyeyi nakl ü beyân eyleyince, dervîş *deryâ-yı hayrete dalıp* haylî zamân tefekkür eyleyip...”

Der-hayret olup - [64] [139] [141]

[64] “Pâdişâh, bu emr-i acayipde *der-hayret olup* davânın görölmesini dervîşe mahal buyurur.”

Dik dik bakar -[78]

[78] “Ama isnâ-ı muhabbetde kız Ahmed Bey’in yüzüne *dik dik bakar*.”

Dünya harâm olsun - [82]

[82] “Mâdemki benim efendim gâ’ib oldu, bana da şimdengerü bu *dünyâ harâm olsun!*”

Dağın başı olduğun - [91]

[91] “Şehzâde, *dağın başı* olduğun hissedince devenin karnını paralayıp taşra çıkıp gördü ki cümle haceler mücevherdir.”

El uzatmak - [16]

[16] “İbrâhim *el uzatıp* tâbûtun kapağın kaldırıp gördüler ki bir cenâzedir, tâze gasl olunmuş.”

Efkâra gark olup - [55]

[55] “Hâcî Mehmed Ağa vefât etdi ve onun öz evlâdı olan, âciz-i nâ-murâd ve sefil-i ser-gerdân, şu mahalde bahr-ı *efkâra gark olup* mecnûn misali âh u figân...”

Ferâgat etmek - [10] [76]

[76] “Vâh bî-çâre vâh! Ey benim oğlum! Sen bu işden *ferâgat eyle*.”

Gözüm nûru gönlüm surûru - [5] [94] [104] [106] [110]

[110] “Ey gözüüm nûru, gönliüm surûru! Mahbûbe-i nâzdârım, dilber-i işvekârım, ma‘şûka-ı cefâkârım!”

Gözlerine uyku gelmez - [48]

[48] “Ama bunların *gözlerine uyku gelmez* idi.”

Gözler kamaşır - [59]

[59] “Hele her ne hâl ise bahçe kapısına varır, bir de ânı müşâhede eyler ki bahçenin derûnunda bir köşk var! Amâ gören *gözler kamaşır*, akıllar çâk olur.”

Gözleri kararıp - [69]

[69] “Ahmed Bey’in *gözleri kararıp* dili lâl olarak; dervîşi uyandırmaya vakit kalmayıp.”

Gönül eylendirmekde iken - [79]

[79] “...diyerek, muhabbet-âmîz sözler ile *gönül eylendirmekde* iken müjdeciler huzûr-ı şâha gelip...”

Gözlerimin akar kânı- [104]

[104] “*Gözlerimin akar kânı* gel eyle çâre gönlüme”

Hayret olup - [93] [99] [120] [133]

[93] “Onun üzerine bir mikdâr *der-hayret olup* eyder ki:”

Hayrân olurdu - [130]

[129] “Şehzâde Sultân’ın [130] ta‘îmi üzere bir ârzûhâl kaleme aldı ki gören *gözler hayrân olurdu*.”

Hava almak - [98]

[98] “Ekvân ayağa kıyâm ve karındaşların ahz birle bir *hava alıp* çıkıp gitdiler.”

Helâk olacaklar - [70] [91] [137]

[91] “Ne kadar senin gibi adamlar şu taşda *helâk olmuşlar*.” deyip gitdi.”

Înâd eder - [7]

[7] “...diğer refîkleri, “Peki,” deyip râzı olurlar ve kalkıp cümlesi yatarlar. Lâkin ileride zikrî sebkat eden sinnde büyük zât, kendi kendine *înâd eder* der ki:”

Kazâya râzıyız - [13]

[13] “Lâkin ne çâre, *kazâya râzıyız*.” deyip bast-ı makâl eyledi.”

Konup göçerek - [67]

[67] “Tayy-ı merâhil ü kat’-ı menâzil ederek, *konup göçerek* nice bin dağ ve nice dere geçerek kırk gün gider.”

Kara gönlüme - [104]

“Getir zülf-i müşg-bârı bas gelen *kara gönlüme*” [104]

Mecnûn misâli - [74] [78] [79]

[74] “O nâzenin, zâtınızın tîr-i aşkına giriftâr olup *mecnûn misâli* olmuş.”

Mahfil donatdı - [80]

[80] “Ahmed Bey’i davet edip dem-nûş etdirip bakalım ağzından bir kelâm ahz edebilir miyiz diyerek, ziyâfet emrine mübâşeret edip bir âlî *mahfil donatdı*.”

Muhabbet peydâ oldu - [94]

[94] “Dîv ise Şehzâde’yi görünce hikmet-i derûnunda bir *muhabbet peydâ olur*.”

Mecâli kalmaz - [135]

[135] “Dervîşin dahi bir semte gitmeye yâhud bir efsûn okumaya *mecâli kalmaz*.”

Sâhil-i selâmete çıkacaklar - [70] [71] [73]

[70] “Ahmed Bey ile bir sâhil-i *selâmete çıkacaklar* mı, yohsa hîn-i müfârekatda helâk mı olacaklar?”

Surını fâş eyleme - [75]

[75] “...sakın olmaya ki *sırrını fâş eyleme* sonra senin yedinden bu taşı ahz ederler.”

Sağ tarafı tut - [92]

[92] “Sakın hiçbirine aldanma ve sol tarafa ikdâm eyleme, helâke ilkâ olursun. *Sağ tarafı tut* git, hayırdır inşâallah.”

Şaşıp kaldığından - [64] [84]

[84] “Bir de Kassâm Şâh, dâmâdın görünce *şaşıp kaldı*.”

Tebdîl-i kıyâfet - [5]

[5] “Kendisini *tebdîl-i kıyâfet* ile bir dervîş sûretine koyup cin tarafına âzimet eyledi.”

Tanrı misâfirim olup - [14]

[14] “Şimdi ise bir *Tanrı misâfirim* olup onun ile ekl-i ta‘âm edene kadar ruhsat verin de sonra sizinle ceng ü cidâl ederim.” deyip ta‘âma şurû‘ etti.”

Takat getirmezsın - [15]

[15] “”Sen bunların darbına *takat getiremezsin*.

Tatlı cânım - [108]

“Tende kânım *tatlı cânım* cânânıma hasret koydun” [108]

Yola revân oldu - [9] [12] [19] [52] [67] [71] [85] [90] [134] [148] [149]

[9] “Dervîş dahi atın alıp refâkaten *yola revân oldular* ve esnâ-i râhda birbirlerine ne taraftan gelip ve ne tarafa gittiklerinden su‘âl ederler.

“Yerinde yeller eser - [28] [103]

[28] “Aceb dervîş bizi çağırdı mı?” diyerek hemen odaya nazar eylediler. Gördüler ki dervîş-i mezbûrun yerinde *yeller eser*.”

“Yanıp yakılmak - [54]

[54] “Ey dervîş! Hele ben kendi derdim ile mükâleme ederek bahr-i efkâra dalıp şu bedbaht olan tâlî‘-i nâsâzımden *yanıp yakılırım*.”

“Yakasın bırakma - [56]

[56] “Amân o dervîşi sıkı tut ve *yakasın bırakma*! O öyle bir dervîşdir ki bize seni o himmet eylemiştir.” deyip oğlunu acele irsâl eyler.”

Yerinden sıçrayıp - [78]

[78] “...deyince, kız hemân *yerinden sıçrayıp*: “Aman efendim! Ancak bunca müddetdir benim mecnûn oluşum, senin içindir!”

Yüz tutmak - [83]

[83] “Fakat o ejderhâ, ağacın yanına gelip başladı ağacın kökünü oyup çıkarmaya. Ahmed Bey gördü ki ağaç yıkılmaya *yüz tutdu*. O zamân Kâdi‘l-hâcâta *yüz tutup*, “Yâ İlâhi! Kâdir ve Kayyûm olan Zü‘l-celâl Allâh-ı Mukavvî! Düşmüşlere sen destgîrsin.”

Yemîn veririm - [95]

[95] “Ben onlara bir tarz ile söyleyip *yemîn veririm*.”

Hikâyelerde ve manzum eserlerde kalıplaşmış sözler, genellikle edebi bir dilin parçası olarak kullanılır. “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” de de Türkçe atasözleri ve deyimlerin yanı sıra Arapça kalıplaşmış ifadelerle de rastlanmaktadır. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir:

Ale’r-ra’si ve’l-ayn- [25] Başım gözüm üstüne, bir nevi "emrin olur", "seve seve", "baş üstüne" demek gibi hem saygı hem nezaket içerir.

[25] “Derviş, “*Ale’r-ra’si ve’l-ayn*,” deyip köşke hurûc eyledi.”

Efkâr-ı bâtila etme- [13] Yanlış fikirlere kapılma, Aklını kurcalayan boş düşüncelere dalma.

[13] “Ey Şehzâde! *Efkâr-ı bâtila etme*. Ben senin nereden gelip nereye gideceğini bilirim ve sebep-i katlim olacağını dahi bilirim.”

Seyr ü temâşâ etmek - [98] [99] [118] Gizli anlamına bakarak izlemek ya da seyrederken içinde bir anlam aramak" demektir. Yani bir şeyi sadece görmekle kalmayıp, derin düşünerek bakmak anlamında kullanılır.

[98] “Şehzâde ise bâğların *seyr ü temâşâsına* iştîyâk ederek gelip, birinci bâğı feth-i bâb edip, içeriye dâhil oldu.”

Aşkında sâdık ve sabit-kadem olmak - [112] Aşk uğruna güçlü bir şekilde durmak. Sevdiğine sadık kalıp, hiçbir engel karşısında yılmadan devam etmek.

[112] “Lâkin her hâlde benî nev’-i beşeri imtîhân etmek lâzımdır ve âşık olan dahi dâimâ *aşkında sâdık ve sabit-kadem olmak* gerekdir. Eğer senin de aşkında sebâtın var ise Şehr-i Sabâ’ya azîmet buyur.”

Ciger pergâle - [126] Bir zorluk ya da engel anlamına gelir. Bu zorluklarla mücadele etmek, taşımak anlamındadır.

[126] “*Ciger pergâle*-sinde dâğ-ı pinhân olduğun bilmez”

Felek âyinesin siyah eyledi - [26] [43] [53] Felek: Kader, talih, zaman; genellikle insana karşı acımasız ve zalim bir güç olarak betimlenir.

[26] “Hâcî Mehmed bir âh-ı cângâh çekip *felek âyinesin siyâh eyledi*.”

Arkaik kelimeler, bir dilin tarihî gelişim sürecinde kullanımdan düşmüş, anlamı değişmiş veya yalnızca belirli edebî metinlerde varlığını sürdüren sözcüklerdir. Bu kelimeler, dilin geçmiş dönemlerine ait kültürel, sosyal ve zihinsel yapıyı yansıtma bakımından oldukça önemlidir. Klasik Türk edebiyatı metinlerinde yer alan arkaik kelimeler, çoğunlukla Arapça ve Farsça kökenli terkipler, saray ve bürokrasi diline özgü ifadeler, tasavvufî dönemin gündelik yaşamına ait özel kelimelerden oluşmaktadır. İncelenen metin her ne kadar klasik Türk edebiyatı geleneğine bağlı olarak bazı eski söyleyişleri ve dönemsel kalıpları barındırsa da, genel söz varlığı bakımından aşırı derecede arkaik kelime kullanımına yer verilmediği görülmektedir. Bu durum, metnin hem halk hem de saray çevresine hitap eden ara bir dil düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Kelime kadrosunun büyük bölümünün günümüz Türkçesinde karşılığı bulunan unsurlardan oluşması, eseri modern okuyucu için erişilebilir kılmakta; arkaik öğeler ise yalnızca metnin tarihî bağlamını hissettirecek ölçüde sınırlı bir işlev üstlenmektedir. Dolayısıyla hikâyede, dönem özelliklerini tamamen terk etmeden, fakat okuyucuyu zorlayacak ölçüde ağır bir dil kullanmadan dengeli bir üslup ortaya koyduğu gözlemlenmektedir. Eserde tesadüf ettiğimiz arkaik kelimeler ve bağlama göre anlamı şunlardır:

[11] “Tâ ki akşam olup kahve *kapkanıp* uyuyacak zamân gelip, kahvenin bir köşesinde uyuya kaldı.”

[11] **Kapkanıp:** Sakinleşmek, durgunlaşmak, sessizleşmek, tenhalaşmak, işlerin hafiflemesi.

Kelime cümlede: “Kahvenin kalabalığının çekilmesi, kahvenin sakinleşmesi, sessiz ve durgun hâle gelmesi” anlamında kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN LATİN HARFLERİNE AKTARIMI

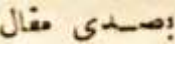
2.1. HİKÂYE-İ SÂHİR-İ HİNDÎ

[2] Râviyân-ı ahbâr u nâkilân-ı âsâr u tûtîyân-ı şeker-şiken-i şîrîn-i güftâr u muhaddîsân-ı rûzigâr, câmi'-i hikâyâtdan şöyle rivâyet etmişler ki: Zamân-ı sâbıkda bir pâdişâh-ı Azîmü's-şân var idi ki, ekâlîm-i seb'aya hükm-mecrâ idi. O pâdişâh-ı zîşânın tavk-ı inkiyâdından bir zî-hayât için istihlâs aslâ mümkün değil iken bir gün, dîvân-ı hümayûnda cem' ve küllisi dîvân durdukları hâlde bir dervîş-i pür-endîş, bâ-hayl-i teşvîş huzûr-ı pâdişâha şeref-yâb birle âh u efgân etmeye şurû' eyleyip o pâdişâh-ı [3] encûm-sipâh, dervîşin sebep-i efgânından su'âl buyurup, dervîş ise gâyet kederinden huzûr-ı pâdişâh olduğun derk edemeyip, "Vây zâlim! Bunca bana kadr eyleyüp, fakîr hâlîme rahm etmeyip, şimdi sebep-i tazarru'mdan mı su'âl ediyorsun?" diyerek nâ-sezâ söylemeye başlar. Pâdişâh ise dervîşin sû'-i ef'âlinden ve bed-güftârından pür-gazâb olup, "Dövün şu mel'ûnu!" diye emr eyledi. Huddâm-ı şâhâne ve mûcib-î fermân, dervîşin darb u ahzine ikdâm edip dervîş, bu hâl-i pür-melâli böyle müşâhede edince, dâriblerin darbelerinin mümenni'ası için sağ kolun onlara karşı dönüp, firâr yolun aramakta iken, ahâlî-i dîvân müşâhede eylediler ki, dervîşin kolu sâfî altındır ve şu altını ahz etmek hevesiyle dervîşin üzerine bir kat daha ziyâde gulûv eylediler ve dervîş ise kesret-i cem'iyetden firâr yolunu mesdûd görünce, cân başına sıçrayıp [4] vasat bahçede bir havz-ı natrabiyye gelip, "Yâ Hâfize'l-vücûd!" deyip, kendisini havza pür-tâb edip, suya daldı. Ahâlî-i dîvân, havz üzerine hücum edip her ne kadar sa'y u gayret eylediler ise de dervîşin nâm u nişânından bir eser müşâhede edemediklerinden nâşî bu vak'a acîb-i gayr-i münemmâdadır hayret olup, huzûr-ı pâdişâha mürâcaat birle, dervîşin suya dalıp nâ-bedîd olduğun ifâde eylerler. Lâkin pâdişâh, gayet gazabından bu husûsu ziyâde merak edip sebebine vâkıf olmak için bir adam talep eyler. Meğer pâdişâhın bir şehzâde-i zîşânı var idi. Onun nâm u meserret-nişânı Kays idi. Bu şehzâde, meğer huzûr-ı pâdişâhda mevâdd-ı bâne kıyâm edip, ba'de's-senâ pâdişâhı ifâde eyler ki: "Eğer ruhsat-ı âlîleriniz var ise, bu abd-i âciz bendeleriniz, diyâr-be-diyâr geşt u güzâr edip o dervîş-i bî-edebi her kande bulur [5] isem, kayd u bend ederek huzûr-ı şâhânenize getireyim." diye bu vechile bast-ı makal eyledi. Onun üzerine o şehinşâh-ı mu'azzam, şehzâde-i civân-bahta hitâben buyurdular ki: "Ey gözüm nuru, gönlüm sürûru oğlum! Eğer şu dervîşin haberin yâhud kendisini tutup huzûruma getirir isen sen benim veliahdımsın." diye ahd u peymânlar eyler. Ba'de, şehzâde-i civân-baht, huzûr-ı pâdişâhiden

mürahhas birle kendi olduğu dâiresine avdet eyledi. Fakat düşünür idi ki: “Acaba hangi tarafa ve ne kıyâfet ile gidersem şu dervîşi der-dest ederim?” diye kendi kendine der ki: “Evvelâ bu adam cin ehlinde olmak gerektir. Zîrâ ki, ahâlî-yi cinden mâ‘adâ kimse böyle acâ‘ib şeylere mâhir olamaz ve saltanat kıyâfetiyle dahi dervîş aramak münâsib değıl.” Kendisini tebdîl-i kıyâfet ile bir dervîş sûretine koyup cin tarafına âzimet eyledi ve birkaç gün mürûrundan [6] sonra bir dağın dibine gelip gördü ki vakitsizdir. Akşama yakın olup dağa revân olmanın zamânı geçmiş. Lâkin gördüğü hân misillü bir harâbe var. “Şu harâbede bu gece süknâ edip yarın sabâh giderim.” deyip o handa kaldı. Bir mikdâr râhat edip, namâz vakti erişir; kalkıp âbdest alır. Fârizâtını edâ edip oturur idi. Nısfu’l-leyl olup istirâhât üzere oturmakta iken ânı müşâhede eyledi ki, dakk-ı bâb olup üç nefer süvârî çıka geldik. Meğer bunlar harâmî imişler. Müşârûnileyh şehzâde, bunları görünce havf u dehşetinden nâşî acele kendisin bir tarafa bertâb edip gizlendi. Bu harâmîler ise atlarından inerek atlarını râhatlandırıp kendileri dahi içeri gelip istirâhate meşğûl oldular. Bir mikdâr geçip tâm râhat olduktan sonra berâberce getirdikleri mâl-ı ganâ‘imi bir yere cem‘ edip, beynlerinde taksîm eylemeğe [7] başladılar. Lâkin herkes kendi kısmetin aldıktan sonra bir cüz’î şey vasat-ı şürekâda kalıp, o üç neferin birisi bî-hesabı sinn-i refiklerinden büyük olmak münasebetiyle şu cüz’î şeyi bana verin diye niyâz eder. Birisi onlardan der ki: “Efendim, eğer zâtınız bizden büyüksünüz, fakat biz, gençlik cihetiyle ibâdu’llâhın cânın yakıp, mâlın ahz ederiz ve bazısı hıfz-ı mâl için kalkışır ise cânına kıyıp keseriz. Bunca vebâl ve günâha girip, şu mâlî size vermek münâsib değıl. Dursun, yarın her ne getirir isek bunun üzerine koyup kısmet eder dedikde.” diğere refikleri, “Peki,” deyip râzı olurlar ve kalkıp cümlesi yatarlar. Lâkin ileride zikrî sebkât eden sinnde büyük zât, kendi kendine inâd eder der ki: “Bunca vakit ben bunların illik ve sahrâ o beyâbânda refik olup gezerim ve kaç yerlerde bî-had ve bî-hisâb belâlardan kurtarıp hıfz etmiş iken, şimdi [8] bu kadarcık mâlî muzâyaka edip hıfz etsinler?” diyerek düşünürken uykuya varmaz. Arkadaşları tamâm uykuya daldıktan sonra kalkıp hançeri belinden çıkarıp uykuda olan refiklerinin ikisini de katl eyledi. Cemî‘ mâlî hıfz edip oturur iken kendisine susuzluk galebe eder. Maşrapayı ahz edip su getirmeye gider. Gelgelelim, bir taraftan şehzâde hikâyeyi böyle görünce: “Vay kâfir! Şu adamların ne sebebe ile katline bâis oldun? Eğer ben de sana Amân verir isem adam değılim.” deyip ayağa kıyâm birle o maktûllerin birinin seyfin ahz ederek o harâmî ile haylî cenk ederler. Âhiru’l-emr, müşârûn-ileyhân şehzâde kalkıp o harâmîye dilrâne: “Yâ Allâh!” deyip aşk ile bir seyf vurdu ki, o harâmîzâdeyi iki pâre eyledi. O anda subh-i sâdik ufuk-ı semâdan tulû‘ birle, şehzâde, emvâl-i mevcûdeyi kemâkâline heyeti [9] üzere bırakıp yola revân oldu. Kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek birkaç gün gidip o gece bir mahalde iskân ile ertesi sabâh yola

revân olup giderken, esnâ-yı râhda gördüğü bir dervîş-i perişân-hâl durmayıp gider. Şehzâde ise arkasında erişip selâm verdi. Dervîş dahi atın alıp refâkaten yola revân oldular ve esnâ-i râhda birbirlerine ne taraftan gelip ve ne tarafa gittiklerinden su'âl ederler. Şehzâde Kays, matlûbu olan dervîşin hikâyesini nakl ettiğimiz üzere beyân edip, o dervîşi aramaya gideceğini söyledi. Dervîş cevâbına tasaddi edip söyler ki: “Yâ hû erenler! Ben sana bir nasîhat edeyim de, eğerçi nâsibete-i hâlinden nasîhat dinler adama benzemiyorsun. Fakat ben bildiğim kadar sana söylerim; dinlersen hoş, eğer dinlemezsen sonunu sen bilirsin. [10] Sonunda çok nedâmet çekersin. Böyle bir müşkil şeylerin arkası sıra gitme! Zîrâ dervîş sihr-i câzûdan hâlî olamaz; insânı türlü helâke ilkâ' ederler. Sonra yed-i tazallümlerinden halâs yokdur. Her ne kadar ki şimdi sen dervîş kıyafetinde isen de fakat cebîn-i şevket âsârından ve şîrîn-güftârından ve tarz u ahlâkından şehzâdelik mevcud-i ma'îyyetdir. Eğer beni dinleyip nasîhat kabul edersen, bundan böyle geriye avdet edip kendi taht-ı hükûmetinde ayş u işretinde o dervîşi aramakdan ferâgat eyle.” diye bast-ı makâl eyledi. Şehzâde Kays, dervîşi aramakdan ferâgat etmeyeceğini anlatıp dervîş tekrâr cevâba mütesaddî olup eyder ki: “Ben bilirim, şu dervîşi aramakda senin başına çok belâlar gelir. Fakat her hâlde tövbeden ayrılma.” deyip, Şehzâde'yi vedâ' birle hâl-i sebîline teveccüh olup gitdi. Meğer bu dervîş, huzûr-ı pâdişâhda havza dalıp nâ-bûd ve nâ-peydâ olan dervîş imiş. Şehzâde'nin hüsn-i cemâline [11] ve şîrîn güftârına ve tâze civânlığına meyyâl olarak mâkam-ı nasîhatde Şehzâde'ye zuhûr etmiş idi ki belki Şehzâde şunu aramakdan fâriğ gele. Kays ise bir taraftan gelip bir şehir-i azîme dâhil oldu ve garîbü'd-diyâr olmak hasebiyle gelip kahvenin birinde iskân eyledi. Tâ ki akşam olup kahve kapkanıp uyuyacak zamân gelip, kahvenin bir köşesinde uyuya kaldı. Dervîş-i sâbıkû'z-zikr müşârun ileyh Şehzâde-i zîşân vedâ edip gitdikden sonra: “Şu Şehzâde Kays'ı bir muhavvef mühlikeye ilkâ' edelim de bakalım belki havf edip de benim ardım sıra dolaşmadan fâriğ gelir.” deyip ilm-i simyâ kuvvetimle Şehzâde'yi yatdığı mahalden kaldırıp Yemen sahrâlarından bir sahrâya bırakıp hâl-i sebîline geçti. Şehzâde ise ukudan uyanıp gördü ki ne olduğu şehirden ve ne de sâkin olduğu kahveden bir eser var. Belki yer yer beyâbâna tebeddül eylemiş. Mûmâileyh [12] Şehzâde, havf u haşyetinden pür-ıztırâb olup kaldı. Bir haylî zamândan sonra aklın başına cem' eyleyip tefekkür eyledi ki: “Şimdi benim başıma böyle bir kazâ-yı nâgehânî geldi. Böyle bir pür-beyâbânda korkmanın fâ'idesi yokdur. Hemân bir taraftan bir yol bulup gitmenin çâresine bakmalı.” deyip sahrânın bir tarafın dönüp, “Tevekkeltü ala'llâh,” diyerek yola revân olup gitmekde iken, onu gördü ki uzakdan bir sevâd-ı mu'în oldu. Onun üzerine o tarafa müteveccihen durmayıp sür'atle yürüyüp o sevâda erişdi. Gördü ki bir müzeyyen hândır; fakat kimse yokdur. İnsandan hâlîdir. Hak Te'âlâ Hazretleri'ne şükür edip dâhil-i hân oldu. Dedi ki:

“Bu gece burada istirâhât edip yarın sabâh hâl-i sebîlime giderim.” deyip istirâhâte meşgûl olmak için kapıyı kapayıp oturur iken gördü ki kapı çaldı. Şehzâde tefekkür eyledi ki: **[13]** “Hiç söylemeyem; her kim ise kapıyı çalar çalar gider.” diye düşünürken kapıyı çalan adam öyle bir hiddetle telâş edip haykırır ve eyder kim: “Ey Şehzâde! Efkâr-ı bâtila etme. Ben senin nereden gelip nereye gideceğini bilirim ve sebep-i katlim olacağını dahi bilirim. Lâkin ne çâre, kazâyâ râzıyız.” deyip bast-ı makâl⁶⁸ eyledi. Şehzâde ise ismiyle çağrıldığına mahnûk olarak durup kapıyı açdı. Gördü ki bir civân-ı nevresîde hatt-ı hâl ay yüzüne hayret, gün cemâline ser-gerdân, mânend-i servdir çemen-i hırâmân-ı esb-i bâd-pây-ı tîz-reftâra süvârdır. Şehzâde’ye selâm verip o dahi “aleyk” alıp civân atından piyâde olup atını bir semt-i hânda bir mahale bağladı. Şehzâde’ye hitâben: “Ey baba dervîş! Bir kahve pişir, içelim.” Şehzâde: “Efendim, kahve takımı yokdur.” diye cevap eyledi. Civân ayağa kalkıp odanın birinden bir kahve takımı getirip **[14]** kahve pişirip nûş eyledikten sonra yemek tedârikinde oldular. Vaktin iktizâ ettiği yemeklerden pişirip yemeğe başladılar. Birkaç lokma tenâvül olunup dururken gördüler ki ta’âm üzerinde bir gürültü peydâ olur ise civân, hiç o tarafa sem’-i itibâr eylemeyip yemeğe meşgûl oldu. Öyle yemek ile meşgûl iken def’â bir gürültü daha zuhûr eder. Bir de onu görürler ki bir kesik kol atarlar, doğru sofranın üzerine düşer. Civân dönüp söyler ki: “Ey zâlimler, bunca müddet-i vafireden beri bana râhat vermeyip uğraştırdınız. Şimdi ise bir Tanrı misâfirim olup onun ile ekl-i ta’âm edene kadar ruhsat verin de sonra sizinle ceng ü cidâl ederim.” deyip ta’âma şurû’ etti. Def’ât-i sâniyede dahi bir kesik kafa atarlar. Civândır ânı müşâhede edince, Şehzâde’ye hitâb eder ki: “Ey Şehzâde-i civân-baht, iş işten geçti. Ancak bu iş bizlere kaldı. **[15]** Zîrâ bunlar cin tâ’ifesidir. Sen bunların darbına tâkat getiremezsin. Fakat senin göreceğin iş şu ki nerdübân başında durup eğer ki yukarı çıkmaya gelirler ise ruhsat vermeyip bana ihbâr eyle.” diyerek, Şehzâde’yi nerdübân başına vaz’ birle kendisi yukarı çıkıp tâ’ife-i eşkiyâ ile cenge şurû’ eyledi. Civân İbrâhim ceng ü cidâl eylemekde olsun, bir tarafda Şehzâde ânı müşâhede eder ki hânın derûnunda bir gâlebe zuhûr eyler. Şehzâde acele yüksek arz ile: “Yâ İbrâhim, eriş! Zîrâ derûn-ı hânda bir galebelik vardır,” der demez, civân İbrâhim, aşağı iner. Görür ki cin tâ’ifesi zuhûr eylemiş. Def’â seyfin üryân edip bunlar ile haylî ceng ü cidâl edip cümlesini hâk-i yeksân eyledikten sonra cevâba tasaddî eder ki: “Ey Şehzâde, şimdi seninle hânın derûnunu tecessüs edelim. Zîrâ tâ’ife-i cinden câzû çok **[16]** olur; belki saklanır da gece bize bir keder ederler.” deyip derûn-ı hânda kırk oda olup otuz dokuzun arayıp kimseyi

⁶⁸ Metinde şeklindedir. Metindeki bu türden hatalara dipnot sayısının artmaması için ayrıca işaret olunmadı. .

bulamayınca nihâyet kırkinci odaya girip baktılar ki tâze toprak dökmüşler. Toprağı bir tarafa çekip gördüler ki bir tahta seng var. Tahta sengi kaldırıp baktılar bir lağım var. Şehzâde ile berâber lağıma inip bir haylî zamân gitdiler. Gördüler ki o araya bir tâbût vaz' etmişler. İbrâhim el uzatıp tâbûtun kapağın kaldırıp gördüler ki bir cenâzedir, tâze gasl olunmuş. İbrâhim, cenâzeyi tâbûtan çıkarıp yere yatırıp kendi belinden hançeri uryân edip cenâzenin başını kesmek murâd eyledi. Şehzâde Kays o hâli müşâhede edince: “Amân efendim!” Ne yapıyorsun günâha girme zîrâ bir bî-rûh meyyitdir. Niçin bunun başın kesersin deyince: İbrâhim cevâba tasaddî eyleyip buyurur ki [17] “Ey Şehzâde! Şu cenâze değil bu bir câzûdur. Şimdi ben bunu kesmez isem gece bu beni keser.” der. Şehzâde Kays eyder: “Hayır efendim, bu meyyitdir. Zîrâ meyyit kalkıp gece adam katl eylesin? Bu iş olur iş değildir ve muhâl kabîlindendir.” der. Bu vechile bast-ı makâl edince o zamân, İbrâhim bî-tekrâr cevaba mütesaddî olup Şehzâde'ye hitâb eyler der ki: “Ey Şehzâde! Şimdi sen bu meyyitin katline râzı olmadın. Fakat sana şu kadar su'âl ederim ki, mâdemki şu meyyitin bir tarafın kesesin yâhud bir yara vursan, kan cereyân eder mi etmez mi?” dedikde: “Evet efendim, meyyitin canı olmadığı gibi kanı dahi olmadığı mu'indir.” dedikde. İbrâhim o zamân, kendi hançerini meyyitin alnına vurduğu gibi kan cereyân edip âb-ı revân gibi akmaya başlar. “Gördün mü Şehzâdem? Şu cenâze ölü değildir.” der. Şehzâde Kays eyder ki: “Efendim, çün bu meyyit tâze vefât edip yeni gasl etmişlerdir de [18] onun için cereyân eder.” deyince, İbrâhim gördü ki Şehzâde onun kesilmesine râzı olmaz ve her vechile mâni' olur. Onun üzerine İbrâhim meyyitin cerh eylediği mahallini bağlayıp tâbûta vaz' birle taşra çıkıp yine evvel ki minvâl üzere tahta sengi kapayıp üzerine türâb çekip gelip odanın birindeistirâhâte meşgûl olup İbrâhim def'â cevâba mütasaddî olup der ki: “Ey Şehzâdem! Ben kırk gün kırk gecedir bu eşkıyâ elinde giriftârim. Hîç gözüme nevm girmedi. Sana ricâ ve niyâz ederim ki, sen beni bir mikdâr gözle ben de şöyle biraz nevm ileistirâhât edeyim lâkin sen beni bırakmadın ki o câzûyu kesem ama beni ziyâde gözetleyesin zîrâ o nâbekâr beni keser.” deyip silâhlarını çıkarıp başı altına koyup uyudu. Şehzâde Kays, oturup İbrâhim'in köşegin çekerken onu gördü ki gâ'ibden bir fiske taşı şem'âdâna değdi. [19] Şehzâde Kays, anı müşâhede edince kendisine vehime gâlebe olup şu kadar tefekkür eyledi ki: “Cin tâifesi çerâğa âşık olurlar da; onun için taş atarlar.” derken gördü ki bir taş daha atdılar. Bunu da müşâhede edince kendisine havf u haşyeti ziyâdece olduğundan hemân İbrâhim'i uyandırırım derken bir taş daha gûyâ dest-i kazâdan red olup şem'âdâna değdiği yerle şem'âdan sönüp bir adam, Şehzâde Kays'ın boğazına sarılıp, Kays ise, şiddet-i havf u telâşından “lo lo” etmeye başladığı anda ol adam, Şehzâde Kays'ın taharrükü sûretinden İbrâhim olduğunu derk ederek bundan ferâğat birle bî-çâre İbrâhim'in esnâ-yı nevmde başını bedeninden cüdâ

eyledi ve İbrâhim bî-çârenin atına süvâr birle hânın kapısını açıp yola revân olup gitdi. Bir tarafda Şehzâde, hikâyeyi böyle görünce lâ-ya‘kıl düşüp kalmışdı. Nesîm-i [20] sabâ-dem subhda vücûd-ı nâ-mevcûd, Şehzâde Kays’a degdikde hâb-ı gafletden bî-dâr olup baktı ki İbrâhim’in başın kesip ve atın alıp gitmişler. “Âh, bî-çâre İbrâhim!” diyerek âh u efgân etmeye başlayıp ve lağımında ki cenâzenin câzû olduğun derk edip câzûnun bâ’s-ı hayatı İbrâhim’in sebeb-i vefâtı olduğunu ziyâde esef edip lâkin “İzâcâ‘e’l-kaderu ‘umiye’l-basar”⁶⁹ fehvâsınca kendini iskât edip istedi ki kalkıp bir tarafı tutup gide. Nâgehân, onu gördü ki hânın dışarısında üç süvâr peydâ oldu. Şehzâde Kays, bu süvârlardan bir yol su’âl edeyim derken, süvârlar erişip Şehzâde’ye selâm verdiler. Şehzâde dahi “Aleyk” aldıktan sonra süvârlar su’âl eylediler ki: “Bu gece burada mı iskân eyledin?” Şehzâde, dahi “Evet, burada idim.” deyince, “Öyle ise sana bir kimseyi su’âl edelim; gördün ise cevâb ver.” dediler. Şehzâde, “Peki.” deyince, dediler ki: [21] “Şu hey’ette ve kıyâfette bir adam gördün mü?” deyince; Şehzâde bir âh çekip, âh u efgân ile ve yüksek avâz ile tazarru’ eylemeye başladı. Sebeb-i tazarru’ndan su’âl eylediler ise de Şehzâde, hikâyeyi mine’l-evvel ile’l-âhir nakl u beyân eylediği anda süvârlar kendilerin atlarından yere salıp âh u enîn eylemeye başladılar. O anda süvârlardan biri, dîvâne Şehzâde’nin katline ikdâm eyledi. Berûkiler ne kadar mâni’ oldular ise müfîd olmadı. “İllâ, ben bunu katl edeceğim.” deyince, o zamân müşârûn ileyh Şehzâde, vâr kuvve-i bâzûya verip bunlar ile haylî ceng ü cidâl eyledi. Âhiru’l-emr, Şehzâde mağlûb olup onlar gâlib gelince, Şehzâde’yi yatırıp başın bedenden cüdâ etmekde iken Şehzâde, Kâdiyü’l-Hâcât’a münâcât durup eyder ki: “Yâ İlâhî, yâ Kâdire’l-Kayyûm! Vay düşmüşlere destgîr olan Allâh! Şu zâlimlerin yed-i tezallümlerinden sen bu bî-çâre kulunu halâs eyle!” deyince ânı müşâhede [22] eyledi ki bir dervîş zâhir oldu. Bunların yanına gelip süvârlara su’âl eyledi ki: “Şu bî-çâre nin kabâhati nedir? Niye katl edersiniz?” Bunlar, dervîşin sözlerine hiç sem’-i itibâr eylemeyip şehzâdeyi katl etmeye ısrar ederler. Dervîş, bunlara pür-hiddet olup tez elden bir efsûn okuyup ilm-i simyâ kuvvetiyle Şehzâde’yi bir bıldırcın hey’etine tebdîl eyledi. Şimdi bu hâl-i pür-hikmeti süvârlardan müşâhede edince, o zamân dervîşin üzerine gûlûv eylediler. Dervîş bakdı ki olmaz, tez elden bir efsûn okuyup kendisin dahi şâhîne tebdîl edip, ikisi birden pervâz eylediler. Bir haylî mesâfe tayy eyledikten sonra bir bir beyâbâna nâzil oldular. Dervîş, o anda bir efsûn okuyup yine evvelki hâllerine tebeddül oldular. Dervîş, o zamân be-tekrâr mütesaddî-i kelâm olup der ki: “Ey Şehzâdem! Dervîş aramanın sırrın müşâhede eyledin mi? Bak, seni ne helâke ilkâ eyledi. Ben sana [23] demedim mi dervîş kısmı sihrbâz olurlar; adamı bin türlü helâke ilkâ

⁶⁹ “Kader gelince göz kör olur.”

ederler? Hattâ seni kahveden esnâ-i nevminden bu beliyeye ilkâ eden o dervîşin sihridir. Eğer beni dinler isen ve nasîhatim ile âmil olur isen, gel bu dervîşin aramasından ferâgat eyle. Zîrâ bu def'â dahi seni bir beliyeye ilkâ eder de ben o tarafda bulunmam. Seni bir helâke ata sonra kendini kurtaramazsın. Son peşîmânlık dahi fâ'ide etmez. Zîrâ senin gibi vakt-i evâ'inde bir tüccârın oğluna olduğu, sana dahi olur. Ol senin gibi dervîşin sözünü dinlemeyip nice bin helâke dûçar oldu. Eğer dervîş erişmemiş olaydı, helâk olaydı, eyi olur muydu?” deyince, Şehzâde Kays, du'â ve senâ eyledikten sonra, “Nicedir o hikâye?” dedi. Dervîş şu vechile hikâyeye bed' eyledi: “Zamân-ı kadîmde ve sâlifü'l-'asr u'l-evânda, bir Melikü'l-Azîmü's-şânın zîr-i idâresinde Hâcî [24] Mehmed Ağa isminde bir tüccâr olup, mâlın hesâbını ancak Allâh-ı Zü'l-celâl hazretleri bilir idi. Hâlbuki mûmâileyhânın dâr-ı dünyâda bir evlâdı olmadığı hasebiyle gâyetle mükedder idi. Lâkin Hâcî Mehmed'in âdeti bu idi ki her gün fukarâ için nân u nemek sebîl eder idi ve Kâdî'ül- hacât'a dâimâ salât-ı hamda ile niyâz ederdi ki: “İlâhî yâ Rab! Bu âciz, günâhkâr kuluna bir erkek evlâd ihsân eyle de bu âciz, bî-dermânde kulunun fukarâ için guşâd eylediği kapıları kapanmasın.” der idi. Günlerden bir gün, âdet-i sâbıkası üzere fukarâlar gelip gitmekde iken, anı müşâhede eyledi ki konağın kapısından bir dervîş girdi. Yukarı çıkıp doğru gurebâ sofralarının başına gelip o arada dolaşırdı. Mûmâileyh Hâcî Mehmed Ağa dahi fukarâlara bi'n-nefs kendisi hizmet eder idi. Bir de onu gördü ki bir dervîş, oturmayıp gurebâ sofralarına müşâhede eder. Hâcî Mehmed Ağa, [25] dervîşe hitâb edip buyurdu ki: “Ey sultân! Burada ayak üzere durup kendinize ezâ ve cefâ eylemeyin. Şu tarafta bir boş sofa var, o arada otur.” deyince dervîş kelâma âgâz edip buyurdu ki: “Hayır efendim, bendenizin karnı tokdur. Fakat bizler bir âciz dervîş, hakîr bir kimseleriz. Yalnız muhabbet ile ve böyle telezzüz olunacak cemiyetlerin müşâhedesıyla kifâf-ı nefis eyleriz.” deyince o Hâcî Mehmed, gâyetü'l-gâye bir akıllı nâs olduğundan her bir kelâmı his eder idi. Şimdi bu dervîşin böyle hikmetâmîz sözlerin gûş edince cevâb olarak buyurdu ki: “Ey dervîş, hikmet-şinâssın! Mâdemki bunları seyretmek istersin, şuradaki köşke çıkın da râhat ederek seyreyle. Ba'dehû senin ile muhabbet edelim.” Dervîş, “Ale'r-ra'si ve'l-ayn,” deyip köşke hurûc eyledi. Akşam dahi karîb olduğundan sonra, Hâcî Mehmed Ağa dahi [26] dervîşin yanına giderek muhabbetde ber-devâm eylediler ve esnâ-û muhabbetde, Hâcî Mehmed bir âh-ı cângâh çekip felek âyinesin siyâh eyledi. Bir hâyli tefekküre vardıkdan sonra, dervîş kelâma âgâz edip buyurdu ki: “Efendim, bu ne hikmet ki sizin gündüzünkü olan zevkiniz ne; şimdi ki âh u figânınız nedir? Zîrâ bu işe pek ziyâde merak eyledim. Beni bu işden haberdâr eyle.” deyince, o zamân Hâcî Mehmed buyurdu ki: “Ey dervîş- i pür-hîkmet benim bu dünyâca hiçbir kederim yok. Şu kadar var ki Allâh zü'l-celâl Hazretleri'ne bî-hâd ü bî-hesâb hamd ü senâ etmeğe benim gibi âsî, mücrim, günâhkâr kuluna

bunca mâlı verdi. Lâkin bir erkek evlâd ihsân eylemedi ki benim ömrüm âhir olduktan sonra şu benim yerim dönüp gece gündüz men' ola, gurabânın göynün kırmaksızın konağın kapısını açıp fukarâya tasadduk eylesin diyerek onun için âh ederim.” [27] O zamân dervîş mütesaddi-i kelâm olup der ki: “Benim efendim hazretleri, her bir şeyin vakti, sâ'ati vardır. Allâh Te'âlâ hazretlerinden her ne istersen de verir. Cümle şeyi yokdan var eden ve hattâ bunca müddet vefât eden meyyiti Hayy eylediği gibi size dahi bir erkek evlâd ihsân eder inşa'llâh.” deyip, koynundan iki aded yazılı kâğıt çıkarıp “Alın bunları; birini zât-ı âlileriniz, birini dahi hareminize ekl etdirin. İnşâa'llâh bu geceden itibâren hesâb edin, efendim.” dedi. Ba'dehû, Hâcî Mehmed Ağa, hareme girmekde iken hüddâmlarından ikisin yanına çağırıp dervîşin sabâha kadar beklemesinde te'kîd ve tenbîh eyledi. Dâhil-i harem eylemekde olsun hüddâmlar gelip dervîşe mahsûs olan ferrâş döşeyip kendileri dışarı çıkdılar. Dervîşdir, postun yayıp geçip üzerinde karâr eyledi. Hüddâmlar ise kapının önünde beklemekte [28] iken kendilerine bir nevm galebe edip yatıp uyuya kaldılar. Birde uyanıp “Aceb dervîş bizi çağırdı mı?” diyerek hemen odaya nazar eylediler. Gördüler ki dervîş-i mezbûrun yerinde yeller eser. Bunların akılları zay' olup ne edeceklerin bilemediler. Şundan havf ederlerdi ki yarın efendi, dervîşi su'âl eder ise ne cevâb verelim diyerek subh-ı sâdık zuhur eyledi. Birde onu gördüler ki efendi haremden taşra hurûc eyler eylemez mezbûr dervîşi su'âl edince, hüddâmın cevâb verdiler ki: “Efendim, siz nasıl bilir iseniz biz de öylece biliriz. Zîrâ akşam sizler harem-i hassalarınıza dâhil oldunuz, bizler de dervîşin yatağın yapup kapıdan çıkıp kapının dışarısında beklemekte iken, o kadar müşâhede eylediği dervîş odanın derûnunda yoktur. Hemân der-hâtır edip cümle tarafı aradık hattâ [29] minder ve döşek, yastık, yorgan cümlesin yırtıp içlerini aradık. Yine öyle iken bulduk” diyerek bu vechile bast-ı makâl eylediler. Onun üzerine efendi taaccüb ederek kendi zevk ü sefâlarında oldular. Bir taraftan hanımefendi kendisin yoklayıp hâmile olduğun müşâhede edince efendiye müjde eyler. Lâkin günlerde bir gün günü tamâm olup dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika ve dokuz saniye olunca dünyaya bir erkek evlâdı zuhûr eyledi. Onun velâdeti münasebetiyle kırk gün kırk gece şenlikler eyleyip, velideyni azîm mesrûr oldular ve sevinçlerinden ne türlü fukarâyı şâd u handân ederler idi. Ve bir de müneccimleri ve âlimleri cem'i birle müşâbihînleri zikr ve tesbîh; ulemâlar duâ ve senâ ederek, müneccimler usturlâba nazar ederek mahdûmu-pâkın ismin tesmiye ederken, mezbûr dervîş çıkageldi. O anda kelâma [30] âgâz edip buyurdu ki: “Ey hüzzâr-ı meclis! Bu çocuğun ismi Ahmed'dir.” diyerek tesmiye edip nâ-bûd u nâ-peydâ olup gitdi. Hüzzâr dağılıp, ale'l-acele Ahmed Bey'e lâlâ ve dâyeler ta'yîn edip beslemekte. Beş yaşına geldikte, hocalar ta'yîn edip terbiye ve ta'lîmi için tenkîd ve tenbîh etmekde olsun, hikâyeyi gayrı taraftan dinle. Bir gün mûmâileyh

Hâcî Mehmed sabâh namâzı için câmî-i şerîfe gider. Namâzı kılıp cemâat mescid-i şerîfden taşra olurlar. Bir de bakarlar musallâyâ bir erkek çocuk bırakmışlar. İmâm Efendi çocuğu yedine ahz ederek diledi ki cemâatin birine versin. Hitâb eyledi ki: “Ey cemâât! Bu çocuğu sizden kim alır?” deyince, her birileri kendi evlâdlarından şikâyet etmeye başladıklarında, içlerinden birisi ileri gelip hoca efendiye hitâb eyledi ki: “Ey Hoca! Bizden bu çocuğu hiçbir [31] kimse almaz, alan olur ise Hâcî Mehmed Ağa alır. Ondan mâ‘adâ evlâd aşklısı kimse yokdur, deyince o sâ‘at hoca efendi, Hâcî Mehmed Ağa’nın bulunmasını tenbîh eyleyince, Hâcî Mehmed Ağa dahi o mahalde bulunduğundan, hoca efendi çocuğu ona teslîm ederek, Hâcî Mehmed Ağa dahi çocuğu bağrına basıp alıp hânesine götürdü. Ona dahi ale‘l-acele dâye ta‘yîn ederek beslenmekde olup, kendi çocuğu Ahmed Bey ile büyüyüp berâber birlikde hoca ta‘yîn olunarak terbiye olunurlar idi. Lâkin bu çocuklar ikisi bir büyüdüğünden kendilerine karındaş zannederler idi ve bu çocuğun ismini Hasan Bey tesmiye etmişler idi. Hasan Bey, kendisinin Hâcî Mehmed Ağa’nın oğlu olmadığını öğrenmiş idi. Dâimâ fitnelik düşünürken, Hâcî Mehmed Ağa bir gün ziyâdece nâ-mizâc olup, kendi oğlu Ahmed Bey’i yanına çağırıp nasîhat ve vasiyet eyledi ki: “Ey oğlum, [32] işte benim ömrüm âhir oldu. Gayrı ben bu hastalıktan iflâh olmam. Lâkin sana şu kadar tenbîh ederim ki bu ana kadar senin o karındaş diye bir mahalde büyüdüğün, senin asıl karındaşın değil. Lâkin ben dâr-ı fenâdan dar-ı bekâyâ rihlet eyledikten sonra, kendisini buradan boş ihrâç eyleme. Bir mikdâr akçe ve bir mikdâr eşyâ ilen bir hâne kendisine veresin ve bir de yine böylece fukâraya tasadduk eyle.” diyerek tekîd ve tenbîh eyleyip ruh-i şerîfini Cenâb-ı Hakk’a teslim eyledi. Ahmed Bey âh u figân ederek techîz ve tekfinini görüp defin eylemekde, Hasan Bey dahi bazı kendisi gibi mechûl zât adamlara kemik yalatdırmakda ki yani Hâcî Mehmed Ağa’nın asıl evlâdı budur, Ahmed Bey sokaktan gelme olması için çabalamakda olup, Ahmed Bey günlerden bir gün cevâb eder ki: “Ey birâderim, pederim merhûm oldu. Lâkin şimdi sana bir mikdâr [33] akçe vereyim ve bir konak ve bir hân vereyim de, sonra bana inkisâr eyleme ve pederime dahi la‘net eyleme.” deyince o zamân Hasan Bey: “Vay acâ‘ib! Ne demek, Hâcî Mehmed Ağa’nın evlâdı olayım ve seni pederim câmî kapısından getirsin de, şimdi bana akçe vereceksen de bilmem ne vereceksen de beni kapıdan taşra çıkarmak istersin!” diyerek, bunlar birbiri ile nizâ‘ eyleyerek âhiru’l-emr şerî‘ate gitmeye karar verdiler. Der-akab, o veled-i zinâ Hasan Bey acele şâhidlere gidip, beyânlarında zuhûra gelen nizâ‘ları beyân edip, bunlara birer mikdâr daha rüşvet yedirerek şâhidliğe gelmelerini niyâz eyleyip, o aradan dâhil-i şerî‘at oldular. Hâkim efendi bunları söyledip bakar ki ikisi de, “Ben merhûmun oğluyum.” diye dava ederler. Hâkim onları şâhîde havâle eyler. Acele Hasan Bey gelip şâhidlerin ahz ederek huzûr-i hâkime gelirler. Tekrâr

bunlar davalarına [34] durup, şâhidler istenip, Hâkim Efendi su'âl eyledi ki: “Bunlar hangisidir Hâcî Mehmed Ağa'nın mehdûmu?” deyince, şâhidler cümlesi bir lisândan: “Bugün dünyâ, yarın âhiret aynâ; küllü küll Hâcî Mehmed Ağa'nın mahdûmu Hasan Bey'dir. Ahmed Bey câmî kapısından gelmiştir.” deyip şâhidleri makbûl olunca Ahmed Bey'in yedinde bulunan mâlî emlâkın cümlesini ahz ederek Hasan Bey'e verdiler. Hattâ konakdan dahi çıkarmaya ikdâm edince, Ahmed Bey'in ehîbbâsından biri gelip: “Ey Hasan Bey, gayrı bu kadar kifâyet eder. Gayrı bırak, konakta otursunlar.” dediklerinde, o zamân dîvâne Ahmed Bey'i vâlidesi ilen sefil ü ser-gerdân bırakıp gitdiler. Bunlar dahi bir iki gün aç kalıp, bir çâre bulamadıklarından kalkıp bakar, elbise gâsl etmeye karâr verip, Ahmed Bey çarşıdan toplayıp getirmekte, vâlidesi dahi evde gâsl eder idi. Bir vakit böylece geçip [35] giderken bir gün Ahmed Bey hânesinin kapısına çıkıp tefekkür edip dururken bir de onu gördü ki ol sefîh oğlan, pederinin atına süvâr olup geçer. Ahmed Bey'i kapının önünde gördüğü birle: “Vây Hâcî Mehmed Ağa'nın öz oğlu! Ne durursun? Hindistân'dan mâl geldi. Senin i'tibârın vardır, gidip o mâldan sen de ahz eylesen.” diyerek çıkıp gitti. Onun üzerine, dîvâne Ahmed Bey zaten bağı yanık iken bu kelâmın istimâ'ından bir kat daha alev-gîr olup, çeşm-i şehlâsından bahârın bulutu gibi yaşlar saçarak vâlidesine gelip hitâb eyler ki: “Ey vâlîde, bana bir mikdâr akçe ver. Gidip bedestenden Hind mâlî ahz edeceğim. Zîrâ o veled-i zinâ gelip bana şu vechile hakâret eyledi.” deyip hikâyeyi nakl eyledi. O anda vâlidesi, çıkarıp nezdinde bulunan akçeyi teslim ederek Ahmed Bey, doğru bedestene gidip, pederinin [36] ehîbbâsından birinin nezdine vararak hikâyeyi nakl ederek o mâldan bir şey ahz edivermesini istircâ eyleyince der-akab, o arada ağzı kapalı bir sandık mezâd olurdu. Hemân acele ona pek urup, ol sandığı ahz eylemek emelinde iken, ol veled-i zinâ o sandığı Ahmed Bey ahz edeceğin hissedince artırmaya başlar. Bir taraftan Ahmed Bey'in iskân eylediği dükkânın sahibi, dellâlî çağırıp hikâyeyi min-evveli ile'l-âhiri nakl edip ve sandığa Ahmed Bey'in müşteri olduğun söyler. Dellâl ise doğru sandığın sahibi olan tüccâra gelip, Ahmed Bey'in tevellüdünden bu ana gelinceye kadar hikâyesini birer birer nakl ü beyân eder ve o sefîh oğlanın bî-çâreye eylik garaza mebnî olduğun ifade eyler. Tüccâr, Ahmed Bey'in ahvâline ziyâde acıyıp bir akçe ahz etmeden sandığı hediye tarîkiyle Ahmed Bey'e teslim eder. Ahmed Bey, sandığı aldığı birle hamâla [37] verip hânesine götürdükden sonra acele açıp bakar ki derûnunda bir âfet-i devrân, bir mahbûbe-i cihân ve Melik Süleymân kızı bî-rûh gibi lâ-yâ' kıl yatur. Dîvâne Ahmed Bey, bunu böyle görünce hüsn-i cemâline hayrân ve ser-gerdâne olarak gül-cemâlinden şeftâlilerin düşürmeye başlar. O zamân vâlidesi, bu hâlî müşâhede edince: “Amân evlâdım, sen ne yapmak istersin? Bu bir meyyitdir. Meyyitin bûsesi alınır mı? Ve hem günâhdır. Sen ordan savuş.” deyince, oğlanın akli başına gelip tefekküre daldılar. Şimdi vâlidesi

kelâma âgâz eyleyüp dedi ki: “Oğlum, bizim kendi derdimiz bize yeterken, bu da başımıza büyük bir derttir ki eğer biz bu meyyiti taşra çıkarsak, bize ne derler oğlum bilir misin? Şimdi biz bunu imâma ve cemâate haber versek derler ki: “Gördün mü, bu tâzeyi nereden getirdiler ise getirmişler, mâlın ahz kendisini telef eylemişler?” [38] diyerek “O zamân aceb hâlimiz nice münce olur. Evvelki hakâret hîçbir şey değildir.” dedikde der-hâtır edip ifâde eyler ki: “Ey vâlide, bu nâzenin mutlak ölmemiştir. Bana çabuk bir âyine getir.” deyip vâlidesi der-akab bir âyine getirerek oğlu Bey’e verir. Ahmed Bey dahi o âyineyi o sandıkdaki civânın ağzına tutup bir mikdârdan sonra baktı ki, âyinenin üzeri demân bağlamış olduğundan ifade eyler ki: “Ey vâlide, mutlak bu sağdır.” dedikde vâlidesi acele bir mikdâr gül suyu getirip o civânın mübârek gül-cemâline serpererek bir iki sâ’atden sonra kızın akli başına gelip, bir de baktı ki bir yabân mahaldedir. Yanında bir tâze civân ile orta yaşlı bir hatun var. Su’âl eyledi ki: “Burası neresidir? Ben neredeyim ve beni kim getirdi?” deyince, Ahmed Bey cevâba mütesaddî olup buyurdu ki: “Efendim, burası bir şehir-i azimdir. Lâkin sizin [39] ‘an-asıl beldeniz neresidir ve ne isim ile tesmiye olunursunuz?” demekde iken, o zamân o nâzenin bir âh-ı cân-gâh çekip, bir zamân bükâ’ eyleyip düşüp bayıldı. Acele Ahmed Bey’in vâlidesi, o nigâr-ı nâzenin mübârek gül-cemâline gül-i âb serpererek, akli başına geldiği anda: “Efendim, bende-i câriyelerinize Gül Ferâh tesmiye eylemişler.” deyince, bunların olanca elem ve kederleri, Gül Ferâh’ın çehre-i gül-penbesi gibi sürûr u ferâha mübeddel olunca bî-tekrâr Gül Ferâh Bânû kelâma âgâz edip buyurdu ki: “Ey Ahmed Bey! şimdi böyle oturmak ferâh vermez ve hem bizim işimize elvermez. Zîrâ sende hiçbir şey yok ve bendenizde dahi bir şey yok. Böyle açlık ile telef-i nefis eylemek dahi câiz değildir. Hemân bir çâresine bakalım. Hem sizin gergefiniz yok mu ki, hîç olmaz ise çevre işler satarız da onun ile kifâf-ı nefis eyleriz.” deyince, o vakit Ahmed Bey buyurdu ki: “Efendim, [40] bendeniz bir ağaçdan gergef yaparım.” diyerek tavan tahtaların söküp bir gergef kurdu. Onun üzerine, çarşıdan bir mikdâr harîr ile bir beyâz dülbend ahz edip getirdi. Gül Ferâh Bânû, onları ahz ederek mahfî bir odaya girip nakış işlemeye mübâşeret eyledi. Yirmi beş gün deyince, odadan taşra çıkıp Ahmed Bey’e buyurdu ki: “Ey Ahmed Bey! Şimdi bu çevreyi fûrûht eyle.” deyip Ahmed Bey’in yedine çevreyi teslîm eyledi. Ahmed Bey çevreyi alıp kendi kendine mutâla’a eyledi ki: “Şimdi ben bu çevreye beş kuruş masârif eyledim. Beş kuruş ziyâdesine verir gelirim.” diyerek mutâla’a eylemekde iken, Gül Ferâh Bânû buyurdu ki: “Ey Ahmed Bey! Şimdi sen bu çevreyi kaç kuruşa vereceksin?” dedikde, buyurdu ki: “Efendim, beş kuruş masârif eyledik. Beş kuruş ziyâdesine verir gelirim.” deyince: “Hayır efendim, hâlâ yüz kuruşa [41] iki yüz, üç yüz kuruşa veremem. Yâ kaç kuruşa verirsin?” dedikde, buyurdu ki Ahmed Bey: “Şimdi bu çevreyi al bedestene git. Bedestende bir ahabân

yok mu? Ona götür, bin kuruş al gel.” dedikde, Ahmed Bey ta‘accüb eyledi ki: “Ben de bu kızı bir akıllı zan ederdim. Lâkin bu bizden de mecnûn imiş.” diye alıp doğru bedestene azîmet eyledi. Orada olan ehîbbâsının dolabına oturdu. O çevreyi yüzüne silmek bahanesiyle koynundan çıkarınca, o ehîbbâsı çevreyi görür görmez: “Amân Ahmed Bey! Getir şu çevreyi bana ver bakalım.” deyince, Ahmed Bey hikâyeyi mine’l-evvel ile’l-âhir nakl edince, bin kuruşa verilecek olduğun işitip acele bin kuruşu teslîm edip çevreyi ahz edip tekrâr tenbîh eder ki: “Eğer bu çevreden yine olursa, kimseye verme.” diye ziyâde te’kîd ü tenbîh eyler. Ahmed Bey, akçeyi alıp hânesine geldi. Hâsılı, o çevreden [42] üç dâne işledi ki, yani birbirinden âlâ olarak, üçünü dahi o ehîbbâsı bulunan çelebiye fûrûht eyledi. Akçelerini kendi âlemlerinde sefâ ile yemekte olsunlar. Sen hikâyeyi bir taraftan dinleben: Meğer Ahmed Bey’in sandık içinde bulunan Gül Ferâh isminde ki kız, bir pâdişâh kerîmesi imiş. Bu Bânû’yu, o pâdişâhdan çok kimseler izdivâcına tâlib olduklarından pâdişâh dahi şaşırıp hangisine vereceğini bilmez idi. Lâkin bu Bânû’nun gül-cemâline hayrân ve ser-gerdânı pek çok idi. Onun üzerine tâlib-i izdivâc olanlar birbirine düşmân olmuşlardı. Mutlakâ bu Bânû-yı şehriyâr için meydân-i ma‘rekede kan cereyân edecek. Lâkin bu tâlib-i izdivâc olanların içinde birisi ziyâde ta‘aşşuk etmiş idi. Lâkin kendi öldürücü ‘âlî olamadığından nâşî Bânû’yu buna vermeyeceklerini ‘aleyku’l-beyân bilir idi. Kendi kendine der [43] idi ki: “Elbet ve elbet ya kendimi yâhud bu kızı telef ederim.” diyerek böyle mâl-i hülyâ eder idi. Bu kızın aşkı ile sefil u ser-gerdân gezip bu beyit ile hasb-i hâl eder idi:

Beyit

Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün

Yâre hâlim demege tâkat u güftârım yok

Keşf-i esrâr eylemege mahrem-i esrârım yok⁷⁰

Güle güş etdiremez yok yere bülbül ağlar

Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler⁷¹

fehvâsı üzere gezip durur iken bir de onu gördü ki o aradan bir ihtiyâra avdet zuhûr eyledi. Buna su’âl eyledi: “Oğlum, bu beyâbânda böyle tenhâ ve garîb gezmene sebep nedir?” deyince, o anda bir âh-ı cân-gâh çekip, “Felek âyînesini siyâh eyledi.” diyerek hikâyeyi o acûze-i

⁷⁰ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

⁷¹ Bu mısra Kâmî isimli şairlere atfedilmektedir. Divanlarda bulunamadı.

mekkârîyî nakl u beyân eyledi. Evvelinde o şeytânî aleyhi'l-la'nenin öz hemşîresi olan âcûze-i [44] mekkârî, kalafatçıların katran fiçısına benzer ağzını açıp: “Ey oğlum, sen öyle şeylere teessûf mü eylersin? Sana şimdi bir nasîhat eylerim. O nasîhatim ile âmil olursan, her bir şeyden halâs olursun. Birincisi şudur ki: Evvelâ adam öldürmek büyük günâhdır. Bir kız için kendini telef eder; sana yazıktır.” deyince, ol adam su'âl eyler ki: “Ey vâlide! Bunun çâresi nedir? Bendenize beyân eyle ben de bir çâresine bakayım.” Ol acûze-i fâcîre-i fâsîka kelâma âgâz edip: “Ey oğlum! Serândib şehrinden felân şehre tüccârlar gider. Burada on beş gün kadar misâfir olurlar. Sen de o zamân sarâydan o kızı sihr mârifetiyle sirkat edersin. Pirûh kokladarak bî-hûş edip bir sandık içine mahfûz ederek o tüccârlara teslîm birle, buradan alıp giderler. Diyâr-ı âhirde fûrûht ederler ve sen de kurtulmuş olursun.” dedikte, o adam [45] kelâma âgâz eyleyip buyurdu ki: “Ey vâlide! Bu tedbîrin güzel fakat ben bu işi yapmasını bilemem. Eğer sen bilir isen ve böyle tarîf eylediğin vechile icrâ edersin, ben de sana bin bahşîş veririm.” diyerek bast-ı makâl eyledi. Şimdi o Hâtûn buyurur ki: “Oğlum, gayrı sen bu işe karışma. Ben ne zamân icrâ eyler isem sana haber irsâl eylerim.” diyerek çıkıp gitti. O adam dahi bir tarafa dönüp çekip gitmekde. Arasından birkaç gün mürûrundan sonra, o acûze-i mekkârî gelip o oğlanı bularak kız ile berâber sandığı teslîm eyleyince, oğlan ta'accüb eyleyerek sandığı alıp diyâr-ı âhire ticarete giden tüccârlara teslîm birle, sandığın kapağı açılmaksızın fûrûht olunmasını te'kid ü tenbîh eyleyip giderler. Mûmâileyh tüccârlar dahi kızı alıp götürüp Ahmed Bey'e satmakta olsunlar. Hikâyeyi sen kızın [46] sarâyından dinle: Subh-i sâdık kalle-i kâfdan baş gösterip bir de onu gördüler, sultân yatağında yoktur. Sarâyın her bir tarafın arayıp bulmadıklarından nâşî, hemân der-akab pâdişâha haber verdiler ki: “Efendim! Sultân firâşından kayıp olmuştur.” dediklerinde, pâdişâhın aklı başından giderek, der-akab 'asesler marifetiyle huzzâr-ı meclisin cem' olmasını emr ü fermân eyleyince, asesler dağılıp huzzârı cem eyleyip, pâdişâh huzzâra hitâb edip buyurdu ki: “Benim bu gece kerîmem kayıp oldu. Bunun bulunmasını bir tedbîr eyleyin, yoksa yâ kendimi telef yâhud sizin cümlelerinizi telef ederim.” deyince, vezîr ü vûzerâ, vekil ü vûkelâ, cemî huzzâr-ı meclis tefekküre vardılar. Âhiru'l-emr, meclisden biri kelâma âgâz edip buyurdu ki: “Ey pâdişâhımız efendimiz hazretleri! Zîrâ idârenizde olan beldelerimize o emr-i 'alî irsâl ederek Bânû-yu [47] Cihân'ı o vechile arasınlar ve bizler de bir tarafda, bir vâdide tedbîrine ikdâm eyleriz.” diyerek acele her bir tarafa emir nâme-i sâmilîler tahrîr olunup, çâbuk- süvârlar ile irsâl olunmakda. Berü tarafta dahi acele müneccimler celb olunup yeryüzünü aramakta iken, müneccim ânı müşâhede eyledi ki Bânû-yu Cihân ne yerde ne gökde, hemân şol bir şey içinde mahfûz olunmuş, dört bir tarafı kapalı. Lâkin kendi beldelerinde değil, sâ'ir bir pâdişâh hükmüne girmiş. Ânı müşâhede edince pâdişâha, o vechile beyân eyledi. Pâdişâh o

zamân, o tedâbîri kullanan vezîrine hitâb edip buyurdu ki: “Ey lâlâ! Bunun çâresi budur ki senin ile ikimiz seyyâh-ı âlem olup diyâr-be-diyâr geşt ü güzâr ederek elbet bir mahalde buluruz.” diyerek hemân seyyâh olup yola revân olup. Tayy-ı merâhîl kat’-ı menâzîl ederek nice şehirler geçerek hâsılı, bir gün kerîmesi Gül Ferâh Bânû’nun olduğu [48] şehre dâhil oldular. Lâkin her bir tarafın aradılar, bir nişânesin bulamayınca o gün akşam olup yine bir hana gelipistirâhât eylediler. Ama bunların gözlerine uyku gelmez idi. Her ne hâl ise, subh-i sâdık zuhûr eyleyip pâdişâh kelâma âgâz edip buyurdu ki: “Ey lâlâ, her bir tarafı aradık illâ bir nişâne bulamadık. Her ne hâl ise bu beldeye dâhil olduk ve her bir tarafın aradık, bulamadık. Şimdi bir mahal kaldı o arayı dahi arayalım, belki buluruz.” deyip hândan kalkıp ve esvâk ile pazarı dolaşıp, doğru bedesten kapısından girer iken vezîri su’âl eyledi ki: “Efendim, burda kerîmeniz bulunur mu? deyince, “Elbet benim kerîmem bedestenlerde bulunur; sâir yerde bulunmaz.” diyerek dâhil-i bedesten oldular. Şimdi pâdişâh dolapları aramaya mübâşeret eyleyip, bir de anı gördü ki ma’hûd Ahmed Bey’in ehîbbâsı olan bir çelebinin dolabına geldi. Bir de o çevreler [49] görünce lâlâsı olan vezîre hitâb edip buyurdu ki: “Ey lâlâ, müjde! Ben kerîmemi buldum!” diyerek, dolabın önüne gelip müşâhede etmeye başladı. Ounun üzerine dolap sahibi olan çelebi, bunların dikkatle müşâhede edişinden hisse-mend olup, bunlar bir âkil kimseye benzer diyerek bunlara su’âl eyledi ki: “Ey dede sultânlar, bir şey mi istersiniz?” dedikde, bunlar: “Hayır, bir şey istemeyiz fakat şöyle bir temâşâ ederiz ve bir de onunla berâber, güzele bakmak sevâb addolunduğundan, her bir tarafı gezip temâşâ eyledik. Zâtınızın dolabından mâ’adâ bir müzeyyen mahal bulmadık.” deyince, meğer o Ahmed Bey’in malın gasp eden sefih oğlan onları dinler idi. Çelebi buyurdu ki: “Bizlerde öyle bir temâşâyâ münâsîp şeyler bulunmaz. Ama “Âlem bu, yâ gönül kimi sever ise güzel odur.” meselince belki sizin gönlünüz de bir şey sevmiştir.” deyip, tekmi-i kelâm sadedinde Kassâm Şâh kelâma âgâz edip [50] buyurdu ki: “Efendim, bundan âlâ güzel şey mi olur? Şu üst tarafda asılı duran çevreleri veriniz de bir kere bizler de temâşâ edelim.” dedikde, mûmâileyh çelebi, çevreleri indirip bunlara teslîm eder etmez: “Bunları neye verirsin? Bizler ahz edelim.” deyip bahâsın kesip akçesin verdikten sonra, Kassâm Şâh çevreleri yüzüne ve gözüne sürüp âh u vâh eylemekde iken o sefih oğlan su’âl eyledi ki: “Efendim, sultânım! Bu çevrelere neden bu kadar iştiyâk eylediniz?” diyerek, bunları alıp bir tenhâ bir mahalle götürüp be-tekrâr su’âl edip, cevâba muntazır olup durdu. O zamân Bânû-yı Cihân’ın pederi Kassâm Şâh, hikâyenin evvelinden âhirine varınca nakl eyleyince, o veled-i zinâ bunlara buyurdu ki: “Efendim, teessüf etmeyin. İnşâallah, kerîmeniz birkaç gün tarafında bulunur. Fakat bana bir şey va’d buyurmalısınız ki bendeniz kerîmenizi bulayım.” deyip, bunları tesellî-i [51] hâtır edince bunlardır, sevindiklerinden üç altın çıkarıp verdiler.

Bunlardır üçü birlikde kalkıp o oğlanın hânesine gidip yemekler yenip, şerbetler içilince oğlan, bunlara der ki: “Sizler bir mikdâr istirâhat edin. Ben bir yere gidip geleyim.” diyerek kalktı ve doğru Ahmed Bey’in hânesine varıp dakk-i bâb eyledi. Bir de Ahmed Bey, bakar ki o sefih oğlan gelmiş su’âl eyledi ki: “Ne istersin?” buyurdu ki: “Ahmed Bey, yarın Bağlarbaşı’na teşrîf buyur. Zîrâ ahâlî bedestenin teferrücü var ve sen de o arada bulun da sana bir mikdâr akçe vereyim de benden özül, kes’il. Bir dahi benim ismim yâd eyleyip şöyle zâlim, böyle gaddâr deme.” deyince Ahmed Bey, sahîh kıyâsıyla gitmekliğe karâr eyler. Çün sabah olup Ahmed Bey yerinden kalkıp gidecek olur. Vâlidesi der ki: “Oğlum, sen şimdi nereye gideceksin?” dedikde, Hasan Bey’in söylediği [52] kelâmları ifadesi üzerine: “Korkarım oğlum, bu veled-i zinâ sana bir oyun daha edecektir. Amâ nasıl oyun edecek, kimse bilmez. Her ne nasıl ise, git bakalım.” diye ruhsat vermesi üzerine bî-çâre Ahmed Bey, “Tevekkeltü ala’llâh.” deyip yola revân oldu. Doğru Bağlarbaşı’na varıp su’âl eyledi ki: “Bedestenlilerin teferrücleri var; daha gelmediler mi?” deyince bâğbân: “Oğlum, seni alda etmişler. Onların teferrüc eylemelerine altı mâh vardır.” dedikde, Dîvâne Ahmed Bey’in aklı başına gelip: “Vây zâlim! Zararı yok.” diyerek geri hânesine dönüp gelmekde iken ziyâde ta’bân olup bir mikdâr yatayım, deyip o arada istirâhat etmekde olsun. Gelelim berü tarafa, o veled-i zinâ, Ahmed Bey’in hânesinden taşra çıkıp Ahmed Bey’in gitdiğin görmesiyle hânesine gelip o dervîşler, atlarına süvâr olarak doğru Ahmed Bey’in hânesine dakk-i bâb eylediler. [53] Bânû dahi: “Aceb kimdir?” diyerek kapıyı aralık ederek: “Siz kimsiniz?” diye su’âl edeceği mahal Kassâm Şâh, kerîmesin görür görmez der-akab kapıyı açıp kerîmesinin yakasından kapdığı birle, onun terkisine aldığı birle şehirden taşra oldular. Hayvanların kolatın mükemmel bağlayıp süvâr olurlar; hemân kamçıya bereket, kuskuna kuvvet çala, sıırım edip tayy-ı merâhil kat’-ı menâzil ederek gitmekde olsun. Dîvâne Ahmed Bey, bir mikdâr istirâhat eder. O aradan kalkıp bir de hânesine gelir. Bakar ki kapı arkasına kadar açık. Ale’l-acele hânesine dâhil olup bir de onu gördü ki vâlidesi lâ-ya’kıl yatur yerde. Aklı başına gelip hikâyeyi nakl eyledi. Ahmed Bey’dir, kızın alındığın gûş edince derûn-ı dilden bir âh-ı u serd çekip: “Felek âyînesini siyâh eyledi.” diyerek düşüp lâ-ya’kıl oldu. Bir zamândan sonra aklı başına gelip o aradan kalkıp [54] doğru hânesinden taşra olup bir mikdâr tefekkür eyleyip o Kâdıyü’l-Hâcât’a münâcâta başlayıp der ki: “İlâhî, yâ Rab! Sen bu düşmüş bî-dermân kuluna destgîr ol.” diyerek kendisine bir gaflet gelerek medhûş olmakda iken bir taraftan bir dervîş zuhûr eyler. Der ki: “Bî-çâre Hâcî Mehmed Ağa! Sen Allahü’l-Celâl hazretlerinden bir erkek evlâd talep eylerdin ki vefâtından sonra fukarâyâ baksın der idin. İşte kalk, başın kaldır da bak! Aceb vefâtından sonra kapı açılmış mı?” deyip dururken bir de Ahmed Bey gözün açıp görür ki bir dervîş pür-endiş karşısında durmayıp kendi kendine

söylenir. Mûmâileyh Ahmed Bey, su'âl eyler ki: “Ey dervîş! Hele ben kendi derdim ile mûkâleme ederek bahr-i efkâra dalıp şu bedbaht olan tâli‘-i nâsâzımdan yanıp yakılırım. Aceb senin derdin nedir ve sana ne hâl oldu ki gelip ben, fâkir-i nâ-murâd [55] karşısında kim ile mûkâmele ve mülâtefe eylersin? yâhud Benim hâl-i pür-melâlimi müşâhede edip de taaccüb mü edersin? Ve senin bu hâne-i virâne ilen ne ilişkin vardır.” deyip âh u figân etmeye başlar. O zamân dervîş kelâma âgâz edip der ki: “Ey oğlum! Benim bu harâb-hâne ilen mûkâlememe sebep şu ki mukaddemen bu hânede çok nimetler ekl eyledik. Şimdi ona taaccüb eylerim ki bu hâne sahibi olan Hâcî Mehmed Ağa gâlibâ vefât eylemiş. Amâ onun bî-hesâb mâlî var idi ve bir de Ahmed Bey nâmında bir evlâdı var idi.” deyince, bî-çâre Ahmed Bey bir âh-ı serd çekip: “Ey sultân! Nâzenîn-i sahîhan Hâcî Mehmed Ağa vefât etdi ve onun öz evlâdı olan, âciz-i nâ-murâd ve sefil-i ser-gerdân, şu mahalde bahr-ı efkâra gark olup mecnûn misali âh u figân... İşte o benim!” dedikde, “Vâh bî-çâre Ahmed Bey! Bu ne hâl u ahvâl-i pürmelâldır!” deyip ma‘an dâhil-i hâne oldular ve bir mikdâristirâhat eyledikten [56] sonra Ahmed Bey, mine‘l-evvel ile‘l-âhır hikâyeyi nakl ü beyân eyleyince, dervîş deryâ-yı hayrete dalıp haylî zamân tefekkür eyleyip türlü mücevherât ihrâc eylemeye başlayıp buyurdu ki: “Ey Ahmed Bey! Şimdi sen vâlidene git, şöyle haber ver ki: Pederime gelen dervîş geldi de bak, vâliden sana ne söyler.” deyince, Ahmed Bey doğru vâlidesinin nezdine gidip su'âl eyler ki: “Ey vâlide! Merhûm pederim ile size bir dervîş geldi mi idi?” dedikde, vâlidesinin aklı başına gelip: “Amân oğlum! O dervîş nerededir? İçeride olduğun haber verdi.” “Amân o dervîşi sıkı tut ve yakasın bırakma! O öyle bir dervîşdir ki bize seni o himmet eylemiştir.” deyip oğlunu acele irsâl eyler. Bî-çâre Ahmed Bey, doğru dervîşin nezdine varıp dâmenin bûs eylemeye başlar. Men‘ edegördü, olmadı. O zamân kelâma âgâz edip [57] söyledi ki: “Oğlum, ben senin cem‘-i mâlını o sefil oğlandan ahz ederim. Fakat senin ile evvelâ şart edelim. Eğer râzı olur isen.” Dîvâne Ahmed Bey niyâz edip: “Ey sultân-ı nâzenîn, sen benim cem‘-i mâlımı ahz eyle üç gün fukarâya tasadduk edeyim. Ba‘de beni dilerse katl eyle ve ne buyurursan, icrâda kusur etmem.” diyerek ahd ü peymân eyleyince, dervîş der ki: “Ey Ahmed Bey, bizler adam öldürmeye me‘mur değiliz. Fakat şu kadar var ki benim bir mühim maslahatım var. Ancak senin yedinle feth-i müyesser olacak. Lâkin benim nasîhatimle âmil olursan, inşâa’llâh bir kederimiz kalmaz. Ben de sen de matlûbumuza nâ‘il oluruz. Lâkin evvelâ kendi işimize bakalım.” deyip tertîbe mübâşeret eylerler. Buyurur ki: “Ey Ahmed Bey, evvel ve evvel gidip Hasan Bey’i da‘vet eyle ki bu gece merhûm pederime Mevlid-i Şerîf kırâ‘at etdireceğim. Zâtınız da bulunasınız.” diye ifâde eyle ve geleceğine müş‘ir [58] kendisine yemîn etdir. Ba‘de onun tarafından şahidliğe giden bir takım mechûl zâtları dahi ahâlî-i mahalleyi da‘vet eyle.” diyerek te‘kîd ü tenbîh ederek

irsâl eyler. Bî-çâre Ahmed Bey, doğru bedestene Hasan Bey'e varıp ifade eyledi ki: "Birâderim, bu gece pederimize Mevlid-i Şerîf ve dört hatim kırâ'at etdireceğim, zât-ı âlîlerinizin bulunmasını temennî ve niyâz eylerim." deyince Hasan Bey: "Bin iki yüz on dört buçuk kadar ücret ve altmış altı bin altı yüz altmış altı kadar âmîn ve şu vâdide dahi ahd eylediği ak tosun gibi yani bir büyük yemîn ederdim ki yazın ayransız, kışın yorgansız, âhiret demesin, imamsız gideyim eğer gelmez isem." deyip Ahmed Bey o aradan pâyanâyı çözüp doğru Hasan Bey'in hakkında şâhidliğe giden o mechûl zatları ve sâ'ir ahâlî-i mahalleyi da'vet eyleyip geri hânesine avdet eyleyip mezbûr dervîşin emrine müntâzır iken dakk-i bâb [59] olundu. O zamân dervîş emr eyledi ki: "Ahmed Bey, gelen misâfirlere kapıyı açıp bahçedeki köşke buyur dersin." deyince Ahmed Bey: "Amân baba sultân, bizim bahçede köşk yoktur." demekde iken dervîş bunu tekdîr edip kapıyı açmaya gönderir. Der-akab Ahmed Bey gelip kapıyı açıp, bahçedeki köşke buyurun diye bunlara ta'zîm eder dek alıp her ne kadar bahçe tarafına gider ise de o kadar çekinir idi; zîrâ bilirdi ki bahçede köşk değil, hatta bir koyun kuşârâsı dahi yok idi. Hele her ne hâl ise bahçe kapısına varır, bir de ânı müşâhede eyler ki bahçenin derûnunda bir köşk var! Amâ gören gözler kamaşır, akıllar çâk olur. Böyle bir kasr-ı âlî ki, hâlâ o asrın şâhında bulunmaz idi ve kasr-ı pâdişâhî demekle sezâ idi ve derûnu türlü akmişe ilen ferş olunmuş; böyle bî-nazîr kasırdır. Her ne hâl ise Ahmed Bey misafirleri istirahat ettirip [60] kendisi mezbûr dervîşin nezdine geldi. Emrine müntâzır iken dervîş kelâma âgâz eyleyip der: "Ey Ahmed Bey, ben sana her ne emr eyler isem, yok şöyle böyle demeyip acele o emrin tesviyesine mübâşeret edeceksin." diye te'kid ü tenbîh eyleyip "Haydi oğlum, şimdi gelen misâfirlere çabuk kahve getir." diyerek irsâl eyledi. Hemân Ahmed Bey gidip kahve ocağında gördü ki böyle çubuklar var ki, misli cihâna gelmemiş! Acele ahz edip misâfirlere götürüp. Cümlesi kahve çubuk çekmekte olsun, Ahmed Bey dervîşin nezdine gelip emre müntâzır olup durdu. Ounun üzerine dervîş emr eyledi ki: "Şimdi dakk-i bâb olunur ve içeriye üç kimse girer. Onlara ziyâde ta'zîm eyle." demekde iken, dakk-i bâb olunur. Ahmed Bey kapıyı açıp ta'zîm ve tekrîm ederek dervîşin nezdine gelirler. Meğer bunlar o asrın pâdişâhî [61] ile nüdemâları imiş! Mezbûr dervîş, bunları ilm-i simyâ kuvvetiyle nezdine celb eylemiş idi. Bunlar musâhabe etmekde olsunlar. Gelelim berü tarafa misâfirler istirahat etmekde iken, bir de ânı müşâhede ederler ki samân üzerinde bir bulut hâsıl oldu. Derken ufacıkdan bir yağmur yağmaya başladı. Bir de öyle derken yağmur doluya tebdîl olarak her bir tanesi ceviz kadar olduğuna mebnî kasrın tâkına vurarak kasrın tâkî çekip, orada olan ahâlînin başlarına ve kulaklarına rast gelerek mecruh etmeye başlayınca bunlar, şiddet-i meşakkatden âh u efgâna başlayınca, bir de müşâhede etdiler ki ne yağmurdan ve ne doludan ve ne de kasırdan bir eser var. Belki derûn-ı

bahçede otururlar. Bu sıra ta‘accüb eylemede olsunlar. Mezbûr dervîş, Ahmed Bey’e misâfirlerin o araya gelmelerin emreyledi. Ahmed Bey bahçeye gelip kasırdan bir nişâne görmediğinden [62] der-hayret olup misâfirleri aramaya başladı. Bir de onu gördü ki misâfirler, vasat bahçede mahrûka bir mahalde oturuyorlar. Bu sırr-ı acîbeye ta‘accüb ederek misâfirlere gelip: “Berûki odaya teşrîf eylemelerini niyâz eyledi.” Misâfirler dahi Ahmed Bey ile ma‘an kalkıp beriki odaya idhâl birle ânı müşâhede eylerler ki pâdişâhları dahi o arada iskân eyler. Bunlar, o sâ‘at Ahmed Bey ile Hasan Bey’in beyâbânda vukû‘ bulan davaya mübâşeret olunacağını derk ederek, birbirleri ile eski kelâmdan geri dönmeyeceklerini kavı ve karar edip içeriye dâhil olup, bir kenara oturdular. Ba‘de, pâdişâh zebân-ı güher-bârın açıp lafz-ı şekker-âsârın nisâr eyleyip buyurdu ki: “Ey Dede Sultân! Eğerce bu nısfü’l-leylde huzûrunuza şeref-yâb olmakla memnûn olduk, fakat elbette bizlerin ve sâir huzzârın buraya celbinden bir murâd vâr. Kerem edip beyân edesiniz.” deyip hatm-i kelâm [63] eyledi. Dervîş mütesaddî-i kelâm olup der ki: “Eğerce hizmetden mütecâviz cesâret edip veliyy-i nimetimiz hazretlerine zahmet-efzâ olduk ve her pâdişâhımız hazretlerinin re’y-i cihân-ârâlarını taraf-ı hakkâniyete meyyâl bilmek münâsebetiyle, bir abd-i âcizelerine an-karîb olan zulmün ifâde eylemesi için cesûr bulunduk.” deyince pâdişâh der-hayret olup buyurdu ki: “Aceb nedir o zulm?” Dervîş-i bî-çâre Ahmed Bey’e olan hikâyâtı nakl ü beyân edip tekrâr davâlarının görülmesini istircâ eyler. Pâdişâh, müdde-i ve müdde-ün ileyhi huzûr-ı âlîlerine celb edip keyfiyetin ne gûnâ olduğunu su’âl buyurup, ba‘de’l-istintâk emr-i şâhide havâle olunur. Bu def‘â dahi Hasan Bey, şâhidlerin şehâdetine niyâz edince o fâcir-i fâsıklar evvelki minvâl üzere şehâdetlik edip Hasan Bey’in bâtıl-ı kelâmını hak eyleyince, pâdişâh buyurdu ki: “Ey Sultân! Şimdi bu davâyâ ne [64] buyurursun?” Tekrâr dervîş ba‘de kelâm eyleyip ifâde eyler ki: “Eğer pâdişâhımız hazretlerinin re’y-i âlem-ârâları alâka-gîr olup, bu davânın görülmesini abd-i âcizelerine tefvîz buyurur ise, ba‘de kim hak ve kim bâtıl olacağını müşâhede buyururlar.” deyip bast-ı makâl eyler. Pâdişâh, bu emr-i acayipde der-hayret olup davânın görülmesini dervîşe mahal buyurur. Dervîş, pâdişâha ve cem‘ olan huzzârı ahz birle kabristâna revân olurlar ve su’âl birle Hasan Bey’e hitâb edip: “Merkûm pederinin kabri neresidir, bize göster.” deyince Hasan Bey sıfırı tüketip şaşıp kaldığından taraf-ı râbî’in aramaya başlayınca, Ahmed Bey takaddüm edip: “Efendim, pederimin kabrini bu abd-i âcizlerinden su’âl buyurun.” diye sür‘atle gelip pederinin kabri üzerinde durup âh u figân eylemeye başladı. Dervîş, merhûmun kabrini kazıp sağ tarafından bir kemik ahz birle Hasan Bey’i celb edip kolunu sığayup [65] bir neşter vurdu. Kan cereyân edip mezkûr kemiği her ne kadar kana karşı tuttu ise de hûnâlûd olmayıp kendi kemiğin renginde baka kaldı. Ba‘de, Ahmed Bey’i celb edip onun dahi koluna bir neşter vurup. Kan cereyân

edince mahûd kemiği kana karışdurtunca def‘âten Ahmed Bey’in kanını celb edip nûş eyledi. Hatta o dereceye sebkât eyledi ki arz üzerine bir damla dahi düşmedi; cümlesin nûş eyledi. Dervîş-i mezbûr kemiği pâdişâha gösterince cümlesi böyle bir muğlak işe taaccüb eylediler. Bir nev‘i kerâmet olduğun derk ederek pâdişâha emr u irâde eyleyip. Hasan Bey’in yedi temellükünden mevcûd olan akçeyi ve mâl-ı ganîmeyi ahz birle Ahmed Bey’e verdikten sonra, kizb-i ihtiyâr eyleyip hakkı inkâr edenlerin dahi şer‘-i şerîf mûcibince salb olunarak mahall-i mevkilerine azîmet birle Ahmed Bey, gel o pederi merhûmun zamânı gibi fukarâ u gurabâya ta‘âmlar yedirip bu minvâl üzere iken mâbeyninden haylî [66] zamân mürûr eylemekde iken, günlerde bir gün dervîş zuhûr eyledi ve kelâma şu vechile âgâz eyledi: “Ey Ahmed! Şimdi senin murâdın hâsıl oldu velâkin ben de, dervîş-i fakîrin murâdı kaldı. İnşâa’llâh, ben halâs olurum. Eğer ahdinde sabit-kâdem isen.” dedikde Ahmed Bey kelâma âgâz birle: “Efendim, bendenizin cânı yolunuza fedâ olsun. Buyurun her ne emriniz var ise bendenize emr edin. Cân-ı azîzim ile ömrüm oldukça hizmet-i âlîlerinize bilâ-kusûr-i âcizem olmayarak devâm edeyim.” dedikde dervîş, bu kelâmlardan ziyâde hazzeyleyip memnûn u mesrûr olup. “İnşâa’llâh öyle ise filân mahalleğel, senin ile müşâvere edelim.” deyip gitti. Her ne hâl ise subh-ı sâdık kalle-i kâfdan Ahmed Bey’in tâlî‘i gibi tulû‘ eyleyip Ahmed Bey kalkıp dervîşin nezdine gidip gördü ki dervîş o mahalde oturur. Bu da bir mahalde oturup kelâm âgâz eylerler. Dervîş ifâde eyledi ki: “Ey Ahmed! Şimdi seni [67] bir mahale göndereceğim. İhtiyât üzere bulunasın.” deyip, bir de ânı müşâhede eyledi ki bir kısarak zuhûr eyledi. Derhâl Ahmed Bey’i esbe süvâr eyleyip buyurdu ki: “Sakin bu hayvâna inip binerken “dur” veya “sus” demeyesin ve bir de kırk gün gidesin. Kırk birinci günü sabahleyin beni o mahalde görür isen başka; eğer görmez isen, o yer yer beyâbândır. Onun üstünde bir büyük şehir vardır. Onun altına gel; o arada beni bekle.” deyip te’kîd ve tenbih eyleyip, Ahmed Bey’i yola revân edip gel gelelim Dîvâne Ahmed Bey’e. Tayy-ı merâhil ü kat‘-ı menâzil ederek, konup göçerek nice bin dağ ve nice dere geçerek kırk gün gider. Akşam garîb yine o mahaldeistirâhat eyler. Derken sabâh olur, gözün açar, bir de bakar ki dervîş başı ucunda oturur. O zamân kalkıp bir mikdâr ekl u taâm eyledikten sonra, dervîş kelâma âgâz eyler der ki: “Ey Ahmed Bey! Şimdi iş sana kaldı. Seni göreyim, beni havfu haşyetinde bırakma, zîrâ pek müşkil [68] dertdir. Şimdi şu dereyi gördün mü? Ben seni o sudan öbür tarafa geçiririm; fakat ondan öbür tarafda ağaçlık arasında gözükken mağaraya gidersen, ba‘de içeri dâhil olursun. Orası büyük, vâsi‘ bir mahaldir. O meydânın üstünde bir kürsü vardır ve onun üzerinde bir kimse yatur. Onun boğazında mu‘allâk iki adet teslîm taşı var: Biri dokuz ve biri yedi dilimlidir. Yedi dilimliyi istemem, lâkin dokuz dilimliyi al, bana getir.” deyip Ahmed Bey’i ber-takrîb suyun öbür tarafına geçirip Ahmed Bey, doğru mezkûr mağaraya gider,

görür büyük bir mağaradır. Hemân içeriye dâhil olup doğru kürsünün üzerine teslîm taşının ikisini dahi ahz birle, yedi dilimliyi kendi koynuna koyup dokuz dilimliyi dervîşe getirir verir. Lâkin dervîş su'âl eder ki: “Ey Ahmed Bey, eğer yedi dilimliyi ahz eyledin ise, söyle de yine senin olsun. Şu kadar var ki, onun kullanmasın sana öğredegim.” dedi ise, “Hayır, almadım.” diye inkâr eyledi. Ounun üzerine [69] dervîş bir dahi su'âl eylemedi. Onun üzerine dervîş, be-tekâr kelâma âgâz eyleyip te'kid ve tenbîh eyledi ki: “Ahmed, şu kadar gündür ki ben uyumadım, lâkin bir mikdâr şurada uyku uyuyayım. Sen şu kelimeleri oku. Eğer pek büyük alâmet zuhur eyler ise beni uyandır ve hem hîç merhamet eyleme, zîrâ son pişmânlık fâide vermez hâ! Aklını başına cem eyle; sonra beni gâ'ib eylesin ve kendin dahi bir beyâbânda kalırsın.” deyip yatup hemân uyudu. Bir de Ahmed Bey ânı müşâhede eyledi ki onlara garîb olan dere coşmaya başladı. Öyle deyip dururken bir büyük şey zuhûr eyledi. Fakat bunların cümlesine Ahmed Bey zikr ü evrâd ile cevap verir idi ve derdi ki: “Dervîş pek yorgundur, uyandırmayam.” deyip evrâda başladı. Bir de o taraftan gâfil iken bir de müşâhede eyledi ki evvelkinden daha mehîb ve bed-şekil, korkunç bir heykel zuhûr eyledi ki Ahmed Bey'in gözleri kararıp dili lâl olarak; dervîşi uyandırmaya vakit kalmayıp. O heykel, gelip [70] dervîşi kapdığı birle doğru o dereye dalıp gâ'ib olup gitdi. Bir de Ahmed Bey, gözlerin açıp gördü ki ne dervîş var ve ne bir alâmet var. Cümlesi gâ'ib olup gitmiş. Hemân kendisi yer yer beyâbân içinde tenhâ ve garîb kaldığından âh u efgân eylemeye başladı. Amâ ne çâre, evvel tedbîr gerek idi. Şimdi ne fâ'ide, deyip bu mahale geldi ki birle dervîş hikâyeyi kesdi. Dönüp Şehzâde'ye söyledi ki: “Şimdi gördün mü o Ahmed Bey'in hâlini? Eğer ki dervîşin nasihâtini dinlemiş olaydı, başına böyle felâket gelmez idi.” deyip bast-ı makâl eyledi. Lâkin Şehzâde Kays, arîz ü amîk tefekkür eylemeye başladı ve buyurdu ki: “Ey Sultân-ı Nâzenîn, aceb o Ahmed Bey'in hâli neye münce olacak? Aceb dervîş, gelip Dîvâne Ahmed Bey ile bir sâhil-i selâmete çıkacaklar mı, yohsa hîn-i müfârekâtda helâk mı olacaklar?” deyince dervîş, tekmîl hikâyeye sadedinde kelâma âgâz edip buyurdu ki: “Ey Şehzâdem! O Dîvâne Ahmed Bey gördü ki vakit [71] gurûb oldu. Kendi kendine tefekkür eyler ki bu arada durmak olmaz. Şu bir beyâbândan kalkıp bir sâhil-i selâmete gideyim, belki bir şenlik mahalle rast gelirim.” deyip “Cânib-i yemîni hak” deyip yola revân oldu. Bir haylî zamân gidip gördü ki nısfu'l-leyl olmuş. Ondan, kendisine bir havf gâlebe olup bir tarafa gitmeye mecâli kalmayınca hemân o mahalde kalmayı kendisine evlâ görüp hemân yatıp uyudu. Bir de sabâh olup gördü ki bir beyâbân-ı pür havf u hatarda olup cin ü insden hâlî, vâdî-i gayr-ı zîrâ' olduğuna mebnî âh u efgâna başlayıp ve kendisine bir gayret gelip, “Burada durmak olmaz.” deyip o Cenâb-ı Perverdigâra tevekkül ederek beyâbânın bir tarafın dutup yola revân olur. Bir vâfir gitdikden sonra güneşin harâreti ciğerine te'sîr edip ne

kadar su aradı ise de bulmayıp şiddet âteşinden lâ-ya'kıl olup vasat-ı beyâbânda düşüp kaldı. Ölmek derecesine gelip “Kâdiyu'l-hâcât'a” münâcât edip [72] eyder ki “İlâhi Yârabbi! Beni bu bir beyâbânda aç ve bî-ilâç bırakma.” diyerek elini şiddet-i harâretten göğsüne sürmeye başlar. Bir de onu gördü ki koynunda bir taş var. “Aceb bu nedir?” diyerek taşra çıkarıp gördü ki, mağaradan aldığı yedi dilimli teslim taşıdır. “Vây! Bu belâlara senin için giriftâr oldum.” diyerek, gördü ki taşta bir halka-i âvizân duruyor. Halkayı parmağına takıp, gördü ki bir Arap zâhir oldu. Hemân “Emriniz nedir?” deyip makâm-ı teslimiyetde durup Ahmed Bey ise keyfiyet ne güne olduğun derk edip buyurdu ki: “Emrim ne olacak? Karnım aç bir taraftan susuzluktan tâkatım tâk oldu.” demekde olsun. Bir de ânı müşâhede eyledi ki bir sofrâ kurulmuş. Hemân hîçbir tarafına bakmayıp mütercime şebîh ekl etmeye başladı. Hey gidi açlık hey! Sen de olsan ne yapardın? Rabbimiz Te'âlâ ve Tekaddes hazretleri cümle kullarını bu beliyeden hıfz eyleye! Gel gelelim bir taraftan hikâyemize. Dîvâne Ahmed Bey, [73] tamam ekl-i ta'âm eyledikten sonra bu ganîmetin eline geçtiğine ziyâde teşekkür edip, ba'de Arap'a bir sâhil-i selâmete çıkmasını emr edince Arap'dan bunu kapdığı birle bir mahale bıraktı. Bir de ânı müşâhede eyledi ki, misli bulunmaz bir kale! Lâkin burçlarından bir takım insan kellesi dizmişler. “Aceb bunlar nedir ki böyle yapmışlar?” diyerek, kaleden içeriye dâhil olup doğru bir kahveden içeri dâhil olup, selâm verip geçip bir köşede karâr eyledi. Fakat her ne kadar o arada oturur ise de akli fikri kalenin burcunda ki kellelerde idi. Hele ber-takrîb kahveciyi nezdine celb edip o kelleleri su'âl edince, kahveci aksi cevâb eyleyip. Ahmed Bey bu def'â bütün bütün merak eylemeye başladı. Bunun bir aslına ermenin çâresin aramaya mübâşeret eyledi. O aradan kalkıp bunu tefekkür ederek kaleden taşra olup, bir تنها mahalde o huddâmı nezdine davet eyleyip bu sırr-ı acîbenin ne güne olduğun su'âl [74] buyurdu Arap der-kelâm olup ifâde eyler ki: “Efendim, bu belde Kassâm Şâh'ın taht-ı hükûmetindedir. O pâdişâhın encüm-sipâhın bir kerîmesi var; ism-i âlîlerine Gül Ferâh Bânû tesmiye eylerler. O nâzenin, zâtınızın tîr-i aşkına giriftâr olup mecnûn misâli olmuş. Şimdi gıllu zencîre çekmişler. Ve bu gördüğün başlar, hükemâ başlarıdır ki, gelip mu'âlece sadedinde olup teşhîs-i maraz edemediklerinden nâşî, mu'âlecesinde âciz kalıp, Kassâm Şâh Hazretleri'nin gazabı ile meydan-ı siyâsetde baş vermişler.” deyip hatm-i kelâm eyler. Ahmed Bey ise sandıkda aldığı kızın şehzâde olduğun işidip âteş-i aşkı bir kat daha ziyâde şu'le-ver olarak Arap'dan bu müşkîl işin nihâyetine erişmeye niyâz eyler. Arap ifâde eyler ki: “Efendim, bu bir kolay işdir, lâkin sana o bir nasîhatim var; elbette amel olasınız. Zîrâ olmaz iseniz çok belâlar çekersiniz.” deyip söyler ki: “Efendim, nasîhatim budur ki Maksûda nâil oldukdan sonra tâ'ife-i nisâ [75] hîle-kâr olur. Şu taşı senden ahz etmek isterler sakın olmaya ki sırrını fâş eyleme sonra senin yedinden

bu taşı ahz ederler. Zîrâ bu taşı her kimin yedinde bulunur ise bizler ona hizmetkâr oluruz.” deyip ba’de Ahmed Bey su’âl eyledi ki: “Şimdi bunun çâresi nicedir? Bana beyân eyle, ben de o veçhile hareket eyleyeyim.” deyince, taşın müvekkili olan heykel ifâde eyledi ki “Efendim, sen kendini evvelâ bir hükemâ kıyafetine korsun. Ba’de gidip kendini ifâde eylesin. Fakat onlar senin önüne çok müdhişe şeyler kurur. Cümlesin bilâ-tereddüd kabûl eyle. Ba’de dâhil-i harem olursun. Fakat haremde ihtiyât üzere hareket eyle.” deyip ziyâde te’kîd ve tenbîh eyleyip irsâl eyledi. Ahmed Bey, gelip doğrudan doğruya Sarây-ı Kassâm Şâh’a dâhil olarak, kendisinin hekîm olduğun beyân eyleyince, harem ağaları Kassâm Şâh’a beyân eylediler. Kassâm Şâh dahi “İçeri girmesin!” hüddâmına emr ederek Ahmed Bey’i huzûr-i [76] şâha çıkarırlar. Şâh eyder ki: “Oğlum, sen benim kahr u gazabım işitmedin mi? Yoksa kale burcunda olan kelleleri müşâhede eylemedin mi? Ve sana hîçbir kimse dahi haber vermedi mi? Sen şimdi, doğru kendin gelip bu ‘alev-rîz olan işin içine ilka’ edersin! Vâh bî-çâre vâh! Ey benim oğlum! Sen bu işden ferâgat eyle. Zîrâ benim kerîmem mecnûndur ve dört bir tarafından zencîr ile bağlıdır. Kendi vücûd-ı nâzikesi çıplak olduğu hâlde, benim kerîmemi o hâlde göreceksin. Sonra şifâ’-yâb olmadığı vakit, senin kellen dahi o burç üzerine ilkâ olunur. Lâkin benim evvelâ şartım şu ki benim kızımı her kim iyi eder ise onu kendime dâmâd ederim. Yok, eğer üç günün içinde şifâ’-yâb olmaz ise, dördüncü günü kellesi gider. Böyle cesâret edebilir isen işte kızım, işte sen, işte siyâset-gâh.” deyip bâst-ı makâl eyledi. O zâman Ahmed Bey, gayrı bir tarz üzere kelâma âgâz edip ifâde eyler ki: “Efendim, bir adam ki böyle [77] bir korkunç işe sulûk eder ise, elbet onun bir bildiği olmalı yoksa hîçbir şey bilmeyerek böyle aykırıdan gelip harem-i şâha dâhil olamaz. Ben onların cümlesin bilirim. Bana öyle kelâmlar hayâl ve havf olamaz. Beni ancak kerîmenin kasrına gönderin; başka bir şeye karışmayın. Üç güne kadar kerîmen hoş olur ise, mâl benim. Yok, eğer bir eser müşâhede olunmaz ise bu hakîrin kellesi senin kanım, katlim cümlesi helâl olsun.” diyerek, ahd ü peymân eyleyerek kızın olduğu odaya bunu götürürler. Hüddâmlar, bırakıp giderler ve eyderler ki: “Var, hâlini gör.” Bir de Ahmed Bey odadan içeriye dâhil olur ki ne görsün? Dört bir taraftan zencîr ile zabt eylemişler. “Tevekkeltü ala’llâh” deyip kızın nezdine yürür. Kız, görür ki arkasından bir kimse gelir. Ahmed Bey’dan tarafa başın çevirir bakar o sâ’at Ahmed Bey bunun çehresine bir mikdâr su serpince, kızın akli başına gelir o zâman der ki: “Yâ adam! Ben burda çıplağım, sen ne [78] gelirsin? Sen bana nâ-mahrem değil misin?” demeye başlar Ahmed Bey, su’âl eder ki: “Sana şimdi bir şey giydirsem giyer misin?” deyip, arkasından kendi elbiselerinden çıkarıp kıza giydirdi. Arkasından bir iki saât mürûr edince başladı Ahmed Bey’e yalvarıp niyâz etmeye eyder ki: “Amân, beyim! Benim kollarımı çöz de seninle muhabbet edelim.” demeye başlar. Ahmed Bey acele bendlerin giderip

musâhabete bed' eylerler. Lâkin bunlar ma'a üç gün üç gece muhabbet ederler. Ama isnâ-ı muhabbetde kız Ahmed Bey'in yüzüne dik dik bakar. Artık sabredemeyip su'âl eyler ki: "Efendim, siz nereden olursunuz? Asıl beldeniz bu mudur, yoksa bir sâ'ir beldeden mi teşrîf eylediniz?" diyerek bu veçhile su'âl edince, Ahmed Bey eyder: "Evet efendim! Bendeniz felân mahalden gelirim ve mahlem felân ve neslim felân ve ismim dahi Ahmed Bey'dir." deyince, kız hemân yerinden sıçrayıp: "Amân efendim! Ancak bunca müddetdir benim mecnûn oluşum, senin içindir!" diyerek, boynuna sarılıp gül bahçesinden şeftali [79] toplamaya başlar ve şeftâlinin çekirdeklerinin darbından odanın tavanı yarılr! Her ne hâl ise, Ahmed Bey ile Gül Ferâh Bânû birbirleri ile konuşup nâz u şîveden dem vurmaya... "Âh efendim! Ben senin hasret ü iştiyâkınla akl u fikrim zencîr-i zülfüne bend eyleyip, mecnûn misâli bir köşe-i vahdetde tek ü tenhâ ancak sana muntazır idim. Elhamdü'lîllâh, gül cemâlinizin ziyaretine nâ'il olduk." diyerek, muhabbet-âmîz sözler ile gönül eylendirmekde iken müjdeciler huzûr-ı şâha gelip, Bânû'nun bend-i zencîrden tahlîsin ifâde eylediklerinde Kassâm Şâh, sürûrundan kerîmesi Bânû'nun odasına gelip, müşâhede eyler ki hâl-i cunûniyeti muhabbete tebdîl olup, hekîm ile mükâleme eyler. Pâdişâh bu hâlin müşâhedesinden meş'ûf olarak sâbıkan eylediği va'din icrasına mübâşeret eyler. Dört sâ'at akd-ı cem'iyet icrâ olundu. Ahmed Bey, bir taraftan dervîşin gâ'ib olduğuna ziyâde gam-güsâr olmuş idi. Gece gündüz onu tefekkür eyler idi. Sen hikâyeyi berû [80] taraftan dinle; meğer o asrın Vezîr-zâdesi Bânû'ya didâde olmuş idi. Keyfiyeti bu minvâl üzere görünce, Ahmed Bey'e bir hîle tarîkin tefekkür eyler idi. Bir vechile yolun bulup, âhir Ahmed Bey'i davet edip dem-nûş etdirip bakalım ağzından bir kelâm ahz edebilir miyiz diyerek, ziyâfet emrine mübâşeret edip bir âlî mahfil donatdı. Ba'de gelip davet eyleyip Ahmed Bey ise davetin kabûl edip ziyâfete gitmekle karâr verdi. Ziyâfetin vakti gelip, Ahmed Bey kemâl-i celâl ile Vezîr-zâdenin hânesine azîmet eyler. Bin türlü ihtirâmât ilen vusûl bulup muhabbete devam eylerler. Kadri geçip sofralar kurulup nefis ta'âmlar çekilip ekl olundukdan sonra sâzende ve mutribân cümlesi hâzır bulundukları hâlde türlü türlü terennümât ederek dem-nûş eylemeye mübâşeret ederler. Gitdikçe Ahmed Bey ziyâde neş'îyâb olup aklı başından teb'id olmaya başlar. Vezîr-zâde, Ahmed Bey'i bu hâl üzere görünce [81] der-kelâm olup ifâde eyler ki: "Efendim, eğer haddimizden ziyâde cesaret edip, efendimize su'âl ederim ki ne vechile Bânû'nun marazına mu'âlece edip nâ'il-i visâl oldunuz?" deyince, Ahmed Bey buyurdu ki: "Efendim, bendeniz hekîm mekim değilim. Fakat şu kadar var ki, bendenizde bir teslîm taşı var. Mâdemki o taş indimde bulundukda, bir huddâma emr ederim." diyerek, cevâb verince Vezîr-zâdenin aklı başından gidip "Amân efendim, şu taşı bir kere göster de ziyâret edeyim." diye niyâz eyler. Ahmed Bey ise îşretin şiddetinden bir şey der-hâtır eylemeyerek taşı

koynundan çıkarıp Vezîr-zâdeye teslîm eyler. Vezîr-zâde, taşı ahz birle huddâmı nezdine celb Ahmed Bey'i Hind cezîrelerinden Vukûk nâm cezîreye ilkâ eylemesini emr eyler. Huddâm ise Ahmed Bey'i ahz birle o cezîreye atıp gelir. Bir de Ahmed Bey gözün açıp görür ki ne kale var ne de sarây var. Hemân muhavvef, bir beyâbân içinde sâkin olur. Bir de aklı başına gelip görür yedinde [82] teslîm taşı dahi yok. Hemân aklı başından gidip lâ-ya'kıl olup kaldı. Ama bir tarafda o Vezîr-zâde, Ahmed Bey'in gitdiğine mesrûren ağzın silip geçdi. Lâkin Gül Ferâh Bânû, o gece Ahmed Bey'in gelmediğine ziyâde şüphe arz olup ale's-sabâh pederi Kassâm Şâh huzûruna girip, o gece Ahmed Bey'in gâ'ib olduğun beyânıyla o aradan kalkıp kendi dâiresine avdet birle odanın birine girer ve hiçbir kimseyi nezdine kabûl eylemez. "Mâdemki benim efendim gâ'ib oldu, bana da şimdengerü bu dünyâ harâm olsun!" deyip, kûşe-i vahdeti ihtiyâr eylemekte amâ Ahmed Bey, bir zamândan sonra aklı başına gelip dört tarafına bakıp yer yer beyâbândır. Lâkin bir takım bed-şekil mahlûkâtlar var ama onlardan pek havf etmez ise de bir de ânı müşâhede eyledi ki o beyâbânın bir tarafında bir ejderhâ zuhûr eyler. Ahmed Bey'in üzerine hücum eyler. Ahmed Bey'dir, o ejderhâyı görünce ne edeceğini bilemeyip firâr yolun tuttu bir de [83] gördü ki kaçmak ile onun yedinden halâs olunmaz. Meğer o arada bir ulu ağaç olup hemân acele ağaca çıkıp kendin gizledi. Fakat o ejderhâ, ağacın yanına gelip başladı ağacın kökünü oyup çıkarmaya. Ahmed Bey gördü ki ağaç yıkılmaya yüz tuttu. O zamân Kâdiyü'l-hâcâta yüz tutup, "Yâ İlâhi! Kâdir ve Kayyûm olan Zü'l-celâl Allâhı Mukavvî! Düşmüşlere sen dest-gîrsin. Bu bî-çâre kuluna sen imdâd eyle; beni bu belâ-yı nâgehânîden halâs eyle." derken onu gördü ki o aradan gâ'ib olan dervîş zâhir olup Ahmed Bey'den yana gelip eyder: "Ey Ahmed Bey! Gördün mü hâlini? Beni o zamân uyandırmayıp kendi yedinle kendini helâke ilkâ eylediğin gibi ben de seni şimdi bu ejderhânın ağzına atayım da öğrenesin." deyip dervîş, Ahmed Bey'in kolundan tutup nasıl bir silkti ise Ahmed doğru ejderhânın külhâna müsmâsil olan ağzına gitdi. Bir de gözün açıp gördü ki dervîş başı ucunda, kendisi bir mahalde yatur. Hemân kalkıp [84] bir de gördü ki Kassâm Şâh'ın beldesidir ve kâle o kâledir. Hele her ne hâl ise o arada bir mikdâr ârâm eyleyip dervîş kelâma âgâz edip buyurdu ki: "Ey Ahmed Bey! Sen şimdi buradan kalk, kayınpederin Kassâm Şâh'ın nezdine git. Lâkin seni bu beldeye ilkâ eden Vezîr-zâde oradadır. Seni o görünce pür-hiddet olur. Lâkin hiç sen havf eyleme; seni evvelkine huddâma teslîm eylesin. Gider iken ben sana erişirim." diyerek Ahmed Bey'i irsâl eyler. Ahmed Bey, dervîşin ta'lîmi üzere gelip huzûr-ı Kassâm Şâh'a gider. Bir de Kassâm Şâh, dâmâdın görünce şaşırıp kaldı. Amâ bir taraftan Vezîr-zâde, Ahmed Bey'i görünce pür-gazab olup huddâmın nezdine celb edip, tekrâr Ahmed Bey'i göndermek üzere iken dervîş içeri girdi. Pâdişâhdır, dervîşi görür görmez aklı cân olup "Aceb bu dervîş niye geldi?" diye tefekkür

ederken, dervîş kelâma âgâz edip Vezîr-zâde'ye su'âl eyledi ki: “Ey [85] Vezir-zâde! Sen Vukûk cezîresin gördün mü?” hayır, cevâbını verince, “Mademki görmedin, dâmâd-ı şehriyâriyi nasıl cesaret eyledin de o araya ilkâ eyledin? Şimdi sen git de o cezîreyi öğren.” deyip yedinden taşı ahz birle kendi huddâmın nezdine davet ederek Vezîr-zâde'yi teslîm birle irsâl eyledi. Ba'de Kassâm Şâh'a hikâyeyi nakl u beyân edip birkaç gün anda ârâm ederek Ahmed Bey, Bânû ilen memleketi Cânibî'ye gitmeye Kassâm Şâh'dan ruhsat talep edip yola revân oldular. Tayy-ı merâhil kat'-i menâzil ederek Ahmed Bey'in memleketine dâhil oldular. Ve o arada vâlidesiyle görüşüp düğün tedârikin görmeye başlarlar. Her ne hâl ise bunlar bir âzim cem'iyet küşâd ederek bir mübarek gecede Gül Ferâh Bânû ilen Ahmed Bey visâl-yâb olup ve birbirlerinden evlâdlar peydâ olarak zevk ü sefa eylediler. Tevârihlerde böyle mestûrdur. Mezbûr dervîş hikâyeyi bu araya getirip Şehzâde Kays eyder ki: [86] “Gördün mü, Şehzâdem, nasîhat dinlemeyenin hâlini?” Seni de böyle bir beliiyeye ilkâ ederler de sonra derdine dermân bulamazsın, dedikde Şehzâde Kays buyurdu ki: “Evet, sözlerin cümle hakdır ve senin nasîhatin benim makbulüm. Lâkin pederim huzûrunda ahd edip seyf bağladım. Şimdi ben bu dervîşi bulamayınca olamaz.” dedi. Dervîş, her ne kadar kelâmında musır oldu ise de Şehzâde kendi efkârından ferâgat etmeyeceğin ifâde ve beyân eyledi. Âhir ü'l emr, dervîş pür-gazap olup Şehzâde'nin elinden tutup bir kere hiddet ile salladı. Şehzâde ise dervîşin hiddetinden lâ-ya'kıl olup düşdü. Dervîş, ilm-i simyâ kuvvetiyle Şehzâde'yi Yemen sahrâlarından bir sahrâya ilkâ edip hâl-i sebîline gitdi. Şehzâde, hâb-ı gafletden gözün açıp gördü ki dervîşden bir iz yok. Lâkin olduğu beyâbân bir başka muhavvef beyâbâna tebdîl olmuş. Keyfîyet ne gûnâ olduğun derk edip ama ne çâre...“Tevekkeltü ala'llâh” diyerek ayağa kıyâm birle yüz [87] pend şett beyâbân-ı hâmûn, kazâ ve kadere koyup gitmeye meşgûl oldu. Giyâh ber-âb mataradan ekl-ü şûrb ederek kırk gün gidip, kırk birinci gün ale's-sabâh âdet-i sâbıkası üzere tayy-ı mesâfe etmekte iken, karşıdan bir sevâd-ı a'zam şehir nümâyân oldu. Gelip şehre dâhil olup çarşı pazarı gezerken gördü ki bir dellâl bu minvâl üzere nidâ eyler ki: “Ey ibâdu'llâh! Aceb var mı sizden bir adam ki hizmetkâr ola? Her gün bin dirhem akçe ve bir bâkire kız yevmiye ala!” Şehzâde, münâdînin bu nev' nidâsın gûş edince “Takaddum edip birâder ben olurum.” diye dellâle hitâb eyler. Dellâl ise Şehzâde'ye hitâb söyler ki: “Ey birâder! Her ne kadar sen günde bin dirhem akçe ve bir bâkire kız nidâsın gûş eyledin ise de lâkin kolaylık ile alınır şey değil. Belki bu hizmetde bulunduğun hâlde ölür isen yevmiyen sana hûn-bahâ olur.” deyince, Şehzâde söyler ki: “Ey dellâl! Zaten ben cânımdan usandım. Her hâlde bana ölmek, kalmakdan [88] âlâdır. Ne kazâsı olur ise ben kendi rızâm ile râzı oldum.” diyerek ahd u peymân eyler. Dellâl, Şehzâde'yi alıp bir Yahûdî'ye götürür: “Adam buldum, getirdim.”

diye Yahûdî'ye ihbâr eyler. Yahûdî, Şehzâde'yi kendi hânesine bir adam ile irsâl ve bir müzeyyen odada iclâsına emr ve tenbîh eyler. O adam, Şehzâde'yi alıp Yahûdî'nin hânesine götürüp mahsûs bir mekânda istirahat ettirir. Akşam olup Yahûdî gelip, bin dirhem akçe bir câriyenin yedine teslim birle Şehzâde'ye gönderir. Şehzâde ise kemâl-i istirahatde iken bakar ki feth-i bâb olup bir âfet-i devrân, mahbûbe-i cihân, mânend-i hurşîd-i dırahşân kız, ayın on dördü gibi tulû' edip içeriye dâhil olup. Keseyi Şehzâde'nin yedine teslim eyledi. Şehzâde ise her ne kadar kızın hüsn ü cemâline meftûn oldu ise de bî-hasbe'l-şer' nâ-mahrem olduğuna mebnî nazar-ı iltifât ile bakmayarak elindeki kesenin ne [89] olduğunu su'âl eyledi. Kız, derkelâm olup ifâde eyledi ki: "Efendim, efendimiz olan Yahûdî, bu dirhemi ve bende-i câriyelerinizi sizin ücret-i yevmiye mukâbilinde gönderdi." Şehzâde ise bu kelâmı istimâ' edince keseyi açıp bir kadr-i kalîl vechî menkûdeden ahz birle kûsûrünü câriyeye verip: "Ben seni kendi mâlımdan âzâd eyledim." diye cevâb eyler. Kız ise gelip Şehzâde'nin dâmenin bûs edip hakkında hayır du'â ederek çıkıp gitdi. Şehzâde-i Kays kendi hâlini düşünerek deryâ-yı tefekküre gavte-ver olup süknâ olduğu odada uyuya kaldı. Her ne hâl ise, bu minvâl üzere kırk gün refât edip kırk birinci gün yine alel's-sabâh âdet-i sâbıkası üzere oturur iken Yahûdî çıkıp geldi. Şehzâdeye hitâb ile söyler ki: "Ey Kays! Kırk gündür tam istirahatde olup keyfini icrâ eyledin. Şimdi görülecek hizmetin zamânı geldi. Kalk bakalım," diye şehirden [90] taşra çıkdılar. Şehzâde gördü ki iki esb ve bir katâr deve duruyor. Esblere süvâr olup develeri ahz bire yola revân olup gitdiler. Birkaç gün mürûrundan sonra bir dağın dibine vusûl bulup Yahûdî durdu. Kays'a hitâb eyler ki: "Şu develerin birini ahz et ve mâ bâkiyyesini koyuver otlasınlar." Şehzâde, Yahûdî'nin emrini icrâ edip durdu. Yahûdî gelip o deveyi kesip ve karnını parladı. Şehzâde'ye hitâb eder ki: "Ey Kays! Şimdi sen bu devenin karnına gireceksin. Ba'de ben devenin karnın dikip ihtifâ eylerim. Bir kuş zâhir olur deveyi ahz birle dağın kellesine çıkarıp ekl eylemeye meşgûl olur. Sen o zamân devenin karnın paralayıp taşra çık. Sakın havf eyleme mezkûr kuş sana dokunmaz. O arada taşlar hep mücevherdir. Onlardan aşağı at, ben şu develerin yükün tutayım. Ba'de senin dağdan inmenin yolun ta'lîm eyleyip ma'â beldemize gidelim." [91] diyerek, Şehzâde'yi devenin karnına vaz' birle dikip gitdi. Ma'hûd kuş gelip deveyi ahz birle dağın kellesine çıkdı. Şehzâde, dağın başı olduğun hissedince devenin karnını paralayıp taşra çıkıp gördü ki cümle hacrerler mücevherdir. Yahûdî'nin ta'lîmi üzere taşlardan aşağı dökmeye mübâşeret eyler. Yahûdî dağın dibine gelip taşları cem' eyler develerin yüklerin yükleyip hemân yola revân olup gitmeye meşgûl olurken Şehzâde, Yahûdî'ye arkadan nidâ edip der ki: "Dağdan inmenin çâresin bana ta'lîm eyle de berâber gidelim." Yahûdî dönüp Şehzâde'ye hitâb eyler ki: "Vâh bî-çâre! Senin dağdan inmen kıyâmete kaldı. Ne kadar senin

gibi adamlar ŗu taŗda helâk olmuŗlar.” deyip gitdi. Ŗehzâde, bu hâdisenin vukû‘undan cân başına sıçrayıp âh u efgân etmeye ŗurû‘ eyler. Dağın taraf-ı râbî‘ini gezip bir halâs yolun arar iken nevm galebe edip bir [92] mahalde uyuya kaldı. Esnâ-yı nevmde bir pîr zâhir olur buyurur ki: “Ey Ŗehzâde, havf eyleme. İnşâa’llâh bu beldeden halâs bulursun. Fakat sana ta‘lîm ŗu ki: Başının ucunda bir taŗ var. O taŗı kırâat eyle. Her ne tahrîr eylemiŗler ise ona göre amel eyle.” deyip, gâ‘ib oldu. Ŗehzâde ise, tahlîs müjdesin işidince gayet ŗevkinde nevmden bî-dâr olup ma‘hûd taŗı aramaya baŗlar. Bir de ânı müşâhede eyler ki, bir siyâh taŗ üzerini zırh ile tahrîr eylemiŗler ki: “Ey Kays ŗu taŗı kaldır. Vaz‘ olduğu yeri bir arŗın kaz, tahtından üç lağım zâhir olur. Biri sağ tarafa ve biri sol tarafa, biri dahi durduğunuz gibi sana karŗı. Sakın hiçbirine aldanma ve sol tarafa ikdâm eyleme, helâke ilkâ olursun. Sağ tarafı tut git, hayırdır inşâa’llâh.” Ŗehzâde, taŗtaki yazıya amel edip sağ tarafdaki lağım revân olup gitdi. Birkaç sâ‘at mürûrundan sonra bir mükemmel sarây nümâyân oldu. Gelip o [93] ma‘hûd kasra dâhil olarak dört bir tarafı tefahhus eyleyerek gördü ki, insândan hiçbir eser yok. Onun üzerine bir mikdâr der-hayret olup eyder ki: “Böyle bir müzeyyen sarây sâhipsiz olamaz. Elbet bunun bir sâhibi vardır.” diyerek, gördü ki bir muhavvef görüldü, zâhir oldu. Ŗehzâde’ye o anda bir vehm galebe ederek, çekilip bir köŗede kendüsin ihtifâ eyledi. Bir mikdâr geŗip sonra gördü ki, cûy-ı havâdan yere bir mâde dîv nâzil oldu. Lâkin acâ‘ib bir ŗekilde ŗöyle ki: Yapağı saŗlı, bir kazan başlı, bir kazma dişli, bir ağız keŗli, bir inek kaŗlı, bir camıŗ ayaklı, karnı talâklı, burnu sümüklü, gözü çapaklı, kalbur kulaklı, bir abes yüzlü, yumurcak gözlü, bir küp karınlı, patlıcan burunlu, yerinden kalkmaz, gözleri bakmaz, beli bükülmüŗ, diŗi dökülmüŗ, eti kırıŗmıŗ, yüzü buruŗmuŗ, bir karnı ŗıŗman, bir nesne bilmez, yüzü hîç gülmez. “Vây vây!” der kalkar, görenler korkar. Bir ŗâdî [94] bakıŗlı, dört otuz yaŗlı bir başıma geldi. “Böyle bir belâ! Sen kurtar beni, yâ hazret-i Mevlâ!” Bu belâ-yı nâgehânî, sarâya gelip benî Âdem kokusu almak münâsebetiyle ŗüphelenip sarâyı aramaya baŗlar. Her ne kadar tecessüs eyledi ise de kimseyi bulamayıp canî sıkılıp yüksek savt ile söyler ki: “Ey Âdemoğlu! Neredesin? Taŗra çık! Hazret-i Süleymân’ın hâtemine yemîn olsun, benden sana bir keder olmaz.” Ŗehzâde, dîvin yemînin gördükde taŗrâ çıkıp havfindan nâŗ dîvin elin öpmeye mübâŗeret eyler. Dîv ise Ŗehzâde’yi görünce hikmet-i derûnunda bir muhabbet peydâ olur. Ŗehzâde’nin yüzünden ve gözünden bûs ederek alıp sarâya götürür. Oturup muhabbete devâm ederler. Mâ‘ada dîv kelâma âgâz edip der ki: “Ey gözüm nûru oğlum! Biz sizler ile dıŗmân oluruz. Lâkin seni gördüm ki birle bir derecede muhabbet peydâ eyledim ki, kendi evlâdlarımdan ziyâde severim. Fakat benim üç oğlum var; her biri bizim iklimlerin birine [95] pâdiŗâhdırlar. Sabah taht-ı hükûmetlerine gidip akŗam bu sarâya avdet birle istirâhate meŗğûl olurlar. Ŗimdi sen, yine evvelki ihtifâ olduğun yerde saklan. Sakın

benden evvel onlara gözükmek. Onlar geldikleri hâlde, benî Âdem kokusu alıp benden su'âl ederler. Ben onlara bir tarz ile söyleyip yemîn veririm. Ba'de seni isterim, gel onlara seni karındaş ederim.” diyerek Şehzâde'yi evvelki makamına gönderdi. Bir mikdâr geçip ma'hûd dîvler gelip sarâyâ dâhil birle, vâlidelerinin yedin bûs ederek kendi yerlerinde istirâhat eylediler. Bunların büyük karındaşları Ekvân dev, benî Âdem kokusu dimâğına erişdiğine mebnî derkelâm olup ifâde eyler ki: “Ey vâlide! Acabâ benî Âdem'den elinize bir şikâr mı geçti. Yâhud bu ne kokudur gelir?” Vâlidesi eyder ki: “Ey benim oğlum! Ben zamân-ı sâbıkda, sizin pederinizden, o tılsım tesîri ile bir benî Âdem'e nikâhlандım. O Âdemzâdeden bir oğlum olmuş idi. Sonra ben [96] Âdemilerin içinden halâs olup geldim. Sizin pederinize nikâh oldum. Şimdi benim oğlum beni görmeye gelmiştir.” deyince, Ekvân eder ki: “Vây vâlide! Sen karındaşımızı bizden ne için gizlersin? Yanımıza gelsin, biz de görelim!” Vâlidesi söyler ki: “Ey oğlum! Siz dîvzâdesiniz, o Âdemzâdedir. Dâimâ dîv ile benî Âdem beyninde husûmet olur. Korkarım, onu görünce bir keder ola.” Ekvân eyder: “Ey vâlide! Sen ne için böyle buyurursun? Karındaş, karındaşa hiç kıyar mı? Hâlbuki dâimâ bizler bir yeni adama muhtacız ki bizim ile berâber olsun. Hîn-i hâcetde olur olmaz işlerimizde onunla müşâvere ederiz. Zîrâ benî Âdem, her bâbda bizlerden daha akıllı olurlar. Lâkin bir doğrusun bulamayız ki bir tanesin ahz edelim. Amâ bu Âdemzâde, bizimle karındaş olduğu halde elbet hıyânetlik eylemez. Bizler de onu cânımızdan ziyâde severiz.” deyince, vâlidesi buyurur ki: “Hayır, sizin cümleiniz Hazret-i Süleymân'ın hâtemine yemîn [97] etmedikçe ben o Âdemzâde'yi size gösteremem.” Ekvân ise bu kelâmın istimâ'ından berü ki karındaşları ile müttetik olarak, Şehzâde'ye bir gûnâ güzerânlık hakkında Hazret-i Süleymân'ın hâtemine yemîn ederler. Ba'de vâlideleri, yakîn tamâm hâsıl ederek, “Yâ Kays!” deyü nidâ eyler. Şehzâde, saklandığı mahalden hurûc birle huzûr-ı Ekvân'a gelip, bir gayr-ı tarz ile selâm verip pâdişâhlar huzûruna girer gibi edebâne dâhil olunca, acele Ekvân yerinden kalkıp Şehzâde'ye yer göstererek geçip cümlesi istirâhat eylediler. Muktezâ-ı hiybet-i hilkat ekl-ü şûrbe ve muhabbete devam eylediler. Tâ ki nısfu'l-leyl olup cümlesine nevm galebe eyleyip yatup uyudular. Lâkin Şehzâde, ne kadar uyumak istedi ise de havf u haşyetinden ne dîvlerin hafrenirâne şebîh olan ağızlarının taaffününden uyuyamayıp, bir kurtuluş yolu aramak için hayret denizine dalıp kaldı ki sabâh olup herkes uykudan bî-dâr olup âdet-i sâbıkaları ne türlü ise [98] refât ederek taht-ı hükûmetlerine gitmenin zamânı gedi. Ekvân ayağa kıyâm ve karındaşların ahz birle bir hava alıp çıkıp gitdiler. Vâlideleri dahi gitmek murâd etdikde yedi tane miftâh çıkarıp Şehzâde'ye teslîm birle söyler ki: “Ey ciğer köşem, oğlum! Bizim yedi bâğımız var. Al şu miftâhları. Cânın sıkıldığı vakit git, bâğları seyr ü temâşâ eyle. Amâ sakın yedinci bâğın kapısını açıp içeri girme. Zîrâ sonunda çok belâlar çekersin ve bir de

son pişmânlık fâ'ide vermez.” diyerek, te'kîd-i şedîd tenbîh etti ederek Şehzâde'ye vedâ birle cûy-ı havaya çıkıp gitdi. Şehzâde ise bâğların seyr ü temâşâsına iştiyâk ederek gelip, birinci bâğı feth-i bâb edip, içeriye dâhil oldu. Burda ânı müşâhede eyler ki bir bâğ, cennet misâl. Envâ' u aksâm enhâr u eşcâr, türlü türlü meyve ağaçları ki aslâ benî nev'-i beşer gözüyle görmemiş ise de belki kulağıyla bile işitmemiş. Sular, mânend-i gül-âb bir tarafa cârî [99] olmakda ve bülbüller didâr-ı güle nâ'il olmak ârzûsuyla nağm- serâlığa meşgûl. Şehzâde, bâğ-ı cennet masalda seyr ü temâşâ ederken akşam takarrub edip mürâcaat birle, sarâyâ avdet edipistirâhat eylemeye meşgûl oldu. Bir mikdâr geçip dîvler, havâdan nümâyân olup belâ-yı nâgehânî gibi sarâyâ nâzil oldular. Şehzâde'yi sarâyda yalnız görünce, taltîf etmeye mübâşeret ederler. Bir tarz ile öyle ki aslâ bir vâlid, vâlidine o günâ lûtf u merhamet eylemez. Şehzâde, dîvlerden bu minvâl muhabbeti görünce der-hayret olup kalbinden eyder ki: “Yâ Rab! Bir kuluna nazar-ı iltifât ve merhamet olur ise ona düşmânı dost edersin.” diyerek lisân-ı kalb ile bin türlü hamd u senâ eyleyip, muhabbete be-devâm eylerler. Her ne hâl ise, ber-takrîb altı gün kadar Şehzâde, geceler dîvler ile musâhabet ve gündüzleri bâğlarda seyr ü temâşâ ederek gün geçirip tâ ki yedinci gün, subh-i sâdık kulle-i Kâf'dan tulû' birle âfitâb-ı âlem tâb mânend-i arûsân-ı pür-hicâb semt-i maşrıktan [100] rû-nümâ oldu. Dîvler, bi-hasbî'l-âdât kendi makarrlarına gitdiler. Vâlideleri dahi gitmek murâd etdikde, Şehzâde'yi nezdine celb edip yedinci bâğın kapısın açmak hakkında bir şerh-i tavîli nush u pend edip gitdi. Şehzâde ise mâ'adâ dîvin bu kadar ısrarından yedinci bâğın fethi husûsuna ziyâde merak eyler. Hemân ayağa kıyâm birle gelip, yedinci bâğın kapısın feth içeriye dâhil oldu. Lâkin ne temâşâ eyledi! Bir bâğ ki gûşe-i cennet demekliğe sezâ, gülistân-ı İrem ta'bîr olunur ise revâdır. Serv mânend, kadd-i dilberân, baş ufk-ı Süreyyâ'ya çekmiş, bid-i Mecnûn, zülf-i zîbâyân gibi saçın ayağa dökmüş, kumru hasret-i dilberden kûkû-zenân, bülbül iştiyâk-ı güllerden nağme-künân 'ar'ar kâmet sanevberden hacâlet-keşân olup herkes kendi efkârı ile zevk ü sefâyâb olurlar idi. Şehzâde, bu günâ bâğ-ı cennet-misâl içre geşt ü güzâr, seyr ü temâşâ ederken zamân karîb olur. Bir de [101] ânı müşâhede eyler ki, üç aded acîbü'l-hilkat kebûter gelip havzun kenârında bir ağacın dalına kondular. Şehzâde, bu günâ kebûter görmediğine mebnî ihtifâ edip temâşâ ederken, gördü ki kebûterler, ağaçdan pervâz birle havzun kenarına konarak kuşluk hey'etinden tebeddül birle üç aded zîbâ sanem zâhir oldu ki aslâ yeryüzünde görülmemiş; lâkin bu kızların biri, berü ki kızlardan ne kadar küçük ise o kadar hüsnâ ve vecîhe idi. Şehzâde, küçük kızın müşâhedesinden âteş-i aşk ciğer-i pür-şerârım te'sîr edip. Hasbihâl olarak medh-i maşûkda şu gazeli inşâ eder:

Gazel

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Mestâne bakış dîde-i bîmârına mahsûs

Dünyâyı yakış âteş-i rûhsârına mahsûs

[102]

Ne bülbül-i hoş nağme ne tûtîden işitdim

Bu tatlı gülüş lâ'l-i şeker-bârına mahsûs

Bir câme-i i'câzdır envâr ile mensûc

Kâlây-ı kirişme kad ü reftârına mahsûs

Yok misli ki görmüş ne melekde ne perîde

Bu hüsn ü letâfet senin etvârına mahsûs

Efsûn-i sühan mu'cize-perdâz ki 'aşk

Fitne nîgeh-i gamze-i sehâhârına mahsûs

Bu esnâda gördü ki kızlar tahliye-i esvâb edip havuza girip gusla şurû' ederler. Şehzâde, vücûd-i dilberi bî-perde görünce, âteş-i aşk hiddet ibrâz edip dahi mukâvemetle devâm edemeyip kâlib-ı bî-rûh gibi düşüp kalır. Amâ bir taraftan mâtde-i dîv gelir ve görür ki **[103]** Şehzâde'nin yerinde yeller eser. Hemân der-ıztırâb olup aramaya başlar. Hîn-i tecessüsde der-hâtır eder ki: "Acaba yedinci bâğın kapısın küşâd etmesün?" diyerek sür'atle yedinci bâğa gelir. Müşâhede eder ki Şehzâde, hayâtsiz bir vücûd gibi yatur. Dîvin, cân başına sıçrayıp Şehzâde'nin başını dizi üzerine alıp uyandırır. Şehzâde, hâb-ı u gafletten göz açıp cemâl-i dilberi nâ-mevcûd görünce: "Âh mine'l-firâk!" diyerek tekrâr lâ-ya'kıl olup düşdü. Dîv, ahvâli bu gûnâ görünce muhabbet-i sâbıkasından nâşî ağlamaya şurû' eder. Tekrâr Şehzâde'yi uyandırır. Şehzâde ise nevm-i tegâfülden bî-dâr olup hecr-i cânânla âh u efgân ederek bu gazeli hasbihâl okur:

Gazel

Ey zâlim nâvek-i gamzen uruptur yâre gönlüme

Gözlerimin akar kânı gel eyle çâre gönlüme **[104]**

Urup gamzen zahm-kârı koyma kânı olsun cârî
Getir zülf-i müşg-bârı bas gelen kara gönlüme

Sallanıp nâz ilen giden bana rahmın gelmez neden
Senden gayrı çâre eden yoktu bî-çâre gönlüme

Seni âh seni tanrı incitme ‘âciz-i zârı
Göster hûrşîd-i ruhsârı bu günü kâra gönlüme

Dîv, ahvâli böyle görünce bed‘-î kelâm edip der ki: “Ey gözüm nûru oğlum, ağlayıp benim ciğerimi kebâb etme. Dur, sarâya gidelim, keyfiyeti karındaşlarına ifâde edelim; elbet onlar bir çâresine bakarlar.” Şehzâde’yi iskât eder, alıp sarâya getirir veistirâhate meşgûl olurlar. Ba‘de Ekvân dîv, karındaşları ile gelip Şehzâde’yi perîşân hâl görünce su’âl eder ki: “Ey vâlide! Kays’a ne vâkî‘ oldu ki böyle muzdarip hâlde?” Vâlideleri, [105] Şehzâde’ye vukû‘ bulan hadîseni buyur ve müşkîl hâlin tesviyesi hakkında Ekvân’dan niyâz eder. Ekvân derkelâm olup der ki: “Ey vâlide! Bu âcizleriniz, bunca yedinci bâğın miftâhı husûsunda ifâdeler eyledim. Niçûn havâle-i sem‘ itibâr etmeyip de bu bî-çâre Kays’a teslim verdiniz ki böyle bir çâresiz derde uğrasın? Elbette siz bilirsiniz ki o kızlar perî-zâdedirler ve Şehr-i Sabâ pâdişâhı Nûreddîn Şâh Perî’nin kızlarıdır. O tâifenin hilkat-i aslîleri nûrdandır, bizim hilkatımız ise âteşdendir. Biz onların cengine mukâvemet edemeyiz. Bu iş olursa belki bir hîle tarîkiyle olur. Şimdilik bu mâddenin bir tarîki var, onu Kays’a ta‘lim edelim, bakalım ne zuhûr eder. Mezkûr kızlar, her cum‘a günü gelip bizim bâğın havuzunda gusl ederler. Kays, bu cum‘a günü gitsin, havza yakın bir mahalde ihtifâ eylesin. Kızlar gelip tahliye-i esvâb ederler, havza girip gusla meşgûl iken Kays, saklandığı mahalden çıkıp [106] mahbûbesi olan kızın tüy esvâbını alıp, geriye bakmazdan acele kendüsün bâğdan taşra atsın. Lâkin eğer kızlar bâğ içinde Kays’ı derdest ederse, gayrı hayâtından kat‘-ı ümîd etsin. Yâhud, tüy esvâbı alıp taşra çıkarsa kızı mâlik olup nâ‘il-i murâd olur.” deyip, hatm-i kelâm eyler. Şehzâde, Ekvân’ın kelâmının lâıykıyla işitip âvîze-i der-gûş eder ümîd-i visâl-i cânân ile teskînü’l kalb olarak muhabbete şurû‘ ederler. Âdet-i sâbıkaları üzere refâtardan sonra sabâh olup Ekvân, karındaşlarıyla kendi taht-ı hükûmetlerine giderler. Mâ‘adâ dîv dahi gitmek murâd etdikde Şehzâde’ye bazı taltîfler edip der ki: “Ey gözüm nûru, gönlüm surûru! Hiç merak etme. Yine âdet-i sâbika üzere bâğlarda geşt ü güzâr etmekde ol. İnşâa’llâh, cum‘a günü visâl-i dilbere nâ‘il olursun.” diye vedâ‘ edip gitti. Şehzâde, ârzû-yı cânân ile bâğın kapısını açıp içeriye dâhil oldu. Gördü ki güyâ bu bâğ-ı cennet- [107] misâl bir zindâna mübeddel olmuş hiddet-i âteş-i aşkdan her gül, gözüne bir hâr

gibi görünür. Huzûr gülde bülbülün nağme-serâhlığını gördükde nâ'ire-i aşk, alev-gîr olarak çekilüp bir gül ağacının dibinde bu gazeli hasbihâl okumaya başlar:

Murabba⁷²

Ey felek n'etdim sana beni o yârime hasret kodun
Güllerinin bülbülüydüm gülşenime hasret kodun
Etmedim kimseye kemlik başıma geldi neden
Devr eder eflâki şemsim ol mâhıma hasret kodun

Gönül geçmez mutlakâ girse yüzünün çağına
Vâh ne basdım bir hayırsız bu aşkın tuzağına
Şifâ şerbeti tecellî olmuş ol dudağına [108]
Hâk-i pâ y kurbânım sultânıma hasret kodun

İftirâk kâsesin içmez der idim her rûz u şeb
Ecdâdına lâ'net olsun her kim olduysa sebeb
Bir yâr içindir 'âlemde çektiğim endîşe hep
Tende kânım tatlı cânım cânânıma hasret kodun

Rüşdî gibi var mı 'aceb şem'inin pervânesi
Kaddi bâlâ saçı Leylâ bir doğurmuş anesi
Bây u gedânın cümle var hep bir dânesi
Ellerin eğlencesi var bir dâname hasret kodun

Ol gün, ekl ü şûrb etmeksizin ağlamaktan ferâgat etmeyip, tâ ki akşam olup sarâyâ geldi. Gördü ki [109] dîvler gelip, Şehzâde dahi gelip kendüye müte'allik mekânında karâr eyledi. Ekvân, çehre-i Şehzâde de âsâr-ı hüzn görünce kelâma tesaddî edip der ki: "Ey benim karındaşım! Her ne kadar müşâhede-i cemâl-i dilberden mahrûm isen de hîç esef etme. Zîrâ etdiğimiz ta'lîm üzere sülûk et. İnşâa'llâhu Te'âlâ, nâ'il-i maksûd olursun. Eğer olmaz isen yakîn et ki bu karındaşlarımla berâber ölünceye kadar seni visâl-i mahbûbuna erişdirmek husûsunda sa'y u gayret ederiz." kelâm buraya müncer olunca, Ekvân'ın vâlidesi hitâb ederdi

⁷² Metinde başlık her ne kadar gazel olarak isimlendirilse de manzume murabba formundadır. Bu manzumede vezin yoktur.

ki: “Ey oğlum! Eğer şu bî-çârenin işinden geri durursanız, yevm-i kıyâmetde Hazret-i Süleymân huzûrunda sizden şikâyetçi olurum!” deyip, bast-ı makâl eylediler. Hele her ne hâl ise bî-çâre Şehzâde, sabâhları bâğlarda hecr-i dilberden nâlân, geceler sarâyda dîvler ile musâhabetde eyyâm-ı heftini âhir edip, cum’a günü oldu, dîvler gidip Şehzâde ayağa kıyâm edip vuslat-ı cânân ârzâsuyla gelip, [110] yedinci bâğın kapısını açıp Ekvân’ın ta’lîmi üzere gelip havza girip bir mahalde ihtifâ eyledi. Tâ ki öyle zamânı olup, ma’hûd kebûterler gelip tahliye-i esvâb birle havuza dâhil olurlar. Şehzâde, gûşe-i ihtifâdan hurûc birle matlûbu olan perînin tüy esvâbın ahz birle doğru bâğın kapısından taşra çıkdı. Kızlar vak’ayı bu minvâl görünce, herkes kendi esvâbın mülebbes birle firâr edip gitdiler. Esvâbı alınan kızı, der-ızdırâb olup hemân esvâbı alanı aramakda iken bâğın kapısına gelip, görür ki bir civân-ı nevresîde hat-ı hâl gûyâ ki bedr-i münevverdir durur. Kız bu civânı görünce dâm-ı aşka giriftâr olup, çeşm-i şehlâsından inci dânesi gibi yaş saçmaya başlar. Şehzâde, ma’sûkasının bük’asın görünce kelâm-ı aşıkâne ile hitâb eder ki: “Ey gözüm nûru, gönlüm surûru! Mahbûbe-i nâzdârım, dilber-i işvekârım, ma’sûka-ı cefâkârım! Ağlayıp benim ciğerimi kebâb etme.” Kız bin türlü nâz u [111] işve ile lisân-ı şekerbârın içip, lafz-ı mücevher-âsârın nisâr eder ki: “Bizler perîzâdeyiz. Dâimâ refât ile cûy-ı havâda pervâz ile ıyş u işret ederik. Şimdi bin giriftâr-ı belâ, müfârekat-i ehîbbâyâ mübtelâ oldum. Ve peder ü mâderim benim hecrimle deryâ-yı gama gavtaver ve ıyş u neşâtları mâteme mübeddel olur. Bunların cümlesinden kat’-ı nazar, bizim beynimizde benî Âdem bî-vefâ iştihâr bulmuş. Ve ben de şimdi senin dâm-ı aşkına giriftâr oldum. Ne kadar def’ine telâş edersem müfid olmaz, belki âna ve âna fânâ tezâyüd bulur. Bunca belâyâ giriftâr olan ne türlü âh u efgândan ferâgat edebilir? Lâkin şimdi sizden şu kadar niyâz ederim ki benim tüy esvâbımı kerem edesiniz, giyinip bi’kere pervâz edip yine huzûrunuza gelelim.” Şehzâde der ki: “Ey benim mahbûbe-i hîlekârım! Ben senin müfârekatında gece gündüz ağlarım ve ne kadar meşakkat çekip nâ’il-i visâl oldum. Şimdi ne türlü esvâbı sana verebilirim ki gittikten sonra bu âşık-ı bî-çâreni der-hâtır etmeyip firâr edesin?” [112] Bir dahi ziyaret-i cemâl-i cihân-ârârlarınız bu bî-çâreye kısmet olmaya. Kız, kemâl-i mahzûniyet ile der-kelâm olup der ki: “Ey âşık-ı vâlâ-tebâr! Hazret-i Hâllâk-ı Âlemîne yemîn olsun tîr-i aşkın bir mertebe cânıma kâr-ger olmuş ki senden firâra aslâ mecâlîm yoktur. Lâkin tüy esvâbın talebinden murâdım şu ki bir kere mülebbes olup pervâz edem, belki ref’-i hüzn ü keder ola.” Şehzâde, mahbûb-i cefâkârın böyle şîrîn güftârın ve bu kadar gam ü melâlini görünce tüy esvâbın hıfzına kâdir olamayıp, dest-i dilbere teslîm eyledi. Kız, giyinip pervâz ederek bir ağacın bâlâsında karâr eyledi. Ba’de bed’-i kelâm edip der ki: “Ey âşık-ı zâr ve üftâde-i bî-karâr! Egerçi dâm-ı aşka mübtelâ oldum visâl müyesser oldukça âteş-i aşk mülk-i bedende şu’le-ver olur. Lâkin her hâlde benî nev’-i beşeri

imtihân etmek lâzımdır ve âşık olan dahi dâimâ aşkında sâdık ve sabit-kadem olmak gerekdir. Eğer senin de aşkında sebâtın var ise Şehr-i Sabâ'ya azîmet buyur.” [113] Nureddîn Şâhbaz'ının kerîmesi Meymûne Hâtûn'u buldurun bir hâtem nişâne için endâht edip, “Âh mine'l-firâk” gûyân olarak pervâz edip gitdi. Şehzâde, ahvâli bu minvâl görünce akli başından gidip tûy esvâbın teslîmine nâdim olduysa da fâ'ide-bahş olmayacağını derk ederek câme-i sabrı çâk edip şu beyitleri hasbihâl olarak okurdu:

Beyit

Mef'ûlü fâ'ilâtu mefâ'ilü fâ'ilün

Hecrinde dâ'imâ gelirim âh u zâra ben
Bî-çâre ben felek-zede ben baht-ı kara ben

Çeşm-i siyâhına nazar-ı keç ger eylesem
Ey zülf-i târa rast geleyim zülfikâra ben

Her yerde görsen âşıkı [sen] eyle iltifât
Verem yemîn güzel seni perverdigâra ben

[114] Bu esnada madde-i dîv gelip Şehzâde'yi bu minvâl üzere görünce: “Vây oğlum, sana ne oldu?” diyerek bağrına basıp ne kadar hâl-i pür-melâlından su'âl etti ise de Şehzâde aslâ cevâba muktedir olmayıp âh u figânından ferâgat gelemeyince Şehzâde'nin bu bî-tâblığını müşâhedesinden mükedderî hâtır olup, nâ-ra' nâ gözlerinden katrân u zakkûm gibi su akıtmaya başlayıp der ki: “Ey oğlum! Âh u nâle ile benim ciğerimi kebâb etme. Kalk, sarâyâ gidelim; karındaşlarına ifâde-i hâl edelim. Elbet onlar seni bu minvâl giriftâr-ı dâm-ı belâda komazlar, bu işin bir tesviyesine bakarlar.” Bin türlü taltîfle Şehzâde'yi alıp götürdü. Dâhil-i sarây olup gördüler ki dîvler gelip. Ekvân dîv, Şehzâde'yi böyle dil-remîde, câme-derîde görünce: “Vây birâder, sana ne oldu?” dedi. Şehzâde, elem ü kederinden şerh-i hâlini [115] takrîre mecâli olmayıp hemân bu tahmîs ile ifâde-i hâl eyledi:

Tahmîs⁷³

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

⁷³ Metinde tahmîs olarak başlıklandırılrsa da, son bendin ikinci mısrasından hareketle, bendlerin Fuzûlî'nin divanından alınmış bir muhammes olduğu tespit edilmiştir.

Vây yüz bîn vây kim dil-dâr dan ayrılmışım
Fitne-çüşm ü sâhir-i hûn-hârdan ayrılmışım
Bülbül-i şûrîdeyim gül-zârdan ayrılmışım
Kimse bilmez kim ne nisbet-yârdan ayrılmışım
(Bir kaddi şimşâd ü gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Kaddi tûbâ la'li firdevsin şarâb-ı kevseri
Hulk u hûyî mülk-i sûrettedir emsâl perî
Burç eflâkın sâ'âdetli şerefli ahterî
Hüsn-ârâ mecmû'-ı hûbânın ser-â-ser serveri
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Düşmüşüm gamhâne-i hicrâna zâr u derdnâk
Pençe-i hasret edip her dem girîbânımı çâk [116]
Günde yüz kez hecr tîğiyle olurum ben helâk
Gerdî-i devvâr cevrenden ben dil-i hasta-nâk
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Vasl umup cevri u cefâsını çekerken cân henüz
Mihr umup şevkinde yârken dil sûzân henüz
Çüşm-i gamnâkimde var iken gam u hicrân henüz
Yetmeden pâyâna âh u nâle vü efgân henüz
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

Mülk-i vasl-ı dilberin gönlümde ma'mûr olmadan
Aşk câmindan Fuzûlî mest u mahmûr olmadan
Derd-i bî-dermân hicrândan benim dîr olmadan
Aşk-ârâ âşikânım 'âlemde meşhûr olmadan
(Bir kaddi şimşâd gül-ruhsârdan ayrılmışım)

diyerek derd-i bî-dermânın çâresine bakmalarını ricâ ve niyâz eder. Ekvân, Şehzâde'ye hitâben der ki: [117] “Ey birâder, benî Âdemler akıllı olurlar. Sen niçûn böyle suhûletle ele geçirdiğin kuş pervâz etdirip kendini belâyâ ilkâ eyledin?” diyerek ba'zıtâ'n-âmîz kelâmlar edip, ba'de der ki: “Ey birâder, hiç efkâr etme! İnşâa'llâh yarın bir çâresine bakarız.” deyip bast-ı makâl

eyledi. Bir muktezâ-yı hilkat, o gece istirâhat edip ale's-sabâh mekân-ı mukarrelere gitmek murâd ettiklerinde, vâlideleri ricâ makâmına gelip der ki: "Ey evlâdlarım, dâr-ı dünyâda sizden şu kadar niyâz ederim ki bu bî-çârenin derdinin bir tesviyesine bakın. Vallâhi, ben merâkdan helâk olurum." Ekvân, mütasaddî cevâb olup der ki: "Ey vâlide! Bu husûsda senden bin kat ziyâde biz perişân-hâtır oluruz. Lâkin kendin bilirsin ki, bizler perî tâ'îfesiyle inâd edemeyiz. Bir hîle yolunu bulmadıkça bu işin çâresine bakılmaz. Şeyh Dücâne isminde bir perî var; bizimle dostdur. Bugün anı [118] celb edelim; belki onunla bir yolunu bulalım." deyip taht-ı hükûmetlerine gitdiler. Vâlideleri dahi, Şehzâde'nin elem ü kederinden nâşî, evde tenhâ bırakıp gitmedi. Akşama kadar bâğlarda seyr ü temâşâda Şehzâde'yi eğlendirir idi; tâ ki gurûb olup sarâyâ avdet etdiler. Gördüler ki dîvler gelip, Şeyh Dücâne'yi dahi götürmüşler. Bunlar dahi gelip, mekân-ı mahsûslarında oturdular. Bir mikdâr râhat olduktan sonra, Şeyh Dücâne bed'-kelâm edip Ekvân'a ifâde eyler ki: "Egerçi huzûrunda müşerref olup, ziyâretinizden memnûn ve mesrûr olduk. Lâkin elbet bu bendelerinizin celbinden bir murâd vardır." deyince, Ekvân, Şeyh Dücâne'ye hitâb eder ki: "Efendim, bizim benî Âdemden bir karındaşımız var. Birkaç gün misâfir gelmiş bizim bâğlarda geşt ü güzâr ederken, bir duhter-i perî-peykerîn dâm-ı aşkına giriftâr olup, yüz bin cefâ ile derdest [119] etdikden sonra, kız hîle ile tahlîs olup firâr eylemiş. Lâkin kız ile görüştükleri esnâda, kızın asl u nesebini su'âl edip, tâife-i perîden olduğunu derk edip, şimdi cenâb-ı âlinize zahmetden murâd, şu mâddenin bir çâresine bakmaktır." Şeyh bir vâfir tefekkürden sonra kelâma âgâz edip der ki: "Efendim, vâk'a bu bendeleriniz, Nureddîn Şâh Perî'nin taht-ı hükûmetinde bir vâlî bulunmuşum. Lâkin zât-ı âlîleriniz elbette bilirsiniz ki Pâdişâh-ı Cem-i câm'ın bilâdı hadden mütecâvizdir. Aceb, bu kız hangi beldenin ahâlîsinden ve ne tâîfedendir? Bilmedikçe ne türlü bulunur?" dediklerinde, Ekvân dîv cevâba mütasaddî olur der ki: "Efendim, zaten o kızın kim olduğunu biliriz. Lâkin her gâh cenâbınız, bizim ile meveddet-i sâbikanıza mebnî, bu işin tesvîyesi husûsunda geri durmayacağınıza ahd ü yemîn buyurursunuz, o kızın aslı nesebini beyân ederiz." [120] Şeyh Dücâne der ki: "Efendim, bu bendeleriniz şimdiye kadar hiçbir vakit tavk-ı inkıyâdınızdan gerdem-pîç olmayıp min-ba'd dahi olmayacağım derkârdır." deyip şedîd yemînler eder. Ekvân bed'-i kelâm edip der ki: "Efendim, o kız, Pâdişâh-ı Püryân Nûreddîn Şâh Perî'nin küçük kızı, Meymûne Hânım'dır." Şeyh, bu kelâmın istimâ'ından der-hayret olup der ki: "Efendim, buradan Şehr-i Sabâ üç aylık mesâfedir. Sultânların buraya gelmelerine ihtimâl yoktur." deyince Ekvân, Şehzâde'den Meymûne Hâtûn'un nişân için verdiği hâtemi ahz edip Şeyh Dücâne'ye gösterir. Şeyh, Sultân'ın hâtemini müşâhede edince onun dahi Şehzâde'ye dildâde olduğunu derk eder ve Şehzâde'yi nâ'il-i maksûd edeceğini der-u âhde eder. O gece istirâhat edip, ale's-sabâh herkes kendi mekân-ı

mukarrerlerine gitmek murâd etdikde, Şeyh [121] Dücâne, Ekvân'a hitâb eder ki: "Efendim, ben de kendim pervâz ederim. Lâkin siz bir dîv kerem edin tâ benî Âdem'e hâmil olsun. Perîler hudûduna kadar ondan o tarafa, bendeniz gönderirim." Ekvân, der- sâ'at Zenglûle dîvin celbine emr eder. Meğer Zenglûle dîv, kendi ebnâ-yı cinsi beyninde ber-yâd-pây-ı tîz-reftâr, dehr içinde üstâd-ı mâhir ve envâ'-ı sihirde kâdir imiş. Ona mebnî istenilmiş idi. "Bâ-mûcib" fermân-ı huzûr-ı Ekvân'a hazır olup ba'd ez-senâ-yı pâdişâha hizmet makamında durur. Ekvân ise Zenglûle'ye hitâb edip buyurur ki: "Ey Zenglûle! Sen Kays'ı omuzuna al, Şeyh hazretleri'nin huzûruna götür. Lâkin eğer benim hak-ı nemekim der-hâtır edesin, gerek elinden geldiği kadar benim karındaşımın meâvenetinden geriye durmayasın." deyip ekîd-i şedîd tehbîhler edip, Şeyh Dücâne'ye vedâ' ederek cûy-ı havâ alıp gitdiler. [122] Ba'de Zenglûle, Şehzâde'yi kaldırıp Şeyh ile cûy-ı havâyâ pervâz edip gitdiler. Bir vâfir gittikten sonra, Şeyh yere nüzûl edip, Zenglûle dîve hitâb eder ki: "Şimdi burası perîler hudûdudur. Sizler dahi perîler ile düşman olursunuz." korkarım sana bir keder ola sen şuradan geri dön. Benden Ekvân Şâh'a selâm tebliğ et ve söyle ki Kays tarafından hâtır-ı şeriflerini cem' etsin, elimden geldiği kadar muzâyeka etmem. Zenglûle bu kelâmları istimâ etdikden sonra gelip Şehzâde'nin ve Şeyh'in elini bûs edip ber-havâ olup gitdi. Şeyh, bir taraftan Şehzâde'yi alıp cûzî mesâfe tay etdikden sonra bir sevâd-ı azîm şehre vârid olurlar. O gece bir arada istirahat edip, ale's-sabâh, Şeyh Şehzâde'yi alıp şehirden taşra götürür. Bîrûn-i şehirde der-kelâm olup der ki: "Ey Kays! Bir esb zâhir olur. [123] O esbe süvâr ol. Lâkin sakın yularına dokunma; ne semte giderse gitsin. Bir vâfir gitdikden sonra bir mezâristân zâhir olur. O arada esb durur. Sen esbden aşağı in, esbi koyuver, hâl-i sebîline gitsin. Ba'de sen o mezâristâna bir Fâtiha oku, takdîm et. Altı mezâr mürûr edip yedinci mezârdan bu evrâdı oku, bir kabza toprak al. Hemân karşıdaki yola git. Her ne kadar müdehhişe sadâlar işitsen de hîç havâle-i sem'e itibâr etmeyip geri bakmazdan git. Bir vakitten sonra o sadâlar münhedîm olur ve karşıdan bir şehir nümâyan olur. O, Şehr-i Sabâ'dır; Nûreddîn Şâh Perîn'nin olduğu beldedir. Elinde ki toprağı telef etmeden şehre dâhil olup, sarây-ı Şâh'a azîmet et. Oraları geşt ü güzâr edip Meymûne Hâtûn'un olduğu sarâyı bul. Ba'de olduğu odaya gir, mülâhaza et. Gör ki benî [124] Âdem kelâmı zikr olunur ise elindeki toprağı dök, kendini göster ba'de sen ilişme sultân kendisi sana yol gösterir. Lâkin her gâh benî Âdem sohbeti Sultân'ın lisânında cârî olmaz ise sakın elindeki toprağı zâyî' etme. Geriye dön sâbıku'z-zikr mezâra dön. Yine süvâr olduğun esb zâhir olur, süvâr ol, seni bana getirir ba'de bir gayr-ı tarz ile bu işin tesviyesine bakarız." deyip, yâ Nûşâniyân deyip nidâ eyler. Der-sâ'at bir esb zâhir olur. Şehzâde'yi süvâr edip ve ettiği nasîhatin terk etmeyecek husûsunda ekîd-i şedîd tenbîhler edip gönderdi. Şehzâde, Şeyh Dücâne'nin ta'limi üzere mahûd mezâristâna muvâsalat edip

esbden piyâde olup, mezkûr mezârdan toprağı alıp, semt-i Şehr-i Sabâ'ya âzîmet edip, bir vâfir gitdikden sonra şehre dâhil olarak Meymûne Hâtûn'un sarâyını bulup, içeriye dâhil [125] olur. Görür ki dilberin cevri ü cefâ tamâm zevk ü sefâ ile taht-ı murassâ üstünde karâr edip ve halâyıklar deste deste ber-seniyye muntazır hizmet durmuşlar. Şehzâde bir kadar durur, görür ki aslâ aşka müteâllik bir kelâm yoktur. Tefekkür eder ki burada Meymûne Hâtûn'un ehîbbâsından bir zât yoktur ve halâyıklar ile sohbet-i aşk olmayacağı derkârdır. Aşk mâddesini der-hâtır etmek husûsunda Meymûne Hâtûn'un nişâne için verdiği hâtemi çıkarıp endâht birle Meymûne Hâtûn'un dizine tesâdüf edip, Meymûne Hâtûn hâtemi görünce bir âh-ı cân-gâh çekip lâ-ya'kıl düşüp kaldı. Halâyıklar, ahvâli bu minvâl görünce Sultân'ın başına gulûv edip uyandırmaya gayret ederler. Sultân, hâb-ı gafletde bî-dâr olup, o yâkûta şebîh olan rengi Güher-i yâbüyesine mübeddel olup bu gazeli hasbihâl okumaya başladı: [126]

Beyit⁷⁴

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Figân kim bağrımın o lâle-ruh kan olduğun bilmez

Ciğer pergâlesinde dâğ-ı pinhân olduğun bilmez

Habîbim gönlümü cem' eylemez ruhsârı devrinde

Meğer zülfi gibi hâlim perişân olduğun bilmez

Güzeller devlet-i vaslın bulup mağrûr olan 'âşık

Neşât-ı vaslda endûh-ı hicrân olduğun bilmez

Dil-i sad pâreden bî-dâdı kesmez gamze-i mestin

Ne gâfil pâdişâhdır mülki vîrân olduğun bilmez

Sanur zâhid beni hâlî hayâlinden hatâdır bu

Bu hayrân olduğundandır ki hayrân olduğun bilmez

Hayrân ve muzdarip çeşm-i âhû şemâyilinden, çeşme-i hayvândan âb-ı hayât cârî olur ki gibi yaşlar saçarak, hâtemi endâht eden zâtın tecessüsüne mübâşeret eder. Halâyıklar, ahvâli bu minvâl [127] görünce der-ıztırâb olup odadan taşra çıkarlar. Bir taraftan Şehzâde, meclis-i

⁷⁴ Yaptığımız araştırmalar sonucunda metindeki bu beyitin Fuzûlî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

dilberi ağyârdan hâlî müşâhede edip, elindeki toprağı yere döküp kendini ayân eyledi. Meymûne Hâtûn, cemâl-i bâ-kemâl Şehzâde'yi görünce bî-ihtiyâr kendisini bâlâ-yı tahtından kadem-i Şehzâde'ye pür-tâb edip, tûtî gibi güftâra gelip bu beyitle gûyâ oldu:

Beyit

Hoş âmedî ki hoş âmed merâ zi âmedenet

خوش آمدی که خوش آمد مرا ز آمدنت

Hezâr cân-ı kirâmî fedâ-yı her kademet

هزار جان گرامی فدای هر قدمت

Tercüme

(hoş âmedî) sefâ geldin (ki hoş amed merâ) ki bana pek eyü geldi (zi âmedenet) senin gelişinden, (hezâr cân-ı kirâmî) bin azîz cân, (fedâ-yı her kademet) senin her bir kademine fedâ olsun.

[128] Bin türlü aşk-ı gamze ile Şehzâde'yi alıp, kendisiyle berâber bâlâ-yı tahtında iclâs etdirdi. Birbirleriyle eyyâm-ı hecrin keder ü eleminden bahs ederlerken Şehzâde bu gazeli münâsib hâl okur:

Gazel⁷⁵

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Cânlar verip senin gibi cânâna yetmişem

Rahm eyle kim yetince sana cânâ yetmişem

Şükrâne-i visâline cân verdiğim bu kim

Çok derd çekmişem ki bu dermâna yetmişem

Hâlim deyip murâdına yetsem aceb değil

Bir bendeyem ki dergâh-i sultâna yetmişem

Mûr-i muhakkarım ki serâsime çok gezip

Nâ-gâh bârgâh-ı Süleymân'a yetmişem

⁷⁵ Yaptığımız araştırmalar sonucunda metindeki bu gazelin Fuzûlî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

Bir bülbülem ki gülşen oluptur nişîmenim

Yâ tûtiyem ki bir şekeristâna yetmişem [129]

Bu gûnâ birbirleriyle muhabbet ederken, Meymûne Hâtûn, Şehzâde'den dîvler mekânında bulunduğunun sebebini su'âl eder. Şehzâde ise bed'-i kelâm edip babası huzûrunda suya dalıp gâ'ib olan dervîşin hikâyesinden, bu ana gelince beyân ettiğimiz üzere nakl u beyân eyledi. Meymûne Hâtûn, Şehzâde'nin nasıl pâdişâh olduğunu derk edince, aşkı bin kat daha ziyâde tezâyüd bulup der ki: “Ey Şehzâde! Ben bu sırr-ı aşkı pederime ifâde etmek bâbında derhasret idem. Lâkin şimdi kolay oldu. Bu gece sen kendi vukû'atını bir ârzûhâl yazıp ve dervîş-i mezkûru bulmak hakkında babamdan ricâ ve niyâz et. Ale's-sabâh takdîm edersin; bakalım ne zuhûr eder.” deyip, o iki âşık-ı sâdık, sâniye-i vaslî, sene-i hecre bedel tutarak ıyş u nûşda oldular. Tâ ki subh-ı sâdık, kulle-i Kâf'dan tulû' edip Şehzâde Sultân'ın [130] ta'limi üzere bir ârzûhâl kaleme aldı ki gören gözler hayrân olurdu. Ayağa kıyâm edip, huzûr-ı Nûreddîn Şâh Perî'ye azîmet eyledi. Gelip huzûr-ı pâdişâha, ba'd ez-senâ, şehinşâha ârzûhâli takdîm edip durdu. Nûreddîn Şâh, ârzûhâli okuyup der-sâ'at, Şehzâde'nin hüsn-i cemâline ve mârifet-i kemâline dildâd olup “O gün, sarây-ı Meymûne Hâtûn'da istirâhât edip, yarın cevâb-ı ârzûhâli almasına, Şehzâde'ye emr eyledi.” Şehzâde ise ba'd ez-ruhsat Şâh'a gidip, sarây-ı dilberde visâl-i cânân ile zevk ü safâda oldu. Bu tarafda, Nûreddîn Şâh, lâlâsını huzûruna celb edip buyurur ki: “Ey lâlâ! Benim üç tane kız evlâdımdan mâ'adâ, erkek evlâdım yokdur. Benim dahi ömrüm âhir olmuştur ve benî Âdem Şehzâde senin dahi hüsn-i cemâline ve şîrîn-güftârına mârifet-i [131] kemâline pek meftûn oldum. Şimdi lâyük budur ki biz, Şehzâde-i müşârünileyhî istid'â eylediği emrin tesviyesine bakalım. Sen dahi müşârünileyhâ ile görüş belki bize evlâd olmasına râzı edesin. Kerîmelerinizden birini ona verelim. Dervîş-i mezkûru pederi huzûruna götürdükdün sonra mürâcaât edip benim taht-ı saltânatıma sâhib olsun. Ben dahi âhir ömrümde köşe-i inzivâda, Allâhu Te'âlâ hazretlerinin ibâdetine devâm edeyim.” deyip lâlâyı Şehzâde'ye gönderdi. Lâlâ, Huzûr-ı Şehzâde'ye gelip sipârişât-ı pâdişâhîyi ifâde eyler. Şehzâde, bu kelâmları gûş edince, izhâr-ı maksad etmeden, visâl-i dibere nâ'il olmak husûsunda lisân-ı kalb ile hamd u senâlar edip ba'de der-kelâm olur. Der ki: “Ey Lâlâ! Bizden Pâdişâh'a selâm et ve hâk-i pâ-yı şehriyârîlerine yüzüm ve gözüm süreyim. Elbetde fermân-ı âlilerinden gerden-pîç etmem. Lâkin şu kadar niyâz ederim ki o dervîş-i bî- [132] insâfî der-dest edip bu âcizlerine teslîm edeler diyerek bast-ı makâl eyler.” Lâlâ, hizmet-i Şehzâde'den huzûr-ı Pâdişâh'a gelip Şehzâde'nin kabûl-i tekâlif eylediğini ifâde eder. Pâdişâh, azîm mesrûr olup ba'de Küheyle nâm bir ifrît câdı vardı, onu celb edip merkûm dervîşi ondan talep eyler.

Küheyle, üç gün mühletle huzûr-ı Pâdişâhî'den çıkıp gitdi. Bir tarafta, Pâdişâh üç aded kızlarını huzûruna ihzâr buyurup Şehzâde-i civân-baht Kays'ı bir vâfir medh edip ba'de Şehzâde'nin taht-ı nikâhına idhâle sultânlar teklîf eder. Sultânlar ise bu kelâmları istimâ'ından 'ark-ı hicâb-cebînlerine cârî olarak huzûrdan taşra çıkarlar. Ba'de, pâdişâh, dâyeler vâsıtasıyla sultânları istimzâc edip küçük sultân Meymûne Hâtûn'un izdivâc-ı Şehzâde'ye meyyâl olduğunu [133] fehm eder. Der-akab cemiyet-i ukde-i mübâşeret olmasına emr-i âliler ba'de bir azîm cemiyet-i mün'akid olup şeyhulislâm-ı püryân teşrîf eder. Ba'de-l isitîzân, sa'd-ı eyyâm ve eşref sâ'atinde Meymûne Hâtûn'u Şehzâde Kays'a nikâh etdiler. Bu esnâda, Küheyle Câdı cûy-ı havâdan nâzil olup ba'd ez-senâ, pâdişâha bir tane elma verdi. Pâdişâh, Küheyle'yi görünce dervîş-i sâbık'u-z zikr su'âl buyurur. Küheyle, ifâde eder ki: “Efendim, elinizdeki elma, dervîştir.” Pâdişâh der-hayret olup dervîş-i mezkûru Şehzâde'ye teslim edip buyurur ki: “Ey oğlum! İşte matlûbun olan dervîş! Eğer râzı olursan, merkûmu Küheyle ile pederin pâdişâha irsâl edelim. Eğer pederinin ziyaretine iştiyâkın var ise bir kadar perî askeri getirip hâk-i pây pederine şerefyâb olup dervîşi takdîm et.” [134] Şehzâde, ziyâret-i pederine müştâk olduğunu ifâde edip ba'de Meymûne Hâtûn'u dahi ma'îyyetinde götürüp düğün cem'îyyetinin pederinin huzûrunda icrâ olması hakkında pâdişâhdan istid'â eyledi. Pâdişâh, Şehzâde'nin bu istid'âsını kabûl buyurup kırk bin perî askeri ve hudûddan ziyâde hüddâm Şehzâde'ye atâ' buyurup celâl-i tamâm ile Meymûne Hâtûn'u Şehzâde'nin ma'îyyetinde benî Âdem vilâyetine gitmelerine emr eder. Şehzâde, ba'd ez-ruhsat Şâh'ı bu kadar celâl-i azîmet ile ve ma'sûka-i mâh-veşî ile tahta iclâs edip, perîler tahtı götürüp yola revân oldular. Kırk gün müddet yol gidip tâ ki babası pâdişâhın pâyitahtına vusûl buldular. Pâdişâh, Şehzâde-i Kays'ın geldiğine azîm mesrûr olup, bunca müddet-i vefirede çekdikleri tehassüre mukâbil on gün müddet azîm donanmalar [135] tertîb edip taayyûşe devâm eylerler. Ba'de, pâdişâh dervîş-i mezkûru Şehzâde'den su'âl eder. Şehzâde, Küheyle Câdı'yı isteyip dervîşi talep eyler. Küheyle, huzûr-ı pâdişâhîde elmayı cebinden çıkarıp bir efsûn okur. Der-sâ'at dervîş, hâlât-ı evlâsına rücû edip kendisini huzûr-ı pâdişâhîde görünce tekrâr firâr yolunu aramaya başlar. Küheyle, bir efsûn okur. Dervîşin dahi bir semte gitmeye yâhud bir efsûn okumaya mecâli kalmaz. Her bir taraftan kat'-ı ümîd ederek huzûr-ı pâdişâhîde ta'zîm ü ta'rîf-i pâdişâha başlar. Pâdişâh, dervîşin o hikâyede beyân ettiğimiz harekât-ı bî-edebânesinin sebebini su'âl buyurur.

Hikâye-i Dervîş

Dervîş, huzûr-ı pâdişâhîde ba'd ez-senâ ifâde eyler ki: [136] “Bu kulunuz, devr-i kadîmde bir tüccâr-ı mu'teberin oğlu idim. Pederime Hoca Fettâh tesmiye ederler idi ve bu

bende-i nâcizelerim, eyyâm-ı sabâvetde, ömr-i dünyevîde tîr-endâzlıktan mâ'adâ bir şeye heves-kâr olmaz idim. Pederim dahi ahz ü îtâ'ı münâsebetiyle dâimâ Hindistân'a sefer ederdi ve sînâât-ı Hindi lâyıkiyla bilirdi. Bir gün, esnâ-yı muhabbetde, kemterler göze hitâb edip buyurdu ki: "Ey Yûsuf! Sen ki bu kadar tîr-endâzlığa meyyâlsın, Hind seferi sana pek münâsibdir ki bu ilmi lâyıkiyla tahsîl edesin. Lâkin senin tâze ve hüsnâ ve ahâlî-i Hind'den ekser câdı ve sehâr olmağına mebnî, cesâret edip seni ma'ıyyetimde Hind'e götürebilirim." Bu âcizeleriniz, pederimin bu kelâmın istimâ' edince, şevk-i sefer-i Hind bir mertebeye dâmen-gîr oldu ki nihâyetini ta'rîf edemem. Pederime, beni dahi rikâbında sefer-i Hind'e götürmek husûsunda istircâyâ [137] şurû' eyledim. Pederim, ne kadar bu efgârdan ferâgat etmeme sa'y eylediyse de müfîd olmayıp, âhiru'l-emr lâ-ilâc kalıp beni dahi berâber alıp azm-i Hindistân eyledi. Bir müddet gidip, bir gün Hindistân şehirlerinden Düşnâhur şehrine vârid olduk. Gidip bir hânda oda tutup iskân eyledik. Sabâh olup, pederim çarşıya gitmek murâd edip bana buyurdu ki "Ey nûr-i-aynım Yûsuf, burası Hindistân'dır. Bizim memleketlerimiz gibi değil. Sakın hândan taşra çıkma, burada câdı çokdur; bir helâke ilkâ ederler, sonra kurtulması güç olur." deyip ekîd-i şedîd tenbîhler edip, bir hizmetkâr bana verdi ve ona dahi benim taşra çıkmamak hakkında ziyâdece sipârîşler edip gitti. Bu bendeniz dahi, pederimin nasîhati üzere hânedan dışarı çıkmaz idim. Birkaç gün bu minvâl güzerân eyledik. Bir gün, [138] yine pederim âdet-i sâbıkası üzere sabâhleyin çarşıya gitmek murâd edip, bana makâm-ı nasîhatte söyledi ki: "Oğlum, üç güne kadar dahi taşra çıkma; dördüncü gün inşâa'llâh gideriz." deyip gitti. Ben, kendi kendime bahr-ı efkâra daldım ki "Bu Hindistân seferinden ne öğrendin? Memlekete avdetimizde Hind'den acâ'ib ü gurebâdan su'âl ederseler, ne türlü cevâb veririm?" derken kalkıp çarşıya çıkdım. Baktım ki kesret-i cem'ıyyetden râh-ı ubûr mesdûddur zann olunur ki burası insân denizidir. Bir semti tutup, kadrî gidip, vâsi' bir meydâna erişdim. Gördüm ki halâyık geri geri, öteye beriye cem' olmuşlar ve seyr ederek dolaşırdım. Bir yere erişdim, gördüm ki burada bir nişâne koyup tîr-endâzlık ederler. Ben de zâten bu mu'ameleye meyyâl olmak cihetiyle azıcık seyr edeyim der iken gördüm bir bıçaksız adam, lâkin haylî tuhafdır. Zann ederim ki [139] tâ'ife içindendir. Ayağa kalkıp doğru bana geldi, selâm verip ben 'aleyk' aldım. Söyledi ki: "Ey Hoca Fettâh oğlu Yûsuf, hoş geldin! Teşrîfinden çok memnûn oldum." Bunca, vakitden beri didârınıza müştâk olup çeşm-i intizârda idim. Şükür, şimdi nâîl-i murâd oldum, deyip beni alıp meydânın üstüne götürdü. Ben, bunun bu güne taltîfinden der-hayret olup düşünürdüm ki "Acâ'ib! Bu adam beni nerden bilir ve bu kadar taltîfe sebep nedir?" Gördüm, üç aded mücevher taş ve üç tane peykân getirip bana verdi. Söyledi ki: "Ey Yûsuf! Şu peykânlar ile karşıda duran nişâneye vur, taşları al git." Bana bir kat daha hayret müstevlî olup

dedim ki “Şu nişâneye vurmak kolay bir şeydir. Vurduktan sonra şu taşları vermesine sebep nedir?” Ba‘de kendi kendime söyledim ki “Hele dur bakalım.” peykânların birini alıp oku koyup [140] atdığım gibi, bila-tahlîf nişâneye tesâdüf eyledi. O adam benim yüzümden bûs edip, “Âferîn oğlum.” deyip taşları bana teslim eyledi. Söyledi ki “Oğlum, şimdi vakitsizdir. Pederin gelir, sana darılır. Git fakat yarın sabâh erken buraya gel. Bir nişâne dahi var onu da vur. Şu taşlardan otuz tane dahi al.” deyip bast-ı makâl eyledi. Ben ayağa kalkıp taşları aldığım gibi, doğru hâneye geldim. Gördüm ki henüz pederim gelmemiş. Lâkin ben bu işe ziyâdesiyle merak eyledim ki: “Acabâ ne demek? Üç tane ok atmaklıkla üç taş versinler ki her birisi bir meblağ-ı hat-re tüccâr beyninde alınıp satarlar.” Her ne hâl ise, akşam olup pederim odaya teşrîf edip tamâmistirâhat eyledikten sonra, yine minvâl-i sâbika üzere, bendenize hândan taşra çıkmamaklığım hakkında ziyâde nasihat-âmîz kelâmlar söyledi. Ba‘de tekrâr sabâh olup, [141] pederim ahz u itâsı mûcibince çarşıya gitdi. Ben dahi mücevher taşları almak hevesiyle mezkûr adama gitdim. Görüşdüğümüz hâlde, bana haddinden ziyâde taltîf edip beni alıp bir hâneye götürdü. Bakdım ki bir âlî-kasrdır ki sarây-ı pâdişâhî denmeye sezâdır. Dakk-ı bâb edip kapı açılıp içeriye dâhil olduk. Beni bir odaya götürdü. İçeri dâhil oldum, gördüm ki bir müzeyyen odadır. Lâkin bu odanın dört bir tarafı insân resminde taşlar. Benim durduğum yerden mâ‘adâ hâlî bir mahal yokdur. Benim iclâsıma emr edip gitdi. Ben isem der-hayret olup oturur iken o adam elinde üç tane peykân ve otuz tane mücevher taş çıkageldi. Taşları benim nezdime koyup, peykânları bana verdi. Söyledi ki: “Oğlum Yûsuf, şu duvarda ki asılı duran aynaya vur taşları al.” Ben aynayı görünce tefekkür eyledim ki: “Dün ki [142] vurduğum nişâne bundan daha uzakdı. Elbet bunu vurmak ondan kolaydır diyerek peykânların birini ahz birle oka süvâr edip semt-i nişâneye atdım. Bir de ânı müşâhede eyledim ki ayna yerinden kalkıp peykân aynanın yerine dönüp zemîne düştü ki birle odada bir zelzele olup ben ayakdan bele kadar taş oldum. Bu hâlin vukû‘undan hemân der-ıztırâb olup o adama bu belâdan tahlîsime niyâz eyledim.” söyledi ki, “Korkma, ziyânı yokdur. Peykânların birini daha at.” İkinci peykânı dahi alıp oka süvâr eyledim. Evvelki minvâl üzere tesâdüf etmeyip, peykân yere düşüp odada yine zelzele olunca ben sîneme kadar taş oldum. Muzdarip olup, o adama ricâ etmeye şurû‘ eyledim. O veled-i zinâ söyledi ki: “Ey bî-çâre! Bunca müddet-i vefîreden beri senin intizârın çekerdim. Şimdi kendi ayağın ile gelmiş iken benim elimden ne türlü halâs olursun? Bunca [143] taşlar ki bu odanın derûnunda görürsün, tamâm senin gibi insândır. Kendi kuvvet-i bâzûsuna mağrûr olup burada helâk oldular. Şimdi sen de üçüncü peykânı atarsan tamâm taş olursun. Eğer atmaz isen, yarı taş yarı insân kalıp helâk olursun.” deyip gitdi. Ben bir mikdâr âh u efgân edip, hayâtımdan ye’s-i külli hâsıl ederek dergâh-ı Kâdiyü‘l-hâcâta münâcât etmeye şurû‘ eyledim.

Ba‘de kalbime huzûr eyledi ki: “Şimdi ben bu hâl üzere vefât edersem, dâr-ı dünyâda olan zevât gelip beni bu minvâl, nısf-ı insân ve nısf-ı diğeri taş müşâhede edip, cesâret zann ile tahkîr ederler. A‘lâsı şu ki, üçüncü peykânı dahi endâht edip şu tahkîrden yarı halâs olurum.” düşünerek üçüncü peykânı kemâna koyup, hulûs-i niyet ile kelime-i tayyibe lisânıma cârî edip peykânı kemândan [144] red birle gûyâ dest-i kazâ-âstin merhametden dırâz olup, ma‘hûd aynaya emân vermeksizin tesâdüf etdiği gibi, olduğum mekân tezelzülle gelip, bir duman zâhir oldu. Ba‘de duman teskîn olup, ben kendimi o beliyreden halâs buldum. Der-sâ‘at, beni o araya celb eden adam nümâyân olup alnımı bûs ederek mücevher taşları bana teslîm edip hitâb eyledi ki: “Ey oğlum Yûsuf, yarın yine o meydâna gel. Şu taşlardan daha ziyâdece ahz edersin.” deyip beni olduğumuz hânın kapısına kadar getirip gitdi. Ben oradan gelip gördüm ki, pederim henüz teşrif etmemiş. İstirâhat ile meşgûl oldum tâ ki pederim gelip yine âdet-i sâbıkamız üzere o gece taayyüş eyledik. Ale‘-s-sabâh, pederim çarşıya gidip, ben bahr-ı hayrete daldım: “Acabâ mekân-ı merkûme gideyim mi, yâhud terk edeyim mi? Eğer gider isem şâyed [145] pederimin buyurduğu gibi olur, dün ki gibi bir belâya duçar olup halâs olamam. Eğer gitmez isem bunca cevâhıratdan kat‘-ı nazar edemem, diye düşünürdüm.” Âhirü‘l-emr, “Tama‘kâr var iken dolandırıcı aç kalmaz.” misâlince, hırs-ı cife-i dünyâyâ dâmengîr olup kendimi gûşe-i selâmetden beyâbân-ı felâkete pür-tâb edip ayağa kalkdım. Şahs-ı sâbıkuz-zikri cüstücû ederek ma‘hûd meydâna gitdim. Vusûl buldukda refik-i nâ-muvâfık sâbıkuz-zikri buldum. Tekrâr bana pek muhabbet ve taltîf edip ba‘de alıp ma‘iyyetinde bir bâğa götürdü. Feth-i bâb edip içeriye dâhil olduk. Vasat-ı bâğda bir havz vardı. Beni götürüp o havzun kenarında iclâs ettirdi. Ba‘de bir vâfir mücevher taşlar ve üç âdet peykân getirip söyledi ki: “Ey Yûsuf! Şu havzun üstündeki göbek [146] taşının üzerine vaz‘ olunan lambayı vur, cevâhirlere sahip ol.” Ben bu kelâmları işitince dün ki hâdise aklıma geldi. Taraf-ı râbî‘i aramaya başladım ki ne göreyim, dün ki taşlardan kenâr husûsunda var yâ yok! Ne kadar dikkat ile bakdım, bir eser müşâhede edemedim “Tevekkeltü ala‘llâh” deyip peykânların birini oka süvâr edip semt-i nişâneye atdım. Mezkûr lamba yerinden der-havâ olup peykân tesâdüf etmedi. Der-sâ‘at havzun suyu hareket edip bir damla benim a‘zâma değdiği gibi ayakdan belime kadar mermer taş oldum. Bir de bakdım ki havzun dört etrâfı tamâm insân sûretinde mermer taşdır. Hâdisenin ne olduğun derk eyledim ve ne kadar da ricâ ve niyâz etsem câdı-ı mel‘ûnundan fâ‘ide olmayacağını bilirdim. Aslâ ona lisân-ı tazarru‘ açmadım. Ölmeye hâzır olup üçüncü peykânı, ikinci ile berâber oka süvâr edip “Hazret-i [147] Kâdir ü Kayyûm’dan meded diledim.” Her iki peykânı birden taraf-ı lambaya endâht eyledim. Peykân, kudret-i hazret-i Lem-yezel’dan lambaya tesâdüf edip lamba şikest olup havuza düşecek esnâda câdı, lambanın fitilesini ahz ile ekl edip ve bir kitap endâht

birle firâr eyledi. Ben kalkıp mücevher taşları ve kitabı ahz edip doğru hâneye gitdim. Gördüm pederim teşrif edip, beni odada bulmadığı cihetle der-ıztırâb olmuş. Beni selâmet görünce azîm şâdân olup ne semte gittiğimden su'âl buyurdu. Ben bu üç günün beyninde vukû' bulan vukû'âtı beyân edip ahz eylediğim ki mücevher taşları pederime teslim eyledim. Pederim üç gün kadar daha Hindistân'da tevakkuf edip mücevherleri fûrûht edip yerine emtia-i Hind'den harîd edip kırk tane dahi pek sinnde köle alıp ba'd ez-tamâm umurât-ı şehir-i Düşnâhur'dan [148] hareket edip yola revân olduk. Tâ ki deniz kenârına geldik. Pederim, iki büyük yelken gemisi gözleyip, birine kendi metâ'ını vaz' eyledi. Diğerine ise benim mücevher taşlardan ahz eden mâlî ve kırk tane köleyi vaz' edip kendisi, kendi mâlî olan gemiye râkib olup bana dahi beriki gemiye oturmağa emr eyledi. Ben de pederimin kelâmına mütâba'ât ederek gemiye süvâr olup yola revân olduk. Üç gün müddet tamâm-ı istirahat ile deniz üzerinde giderek, dördüncü gün rûzgâr muhâlif olup havâ tîre ve târ oldu. Öyle bir zulûmât oldu ki kimse kimseyi göremez oldu. Bizim râkib olduğumuz gemi, yolu şaşırıp pederimin gemisini kayıp eyledik ve onlara ne hâl olduğunu bilmedik. Vasat-ı denizde ser-gerdân geşt ü güzâr edip sâhil-i selâmete tecessüsde iken, nâgâh bir gemi bizim gemiye tesâdüf edip zencîr endâht ile bizim [149] gemiyi girift edip be-tarîk-i sirkat götürdüler. Tâ ki bir sâhile çıkıp ba'de ahâlî, gemiyi taşra çıkarıp kullarını mahkûm-bend etdiler ve emvâl-i mevcûdu gemiden çıkardıkdan gemiyi kırdılar. Mâl-ı ganimeti ve ahâlîyi alıp yola revân oldular. Üç günden sonra bir sevâd-ı azîm şehre nümâyân olup vârid-i şehir olduk. Emvâlî ve ahâlîyi o şehrin pâdişâhına götürdüler. O pâdişâh, emvâl-i mevcûdu zabt edip ahâlîyi her bir neferi bir adama misâfir verdi ve beni dahi kendi sadr-ı a'zamına misâfir verdi. Beni sadr-ı a'zamın konağına götürdüler. Ziyâde ikrâmlar edip istirahat ettirdiler. Birkaç gün mürûrundan sonra sadr-ı a'zamın kızı bana alâkâ peydâ eyledi. Bir mertebe beynimizde muhabbet vukû' buldu ki bir lahza birbirimizden mufârakata mecâl edemez idik. Hele her ne hâl ise otuz dokuz gün istirahatte olduk. Kırkıncı [150] gece kız ile muhabbetde iken başladı ağlamaya. Sebeb-i tazarru'undan su'âl eyledim. Kız der-kelâm olup söyledi: “Ey benim yâr-ı vefâdârım! Bizim pâdişâh-ı zâlimin âdeti şudur ki dâimâ yer bahrdan gurabâyı tutup getirir. Mâl ü ve emvâllerin zabt edip kendilerini dahi kırk gün müddet ahâlîyi beldeye misâfir ettirir. Ba'de tahliye-i esvâb ederek, bir peştemâlden mâ'adâ üzerlerinde bir şey bulunmayarak huzûruna celb eder ve bir kitâb küşâd edip kırâat-ı iz-kâra şurû' birle bir kere okur. Hazır olan garibler, a'zâları tezelzüle başlar. Ba'de bir mikdâr daha okur. Kaç nefer adam ise her bir adama birer kere üfürür. Başî bedenden cüdâ olarak düşer.” deyip hatm-i kelâm eyledi. Ben bu vak'a-i müdehhişeyi istimâ' edince hemân der-ıztırâb olup bir çâresine bakmaya şurû' eyledim. Şehir Düşnâhur'da zikr-i sebkât eden [151] câdının endâht ettiği kitap nezdinde mevcûd idi. Çıkarıp

tekrâr mütâlâ'a etdim ise de bir çâresini bulamadım. Âhirü'l-emr, bu beliyreden bir halâs yolunu vezîrin kerîmesinden su'âl eyledim. Kız mütesaddî cevâb olup dedi ki: "Bu zâlimîn yedi i tezellümünden halâs yokdur. Meğer ki tahliye-i esvâb etdiğin zamân bir şey indinde saklayasın. O zâlim, def'â-ı sâni üfürdükte ona karşı tutasın, tâ kim o habîs kendisi vâsıl-ı derk ola, sen halâs olasın." derken, subh-ı sâdik kulle-i Kâfdan tulû' edip, âfitâb-ı âlem-tâb arûssân-ı pür-hicâb gibi semt-i maşrıktan rû-nümâ oldu. Der-sâ'at" hüdâman vezîrinden bir adam gelip, beni huzûr-ı Şâh'a götürmek istedi. Ben de isem, cîfe-i dünyevîden câdı-ı Hind'in kitâbından mâ'adâ bir şeye mâlik olmadığım cihetle, kitâb-ı ma'hûdu vezîrin kerîmesine teslîm birle vedâ' edip, azm-i savb-ı [152] pâdişâh olduk. Bir mahale vusûl buldukda beni tahliye-i esvâb etdirip bir peştemâl kuşandırdılar. Hele her ne hâl ise, huzûr-ı Şâh'a ahâlîyi ve gemiyi hâzır eylediler. Pâdişâh tahtına çıkıp kırâat-ı izkâra şurû' edip bir mikdâr okuyup bize semt-i dembede-i nefis eyledi. Vücûdlarımızda bir tezelzül vukû' buldu ki gûyâ a'zâlarımız yek-dîgerinden iftirâk derecesine geldi. Ba'de bir mikdâr daha tilâvet-i evrâd eyledi. İbtidâ saftan tutup, her adama ki üfürdü başı cesedinden cüdâ olup düşürdü. Tâ ki nevbet bana gelince, dembede-i nefis etdiği anda ben sağ koluma karşı döndüm. Der-sâ'at, pâdişâh bâlâ-yı tahtdan ser-nigûn olup vâsıl-ı derk-i esfel oldu ve ben dahi şedîd tezelzül-i bedenden lâ-ya'kıl olup düşdüm. Bir vâfir vakitten sonra, hâb-ı gafletten bî-dâr olup kendimi bu mekânda gördüm. Hazret-i şehriyârî [153] efendimiz, bu kullarından sebep âh u efgânı su'âl buyurdukları vakit, bende-i nâcizleri bu kadar mesâfe eyyâm-ı gafletde tayy olduğum bilmediğimden nâşî, o pâdişâh-ı zâlim kıyâsıyla tekkellümât-ı bî-edebâneye cesâret eyledim. O esnâda gazab-ı şâhânenize şâyeste olacağımı derk edip gördüm ki bu mekân değil. Hareket-i nâ-şâyesteme nâdim olup bildim ki ne ma'zeret dilesem fâ'ide-bahş olmayacak. Lîhâzâ lâ-büd u lâ-ilâc kalıp ve cemî' firâr yolunu mesdûd görünce, kendimi havza pür-tâb edip firâr etdim. Dervîş, huzûr-ı pâdişâhîde bu nev' âlî hikâyeyi tekmi'l-i hikâye ve hatm-i kelâm eyledi. Pâdişâh, dervîşin bu gûnâ giriftâr-ı belâ olduğuna mebnî ziyâde taltîf ve merhamet edip bir hediye ihsân edip murahhas eyledi. Bir taraftan, Şehzâde Kays'ın düğün tedârikine emr eyledi. Bir cüz'î zamânda bir cem'îyyet-i düğün ber-pâ [154] etdiler ki takrîr ü terkîmi mümkün değil idi. Eşref-i yevmde ve es'ad-ı leyde o iki âşık-ı sâdikı, yani Şehzâde Kays ile Meymûne Hâtûn'u, mekân-ı cennet-misâlinde göğe koydular. İki hûrî ve gilmân mânendinde ve hurşîd-i rahşân burc-i sa'âdetde yek-dîgerinden tahsîl-i murâd eylediler. Hazret-i Kâdir-i Lem-yazel, cümle kulunu dünyâ ve âhiretde nâil-i murâd eyleye. Âmin yâ Mu'în. Ba'de birkaç eyyâm murûrundan sonra Şehzâde Nûreddîn Şâh, periye verdiği ahidnâmeyi huzar-i pâdişâhda ifâde edip Şehr-i Sabâ'ya avdet etmeye ruhsat diler. Pâdişâ, her ne kadar kalbinden rızâ-dâde olmaz. Lâkin perî tâîfeleriyle der-uhde edemeyeceğini bilirdi. Lâ-

ilâc, Şehzâde'yi murahhas eyledi. Şehzâde, perî askerlerini alıp Şehr-i Sabâ'ya azîmet eyledi. Kırk gün müddet tayy-ı menâzil edip tâ ki Şehr-i Sabâ'ya vusûl buldular. [155] Nûreddîn Şâh, perî kerîmesi Meymûne Hâtûn'un ve dâmâdının geldiğine azîm mesrûr olup, kendi pâdişâhlığını dâmâdı Şehzâde Kays'a intizâr edip gûşe-i vahdeti ihtiyâr ederek Allahü Te'âlâ Hazretleri'nin ibâdetine meşgûl oldu. Şehzâde Kays, serîr-i saltanatda müstakil olup cûlûs-i a'lâyı tertip ederek donanmalar etdiler. Kırk gün müddet Şehr-i Sabâ'da şenlikler icrâ edip ıyş u işret eylediler. Ba'de, Şehzâde tamâm ömrünü taht-ı saltanatda, Meymûne Hâtûn'un visâli ile zevk ü sefâda ve adl u dâdde sarf eyledi. Allâhu Tebâreke ve Te'âlâ Hazretleri, cümle ümmet-i i Fâhru'l-mürselîne safâ-i dünyâ vü âhiret ihsân eyleye. Âmîn yâ Mu'în.

Tablo 2.1 Hâtime⁷⁶

Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün	
Lekel-ḥamd ey münezzeh ez senâ'î Ki 'ömrem kerd ber-hatm iktifâ'î	لك الحمد اى منزله از ثنائى كه عمرم كرد برختم اكتفائى
(Hamd, övgüden münezzeh olana olsun ki ömrüm [bu minval üzere] sonlanabilmek üzere iktifa etsin.)	
Nümûdem îñ hikâye men mütercem Ki yâbed ehl-i dil ez vey safâ'î	نمودم اين حكايه من مترجم كه يابد اهل دل از وى صفائى
(Ben bu hikâyeyi tercüme ettim ki gönül ehli ondan bir safâ bulsun.)	
Nemâyend 'afv eger ez hays-i hilkat Şode der tercüme sehv ü hatâ'î	نمايند عفو اگر از حيث خلقت شده در ترجمه سهو و خطائى
(Eğer tabiatım gereği (üslup ve ifade tarzımda) bir kusur olursa, bunu tercümede meydana gelen bir sehv ve hata bilip affetsinler.)	
Egerçi bûdeem meşhûr Es'ad Velî geşte merâ mahlas Ziyâ'î	اگرچه بوده ام مشهور اسعد ولى گشته مرا مخلص ضيائى
(Her ne kadar Es'ad diye meşhur olmuşsam da bana Ziyâ'î mahlası verilmiştir.)	
Ziyâ'î goft behr-i tab' u târîh Ki bâşed defter îñ ez men bekâ'î	ضيائى گفت بهر طبع و تاريخ كه باشد دفتر اين از من بقائى
(Ziyâ'î, eserin basımı için tarih söyledi: Bu defter benden geriye bir baki [hatıra] kalsın.)	
Sene 1289	

⁷⁶ Çeviriler tarafımızca yapılmamıştır. Mütercimmin metin içindeki kendi çevirileriyle karıştırılmaması için belirtildi.

SONUÇ

Bu çalışmada, Eski Türk Edebiyatı'nın hikâye geleneğine ait önemli örneklerinden biri olan “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*”, içerik ve biçim unsurları bakımından kapsamlı biçimde incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı; klasik nesir yapısına sahip bu anlatının edebî özelliklerini ortaya koymaktır. Çalışmanın merkezine alınan bu hikâye, klasik anlatım kalıplarıyla halk anlatıcılığı arasında kurduğu bağ, dil özellikleri, karakter kurgusu ve sembolik yapısıyla hikâye geleneği üzerindeki etkilerini gösteren bir metin olarak değerlendirilmiştir.

Metnin hem şekilsel hem de yapısal çözümlemeleri göstermiştir ki *Hikâye-i Sâhir-i Hindî* gibi eserler, yalnızca birer edebî metin olmanın ötesinde, içerik ve anlatı özellikleri bakımından akademik araştırmalara imkân tanıyan çok katmanlı yapılar sunmaktadır. Anlatıdaki zaman-mekân kullanımı, karakterlerin işleniş biçimi ve özellikle yer yer kullanılan manzum parçalar, hikâyenin anlatım gücünü artırmakla kalmamış, aynı zamanda okuyucuya ahlâki ve didaktik mesajlar sunmuştur. Bu tür kullanımlar, dönemin edebî anlayışında nazım ve nesrin iç içe geçtiğini ve manzumelerin bazen hikmet, bazen öğüt, bazen de duygusal yoğunluk aktarmada etkin rol oynadığını göstermektedir.

Metinde edebî üslubu yansıtan birçok mecâz, deyim, ikileme ve sembolik anlatım örneği tespit edilmiştir. Hâkim anlatım biçimlerinden olan teşbîh, telmîh ve mecâzlarla zenginleştirilen metinlerde, aşk, kader, hakikat arayışı ve insanın iç dünyası gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, dervîş, şehzâde ve pâdişâh gibi sembolik karakterler aracılığıyla hem tasavvufi hem de sosyo-kültürel mesajlar verilmiştir. Eser özellikle secili nesir, girizgâh formülleri, ilahi bakış açısı, tipik karakter kadrosu ve tasvir ağırlıklı anlatımıyla Eski Anadolu hikâyeciliği geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Anlatıcı, doğrudan muhatapla iletişime geçmeden metin içinde varlığını hissettiren bir yapı kurmuş; olaylar, dönemin siyasal ve toplumsal yapısını yansıtan temalar çerçevesinde şekillenmiştir.

Bu çalışmada, eski Türk edebiyatı geleneği içerisinde yer alan “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” adlı hikâye metni, metin inceleme yöntemiyle çözümlenerek ve metnin anlatı yapısı bakımından ele alınarak olay örgüsü, karakter kadrosu, zaman ve mekân kullanımı ile anlatıcı ve bakış açısı unsurları çerçevesinde incelenmiştir. Böylece “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” hikâyesinin anlatı kurma biçimi ortaya konulmuş ve metnin Türk hikâye geleneği içerisindeki yeri değerlendirilmiştir. Ayrıca metnin dili, anlatım tarzı ve anlatı teknikleri de bu incelemenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Böylece hikâye, yalnızca “ne anlatıldığı” üzerinden değil, “nasıl anlatıldığı” üzerinden de değerlendirilmiştir. Hikâye metnlerinin metin merkezli

yöntemlerle ele alınıp incelenmesi, hem eski Türk nesrinin daha iyi anlaşılmasına hem de halk anlatı geleneğinin ortaya konmasına önemli katkı sunacaktır. Yapılan çözümlemeler, söz konusu metnin anlatı unsurları bakımından belirli bir sistematığe sahip olduğunu ve anlatının bilinçli bir kurgu içerisinde oluşturulduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın bir diğer önemi ise geleneksel “eski” ve “modern” edebiyat ayrımını kesin sınırlarla ele almak yerine, hikâye anlatımında süreklilik ve dönüşüm ilişkisini görünür kılmasıdır. Bu yönüyle tez, klasik anlatı metnlerinin modern anlatı kavramlarıyla açıklanabileceğini göstererek, Türk hikâye geleneğinin bütüncül bir perspektifle değerlendirilmesine katkı sunmaktadır. Ayrıca eski Türk edebiyatındaki hikâye metnlerini metin merkezli bir yaklaşımla ele alarak, bu metnlerin anlatı yapısını ayrıntılı biçimde incelemesi bakımından da önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, “eski” olarak nitelendirilen metnlerin modern anlatı anlayışıyla tamamen kopuk olmadığını; anlatı unsurları bakımından süreklilik ve dönüşüm ilişkisi içinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Hikâyeler, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş sürecinde önemli birer belge niteliği taşımakta; okuryazar halk kesimlerinin edebiyatla olan ilişkisini göstermesi bakımından da ayrıca önem arz etmektedir. Ayrıca bu hikâyelerin günümüz okuyucusuna aktarılması, metnlerin transkripsiyon ve açıklamalarıyla desteklenmesi, edebiyat tarihimizin gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önemlidir. Bu bağlamda yapılan çalışma, Eski Türk nesrinin yapısal özelliklerinin belirlenmesine katkı sunduğu gibi, halk hikâyeciliği geleneğinin önemini de ortaya koymuştur. Hikâye incelemelerine katkı sağlayacağını düşündüğümüz bu çalışmanın, hem edebiyat tarihi açısından hem de metin çözümleme yöntemlerinin uygulamaları açısından değerli bir örnek teşkil edeceğini ümit ediyoruz.

Sonuç olarak, “*Hikâye-i Sâhir-i Hindî*” gibi eserlerin bilimsel yöntemlerle ele alınarak değerlendirilmesi hikâye metnlerinin edebi açıdan incelemeye değer olduğunu ortaya koymuş; hem metin içi zenginliğin ortaya çıkarılmasına hem de klasik Türk edebiyatında hikâye türünün gelişim sürecinin daha sağlıklı biçimde kavranmasına olanak tanımaktadır. Bu nedenle hikâye üzerine yapılacak daha kapsamlı çalışmalar Türk edebiyatını anlamak için önemli bir kaynak ve referans noktası olmaya devam edecektir. Bu yönüyle çalışma yeni soruların, tartışmaların ve araştırmaların önünü açmasına, bu alandaki akademik boşlukların doldurulmasına mütevazı bir katkı sağlamayı hedeflemiş ve Türk edebiyatında hikâyelerin gerek edebî, gerek kültürel açıdan taşıdığı değeri vurgulamıştır.

KAYNAKLAR

- Aka, Kadri Görkem, “Çerçeve Öykü Yönteminin Kurgusal Hikâyelerde İnandırıcılığa Etkisi” Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG), 3(2), 2025, 43-51.
- Aksoy, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.
- Aktaş, Şerif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ, Ankara, 1998.
- Alptekin, A. Berat, **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, II, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2002.
- Atalay, Besim, **Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri**, Ayyıldız Yayınevi, Ankara, 1968.
- Atnur, Gülhan, **Şîrvân Şâh ve Şemâ’il Bânû Hikâyesi**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2011.
- Aytaç, Pakize, **Realist Halk Hikâyelerinden Tayyarzâde Hikâyesi ile Hançerli Hanım Hikâyesi Üzerine Bir Tahlil Denemesi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.
- Boratav, Pertev Naili, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Tarih Vakfı Yayıncılığı, İstanbul, 2002.
- Boynukara, Hasan, “Hikâye ve Hikâye Kavramları”, **Hece Aylık Edebiyat Dergisi**, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, 46/47, Hece Basın Yayınları, Ankara, 2000, 40-47.
- Çetin, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Basımevi, Ankara, 2004.
- Çetişli, İsmail, **Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikâye-Roman-Tiyatro**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Çıkla, Selçuk, “Şiir ve Hikâye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzum Hikâye ve Öykü-Şiir”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 25, Ağustos 2009, 51-85.
- Demiryürek, Meral, “Kurgusal metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 19/12, 2013, 119-139.
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 34. Baskı, 2020.
- Duman, Musa, “Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Cümleye Katılma Şekilleri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 31/7, 2012, 35-66.

Eyüboğlu, E. Kemal, **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler-Atasözleri**, Birinci Kitap, Doğan Kardeş Matbaacılık İstanbul, 1973.

Güleç, Hamdi, **Türk Halk Edebiyatı**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2002.

Gözitok, Mehmet Akif, “Necâtî’nin Hoş-Pesendîde Adlı Mesnevisi”, **Culture and Civilization**, 21/10, 2025, 43-68.

Gözitok, Mehmet Akif ve Altınışık, Muhammet Emin, **Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Buseyrî**, Gece Kitaplığı, 2020.

<https://islam-tr.org/konu/bast-i-zaman-ve-tayy-i-mekan-ne-demektir.63484/>, 01. 10. 2025.

İspir, Meheddin, “Klasik Türk Edebiyatındaki Hikâyelerde Ahlaki Eleştiri”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7/11, 2019, 543-560.

İz, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nesir**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

Kaya, Bülent, “Klasik Türk Şiirinde Atasözleri ve Deyimler Üzerine Yapılmış Çalışmalarla İlgili Bibliografya Denemesi ve Literatüre Dair Değerlendirmeler”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 5/6, 2024, 55, 111-131.

Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, MEB, İstanbul, 1998.

Kavruk, Hasan ve Pala İskender, “Hikâye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, 17, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, 491-493.

Köksal, Mehmet Fatih, “Nesir ve Seci”, (Ed. Ömür Ceylan), **Klasik Dönem Osmanlı Nesri**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2012.

Köprülü, Fuat, **Edebiyat Araştırmaları**, TTK Yayınları, Ankara, 1986.

Levend, Agâh Sırı, “Divan Edebiyatında Hikâye” bunu yazmaya gerek yok, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

_____, **Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar)**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2023.

Mazıoğlu, Hasibe, “Divan Edebiyatında Hikâye”, **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Oğuz, Orhan, “Çok Kısa Hikâye Kavramı ile Kur’an Kıssaları ve Nevadir Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar”, **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 14/03, 2019, 494-504.

Özön, Mustafa Nihat, **Türkçede Roman**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Pala, İskender, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2022.

Parlatır, İsmail, **Deyimler**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2007.

Sakaoğlu, Saim, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980.

_____, **Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat ve Biçim-Ölçü Kafiye)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

Tekin, Mehmet, **Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.

Tılfarlıoğlu, Musa, “Klasik Türk Edebiyatında Hikâye ve Ali Bin Nakib Hamza’nın Tuhfetü’l-Letaîf’i”, **Eski Türk Edebiyatı Dergisi**, 5, 1/5, 2022, 206-230.

Tülbentçi, Feridun Fazıl, **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1977.

Yazıcı, Numan, **Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 2003.

Yıldırım, Dursun, **Türk Bitiği**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.